AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL :8 HAZİRAN'98 • 350.000. TL. (KDV DAHİL)

ISSN 1300-4158

İNSANCIL

Anna Seghers

- Postmodern **BRECHT**
- **ANNA SEGHERS'**i Okumak
- **HAMMAL** Filozof Olabilir mi?
- Yanılgılarımızdan **TÜR İDOLÜ** Üzerine Bir Deneme
- Ben Bir Düşcüyüm
- Bir Dükkan Çalıştırmanın Kimi Prensipleri Üzerine
- İkinci Yeniden Toplumcu Şiire
- Yaşama Sorunu ve **DESCARTES**

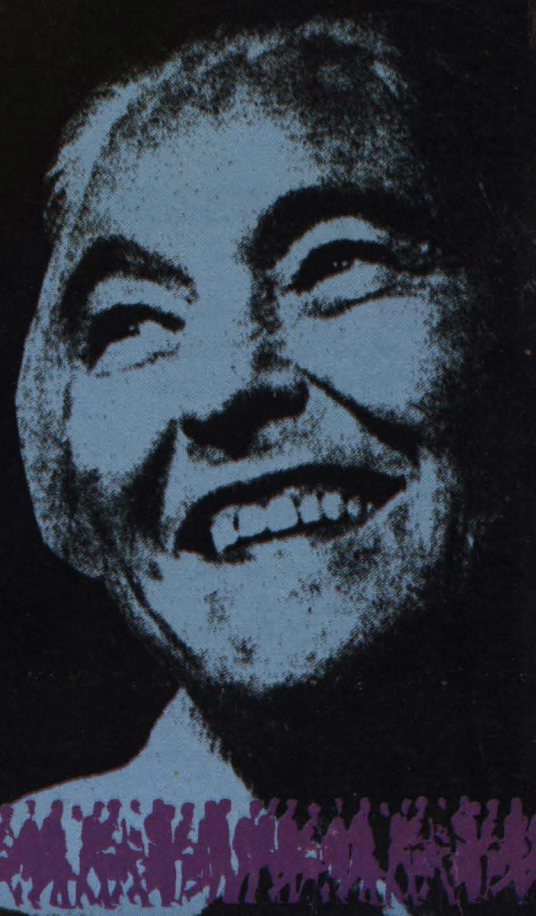

SAYI 92

İÇİNDEKİLER

AYDIN ÇUBUKÇU Postmodern Brecht! — **1**

3 — Çeviri Şiirler **NİCE DAMAR**

SENNUR SEZER Anna Seghers'i Okumak — **4**

5 — Şiir **AFŞAR TİMUÇİN**

M.SABİT ÇALIŞKAN Hammal Filozof Olabilir mi? — **6**

9 — Yanılgılarımdan "Tür İdolü" Üzerine Bir Deneme **CİHAN DURA**

HÜSEYİN TOPÇUGİL Şiir — **15**

16 — Ben Bir Düşçüyüm **AFŞAR TİMUÇİN**

İBRAHİM EROĞLU Şiirler — **18**

19 — Bir Dükkan Çalıştırmanın Kimi Prensipleri Üzerine **TEVFİK TAŞ**

CENGİZ BEKTAŞ Şiir — **21**

22 — İkinci Yeniden Toplumcu Şiire (IV) **KEMAL ÖZER**

S.DİCLE YAŞATILAN Şiir — **23**

24 — Kutlanmayan Bir Olimpiyat **ADNAN ÖZYALÇINER**

CANAN YANIK Şiir — **25**

26 — Yaşama Sorunu ve Descartes (I) **ATİLLA ERDEMLİ**

AYŞEGÜL AŞKIM Şiir — **34**

35 — İnsanileşme Sürecinde Kadın-Erkek Sorunu (III) **BERRİN TAŞ**

BÜNYAMİN DURALI Şiir — **43**

44 — "Everest My Lodr", "Burun" ya da Tıyatroyu Anlamak **KEMAL BEKİR**

RUŞEN HAKKI Günler, Kitaplar, Dergiler — **47**

49 — Şiir **M.NEJAT GACAR**

ANIL MERİÇELLİ Ataol Behramoğlu ve "Sesinde Yaralı Bir Gül Olan" — **50**

53 — Şiir **HÜSEYİN İLBEY**

İSMET ALICI Kaynakçıdan Notlar — **54**

55 — Bir Duygu ve Düşünce Adamı Olarak Afşar Timuçin **GÜLNİHAL KÜKEN**

ANIL MERİÇELLİ Çeviri Şiirler — **56**

57 — Yazarın Sıkıntısı (Öykü) **GÜN ALTAY**

S.KARAYAKUPOĞLU Şiir — **57**

58 — Yıldız Güncesi **CENGİZ GÜNDOĞDU**

MÜŞTAK ERENUS (Şiir) — **64**

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur.

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazıişleri Sorumlu
Yönetmeni
YILMAZ ELMAS

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık -Düzelti
DENİZ SARAÇ

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN
Kapak Fotoğrafı
***Aydınlanma*/ Muhamet Güzel**
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım **Bir-Yay**

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel:(0212) 513 93 99 Fax: (0212) 511 79 94

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 50 milyon TL. Arka kapak (iç) 40 milyon TL. İç sayfalar 30 milyon TL. Kutu ilan (5x5) cm. 10 milyon TL.

Abone olmak için:
Yurtiçi 3.500.000 TL. Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6002323-6- T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 1137 38678
Yurtdışı:(150 D.M.) T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 11 37 30 100 317 9305-(84 Dolar) Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6101756-5
veya 666 043 no.lu posta çeki hesabına para yatırmanız, durumu İnsancıl'a bildirmeniz yeterlidir.

Postmodern Brecht!

Aydın ÇUBUKÇU

1.

"Kafkas Tebeşir Dairesi"nin sahneye konma çalışmalarını izlemek üzere Berliner Ensemble'ın prova sahnesine giren Marianne Kesting, Brecht'i, o çok bilinen "çuvalımsı" giysileri içinde, başında kasketi ve ağzında purosu ile görür: "İnsanda ilk bakışta, işçi ile mahkum arası bir izlenim bırakıyordu" der.

Brecht'in, toplama kamplarının tek tip giysilerini andıran ucuz kumaştan yapılmış sert giysileri, aynı zamanda fiziksel sınırları belirsiz daha büyük bir toplama kampını andıran kapitalist toplumun "mahkum" sınıfının kaba ve sıcak giysileriydi. Brecht, bu yalınlık içinde rahat ediyordu.

İnsanlık tarihi boyunca yaşanmış bütün toplumsal-sınıfsal çatışmaları ve çelişmeleri, Marx'ın deyimiyle "yalınlaştıran ve keskinleştiren" kapitalizm, aynı zamanda bu çelişmelerin çözümünü de, basitleştirmiş, eski karmaşık ve çok yönlü belirsizliklerle dolu yapısından kurtarmıştı. Brecht, tiyatrosu gibi sade bir adamdı ve kendisi kadar sade elbiseleri içinde, varolan bütün sorunların işçi tarzı çözümünü temsil ediyordu sanki.

Özellikle, diyalektiğin estetiğe uygulanmasının sonuçları üzerine yaptığı araştırmalar ve bütünüyle buna adanmış olan tiyatro pratiği, diyalektiğin kendisine özgü basitliğini, hayatla içiçeliğini, düşünmenin ve yaratmanın yöntemi olarak vazgeçilmezliğini olanca yalınlığıyla gösteriyordu. Onun eserlerinde diyalektik, aynı zamanda ödünsüz bir devrimciliği ve çizgileri net bir emek yandaşlığını içeren oyunların, şiirlerin, düzyazıların içinde bulunuyordu. Yüzüncü doğum yılını kutladığımız bir sırada, Brecht'in devrimci eserini anlamak, oyunlarının şiirlerinin "güzelliğini" keşfedebilmek için, bu yapısal bütünlüğü görebilmek gerekiyor.

Bu aynı zamanda diyalektiğin güzelliğini keşfetmek olacaktır.

Bu aynı zamanda, tüketmekte olduğumuz yüzyılın, insanlığın son karanlık çağı olması için emeğin verdiği kavganın en güçlü dayanaklarından birisini tanımak olacaktır. Çünkü onun eseri, yalnızca doğru olanın sözcülüğünü yapmakla kalmamış, doğruyu en güzel ve en etkili biçimde söylemeyi de öğretmiştir.

Bu, bugün Brecht'in, en çok incelenmeye değer özelliklerinden birisi olarak gündemimizde olmalıdır. Devrimci olanın aynı zamanda güzel olmak zorunda olduğunu, bir başka deyişle, güzel olmayanın devrimci de olamayacağını öğrenmek için gerekli bu.

Kimbilir ne zamandır, Türkiyeli devrimci, sanat ve edebiyat karşısında burun kıvırırken, hep aynı tekerlemeyi söylemiştir: "Önemli olan içeriktir, eserin bildirisi önemlidir; bizim halkımız, sınıfımız, öyle ince sanatlarda anlamaz, buna gerek de yoktur!" vs.

Brecht'in sahnesi, çoğu kez, derme çatma gibi görünen bir kaç parça nesneden ibaret "dekor"la kurulur. "Hafifçe büzgülü yarım patiska perde", onun anlatmak istediği bütün öykülerin geçtiği her yer olabilirdi. Gorki'nin "Ana"sını sahnelerken, bütün sahnede, "Rusya'yı çağrıştıracak hiç bir şey bulunmaması" için özel dikkat ve özen gösterdiğini anlatıyor, Manfred Wekwerth. Çünkü, Brecht, Ana'nın bir "Rus öyküsü" olarak algılanmasını önlemek, oyunun oynandığı her ülkede aynı devrimci sürecin, aynı ilişkilerin ve kavganın yaşandığını anlatmak istiyordu. O zaman, "hafifçe büzgülü yarım patiska perde"nin ardı, bütün bir dünya, bütün ülkelerin işçi mahalleleri, sınıf mücadelesinin yürüyüp gittiği bütün sokaklar ve fabrikalar oluveriyordu.

Yalınlık ve basitlik, demek ki, "içi boş"luk, "ne olursa idare eder"li, "nasıl olsa anlamaz"lık demek değildi. Tıpkı, diyalektik anlamda "somutlanmış" bir kavram gibi, çok sayıda bağıntının, çok sayıda çelişmenin, sentezi ve birliği, karmaşık bir ilişkiler ağını özetleyen bir düğüm noktası gibi seyircinin karşısına çıkıyordu. "Bir bez parçası asarım, önünde oynarım" dedirten bu yalınlık, aslında o bez parçasının derinindeki içeriği göremeyeni bir Karagöz oynatıcısıyla bile kıyaslanamayacak kadar gerilere götürüyordu.

Diyalektik, kavramlaştırmanın ve soyutlamanın bilgi sürecindeki yerine büyük bir değer biçmiş ve Lenin, soyutlamanın yüksekliği ölçüsünde gerçeğe yaklaşılacağını söylemişti. Bilimsel ve mantıksal bakımdan doğru, temel ve genel ilişkileri içerecek ve açıklayacak kadar kapsamlı olduğu zaman soyut, gerçeği kavramanın ifadesi olur. Ama, bütün bu oluş süreçlerinden kopuk, "içeriksiz ve anlamsız" biçim oyunlarına da "soyut" dendiği oluyor. İkisi arasındaki fark, dolaysız olarak, elde ediliş sürecindedir. İkincisi, yalnızca bir aldatma ve aldanmadır. Zahmet ve düşüncenin kırıntısını bile içermeyen uydurukluk, gerçeğin bilgisini elbette taşımaz. Brecht estetiğinde soyutlama, tümüyle diyalektik bir

yol izler ve her görünüş öğesinde mutlaka bir bilgi içeriği taşır. "Hafifçe büzgülü patiskadan yarım perde", her şeyden önce, tarihsel olarak, seyirciyle oyun arasına "bir giyotin gibi giren" ağır kadife perdenin yadsınmasıdır. Aristokrat-burjuva dünyasına karşı, bu tavır rasgele bir "hoşluk" öylesine akla gelivermiş bir "ilginçlik" değildir. Belki ancak Marx'ın Kapital'de yaptığı ile karşılaştırılabilecek bir yöntem çalışmasıdır bu.

2.

Brecht, bir parçası olduğu büyük tarihsel hareketi tiyatronun bir olanağı haline getirmeyi başarmış, böylece tiyatroyu ve genel olarak sanatı tarihsel hareketin bir etkeni olarak kavramamızı sağlamıştır.

Hiç kuşkusuz, sanatın işlevi hakkındaki tartışmalar onunla başlamış ve bitmiş değildir. Ama Brecht'in bugün de çoğu kez yanlış anlaşılan bir yeniliğin babası olduğunu görmemiz gerekiyor. Brecht, "sanat ve toplum" üzerine tartışmaların kopuş noktası üzerinde bir yer tutuyordu. Onun eserleri, basitçe "sanat toplum içindir" gibi bir kalıba sığdırılamayacak bir içerikle karşımıza çıktı. O, bu önermeyi hiç tartışmasız bir veri olarak aldıktan sonra, sanatı tarihsel hareketin bir etkeni olarak örgütlemeye girişti. Sanat, kolektif öznenin yaratılmasının bir aracıdır; siyasal ve ideolojik işlevlere sahiptir ve toplumsal çelişkileri keşfeden, gösteren ve derinleştiren bir araçtır. Ama bu, devrimci ajitasyon ve propagandanın bir başka yoldan tekrarlanması değildir. Sanatı, tarihi yapan gücün hizmetinde sıradan bir araç olmaktan çıkararak, bizzat tarihi yapan güçlerden birisi olarak örgütlemektir.

Marksizm, tarihin nesnel maddi süreçlerin bir ürünü olduğunu söylerken, bunu hemen hemen aynı kavramlarla ifade eden metafizik materyalizmin tarih anlayışından, bütün bu süreçlerde bilinçli etkinliğiyle belirleyici rol oynayan "insan"ı görerek ayrılır. Feuerbach'ı eleştirirken, Marx, şunları söylemişti: "Şimdiye kadarki tüm materyalizmin (Feuerbach'ınki dahil) başlıca kusuru, gerçekliğin, duyumluluğun; duyumsal insan faaliyeti, pratik (praxis) olarak değil, öznel olarak değil, yalnızca nesne ya da sezgi biçiminde kavranmasıdır. Bunun içindir ki, etkin yön, soyut olarak, materyalizmin tersine -gerçek duyumsal faaliyeti bu biçimiyle, doğal olarak tanımlayan- idealizm tarafından geliştirilmiştir."

Brecht, materyalizmi, çağının moda pozivist eğilimlerini aşarak, Marx gibi anlamayı başaran sayılı düşünürlerden birisi olmuştur. Bu, onun yalnızca oyunlarında, şiirlerinde değil, bir bütün olarak sanata biçtiği rolde görülmektedir. Marksizmi, "basitleştirilmiş el kitaplarından" öğrenenler, sanatı, "bir üst yapı kurumu olarak" kategorize ederek bir çok problemi çözdüklerini düşünürler. Böylece sanata olduğu gibi bizzat kendi yaptıkları politikaya da, ikincil ve "kendiliğindenci" bir değer verirler.

Brecht'in yaptığı ise, insanın duyumsal faaliyetini, Marx'ın "Feuerbach Üzerine Tezler"in 1 numaralı olanında söylediği gibi, etkin yön olarak kavramak olmuştur. Böylece sanat (ve diğer bütün etkinlikler) nesnel süreçler içinde yer almaya başlar. Yine Marx'ın. "teori, bir kez kitleleri kucakladığında, maddi bir güç halini alır" önermesinde belirtildiği gibi, Brecht'in tiyatrosu da kendisine, "tarihi yapan maddi güçlerden birisi olma" misyonunu tanımıştır.

Bu tutum, aynı zamanda, "temel" ve "üst-yapı" kavramlarıyla ifade edilen olguların ve ilişkilerin, toplumsal süreçlerde oynadıkları rol bakımından, katı, değişmez, hareketsiz varlıklar olarak düşünülmesine yol açan mekanik materyalizmle de, derinlemesine felsefi bir hesaplaşmayı ifade etmektedir.

3.

AGON dergisinin 10. sayısında, E. Wright'ın Londra'da yayınlanan "Postmodern Brecht" adlı kitabından çevrilen yazılardan oluşan bir dosya yer aldı. Dosyanın adı, kitabın adıyla aynıydı.

Burada, Brecht'in, "modernist gelenek" açısından taşıdığı iddia edilen tüm devrimci özelliklerinin arındırılması çabası kutsanıyor ve Brecht, "diyalektik çelişkilerin didaktik adamı" olmaktan çıkarılarak, "günümüze uygun" bir "postmodern düşünür ve sanatçı" olarak yeniden kurulmaya çalışılıyor.

Brecht'in, Stalin ve Hitler'le birlikte, "yanlış yola yönelmiş cazibe kahramanı" olarak nitelendiğini öğreniyoruz. O bir "proto-faşist"tir, "kadın düşmanı"dır, vs. vs.

Öyleyse, onun bütün yenilikçiliğini, devrimci atılımlarını, ideolojisinden ve savunduğu sınıf politikasından kurtararak, tiyatronun, "ama sahiden tiyatronun" içinde yeniden değerlendirmeli!

Brecht'e özgü biçim arayışlarının, soyutlamaların, "yabancılaştırma" tekniklerinin, dekor ve oyunculuk anlayışlarının, devrimi, değişimi önermeyen, emekten yana olmayan bir metin üzerinde de uygulanabileceğini düşünmek, tam da postmodernizme yakışır saçmalıklardandır.

Brecht'in eseri, içerik ve biçim sorunlarını diyalektiğin gücüyle çözmüştü. İkisi arasındaki birlik ve çatışmanın yarattığı hareket, çelişmenin devrimci etkisi olarak anlam ve değer kazanmış, onun bütün sanatında belirleyici bir yer tutmuştu. Ama yalnızca her tiyatrocuyu değil, sanatın hangi dalıyla uğraşırsa uğraşsın, herkesi, Brecht'ten öğrenmeye zorlayan bu tükenmez olanaklar zenginliğini yaratan şey, Brecht'in kapitalist dünya karşısındaki yıkıcı eleştirisidir. Onun biçimini bu özden ve içerikten koparan bir "sanat"ın ulaşabileceği en yüksek nokta, plastik bir papağanın içindeki teybe kendi sesini kaydedip dinleyen salağın ulaştığı nokta olacaktır.

Güneş Taşı

kristal bir söğüt, sudan bir kavak,
uzun bir kaynakta, kemerleniyor rüzgar,
derin kökleri olan bir ağaç da, dans ediyor,
dinginlik içinde,
ırmağın, dönen, devinen akışı,
geri dönüyor, aynı yoldan, bir çember
çizerek,
her zaman vararak gideceği yere:
sakin akışı
yıldızların ya da dingin bir bahar,
taşıyor gözleri kapalı suyun
bütün gece kehanetlerle,
dalgaların yuvarlanışında çalkanan bir tekil
varlık,
dalga üstüne dalga geliyor, her yanı su
kaplayana dek,
hiç azalmayan bir yeşilin saltanatı,
gökyüzünde açılan rüzgarların ışıltısı gibi,

gelecek günlerin hiçliğinden bir patika,
ve şarkısı, ormanı taşa döndüren bir
kuş gibi,
yoksulluğun hüzünlü görkemi,
ve yiten dallardaki ani sevinçler,
kuşların gagaladığı ışıktan saatler,
ve elin yanından kayıp giden kehanetler,

bir şarkının gürleyişi gibi, ani bir katılım,
yanan bir yapıda, rüzgarın şarkı söylemesi
gibi,
dünyayı kavrayan bir bakış gibi,

Octavio PAZ

Türkçesi: Nice DAMAR

Şairin Güneş Taşı adlı kitabından

BAŞKASI

Kitaplara geçmeyen bir bölgede
çok sık dolaşarak
alıştırıyorum kendimi,
boyun eğmez topraklara.
Kimsenin bana
salatadan hoşlanıp hoşlanmadığımı
sorduğu yerlerde.
Ya da, fillerin yemeyi sevdiği gibi
paradan hoşlanıp hoşlanmadığımı
araştırdıkları topraklarda.
Ve yanıtlar beklemediler benden,
çünkü, ürkek bir yüreğim var benim.

BİRİ

Daha bitmediğim ve kuraldışı olduğum için
anlıyorum iğneleri
ve onlar beni dikiyorlar
ve durmuyorlar asla.
Bundan ötürü, sana verdiğim sevi
kadınım, benim dal gibi kadınım,
girer ıslak kulağına
musonlarıyla Şilan'ın,
ve açılır gözlerinde
bırakarak kendini hüznün
sürüklenişine.
Hoşuma gitmiyor gerekçelerin
şansın bir açılıp, bir kapanıyor.
Önemli işler yaparken
hiçlik yoldaştır bana:
balık tutmak kumun altında,
delikler açmak havada,
ve yiyip bitirmek her çanı.
Eskisi gibi, biraz bir şeyler yaptım
ya da yapmadım bir şey, eskisi gibi,
ama çıkarım ortaya, bir gitarla
ve giderim onunla, şarkı söyleyerek

Pablo NERUDA

Türkçesi: Nice DAMAR

Şairin Ürkek Yürek adlı kitabından

Anna Seghers'i Okumak

Sennur SEZER

Benim en çok sevdiğim yazarlardan biri Anna Seghers. *Yedinci Şafak, İlk Adımlar, Şubattan Geçen Yol, Transit, St. Barbaralı Balıkçıların İsyanı, Ödül, Yoldaşlar, Ölü Kızların Gezintisi, Ölüler Genç Kalır* dilimize çevrilen kitapları. Almanca bilmediğim için yeniden yeniden okudum onları. Her okuyuşumda yeni tatlar keşfederek.

Anna Seghers'i çok seviyorum, defalarca yazdım onun kitapları için, yazmakla da yetinmedim, söyleşilerimde, sözü ne yapıp edip ona getirdim. Okunmasını öğütledim. Geçenlerde Cengiz Gündoğdu benden yazı isterken anımsattı bana bunu. "Anna Seghers'i anlat İnsancıl okurlarına" dedi. "Hani, bir gün dergide anlattığın gibi" Aldı mı beni bir tasa. Öyle çok anlattım ki Anna Seghers'i, Cengiz Gündoğdu'ya nasıl anlattığımı hatırlamama olanak yok. Üstelik "düzayak" bir yazar da değil Seghers. Hep değişik yorumlara açık, zengin bir anlatımı var. Bu yüzden, siyasal seçimini açıkça belirtmesine karşın, yalınkat, katı, basit bir yazar sayamaz onu siyasal karşıtları bile. Belki buradan başlamalıyım anlatmaya... Ya da onun hep karanlık dönemleri anlatışından. Bu anlatışta, hiç yalan söylemediği halde, bir umut bulunuşundan. Karanlık bir odaya, nerden sızdığı anlaşılamayan bir ışık demeti gibi... Evet işte buradan başlamalıyım.

Anna Seghers (1900-1983), Hitler dönemini bütün sancılarıyla anlatan bir yazar. Üstelik bu anlatımında, Almanya'daki hiç bir sınıfı unutmadan. Onun anlatışı, faşizmi, yandaşları ve karşıtlarıyla yansıtırken, siyahlar ve beyazlardan oluşmaz. Bütün kahramanlarını "insan" olarak alır. Yetenekleri ve kusurlarıyla. Savunduğu tek şey "İnsanlık ve yaşama hakkı"dır sanki. İnsana ve insanın değişim ve değiştirme gücüne güvenir. "Bir Çatı Altı" adlı öyküsünü anımsıyorum şimdi. Fransa'da geçer öykü. Bir otel çalışanı, bir arkadaşına babası tutuklanmış bir çocuktan söz eder. Adam Hitler karşıtı bir Almanmış. Çocuksa Fransızlardan ayırd edilemeyecek güzellikte konuşuyormuş fransızcayı. Oteldekiler, çocuğun Almanya'ya geri gönderilmesini engellemek için çocuğu kaçırmışlar. Şimdi çocuğu barındıracak bir aile aranıyormuş. Olayı dinleyen kadın, bir süre ister düşünmek için. Akşam kocasına açar sorunu. Adamın tepkisi olumsuzdur. Başkalarının sorunlarıyla uğraşamaz bu zor zamanda. Kadın bu yanıttan yılmaz. Çocuğu kendi akrabası diye tanıtarak alır eve. Adam, bu çocuğa da pek iyi davranmaz. Çocuksa, Almanya'ya geri gönderilmeye yeğlemektedir, bu evdeki itilip kakılmayı. Evin düzeni Alman işgalinin getirdiği zorluklarla yavaş yavaş bozulur. Başlangıçta karmaşaya son vermek için varolduğu varsayılan "disiplin"in gerçek yüzü kavranmaya başlar. Artık adam da Almanlara karşıttır. Bir gece karısının bir zamanlar söz ettiği "Hitler karşıtının oğlu"nu anımsar: "Keşke onu barındırsaydım evimde" der, böyle bir davranışın önemini kavrayarak. Karısının yanıtı: "Barındırdın bile"dir. Bu öyküde bana bizim toplumumuza çok akraba çizgiler var gibi gelir.

İş işten geçtikten sonra durumu "kavrama" gibi. Ama Anna Seghers, hiç hayıflanmaz gecikmelere. Önemli olan kavramadır.

Anna Seghers'in bakış açısıyla bizim yaşadıklarımızın anlatılmasını özlediğim çok oldu. 12 Mart'ı, 12 Eylül'ü yaşadık. Darbeler, işkenceler, gözaltında kayıplar... Ama hiçbirimiz bu olayların içindekileri dost-düşman diye ayırmadan soğuk kanlılıkla anlatamadı. Seghers'in *Ölüler Genç Kalır*'ı, 1. Dünya Savaşı'ndan 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadarki Almanya'yı anlatır. Bütün siyasal inançları ve sınıflarıyla. Topraklarını yitirmiş eski aristokratlar, güce inanan askerler, askerliklerinde rahat etmiş küçük çiftçiler, tek sermayeleri emekleri olan işçiler, tamirciler. Bütün bu insanlar, kimi zaman akıllarıyla kimi zamansa duyguları, içgüdüleriyle seçerler siyasal saflarını. Sosyal demokrat bir işçinin iki oğlundan biri komünist öteki faşist olur. Siyasal seçimde yalnızca toplumsal koşulların etkisi yoktur. Seghers, suçlamadan anlatır bunları. Yalnızca kimi ayrıntıların altını çizer. Örneğin, eski çiftliğine kavuşmak için Nazileri destekleyen bir barones, kendilerini destekleyen küçük çiftçiyi içten içe küçümser: "Biz kazandığımızda ben yeniden zengin ve soylu olacağım. Ya sen ne olacaksın zavallı? Neden buradasın?" Barones'in aklından

geçirdikleri, davranışlarına da yansır. Ve komutanıyla eşit sayıldığını sanan çiftçi kökenli militan, yalnızca kullanıldığını kavradığında öc almaya yeltenir. Kullandığı arabayı köprüden aşağı sürer. Komutanıyla birlikte ölür. İçgüdünün yönelttiği davranışların acı sonu.

Ölüler Genç Kalır, uzun süre Almanya'da ders kitabı olarak okutulmuştu. Alman tarihini daha iyi kavramak için. Bir komünistin kurşuna dizilmesiyle başlayan roman, o komünistin oğlunun kurşuna dizilmesiyle sona yaklaşır. Ölüm emrini veren, öldürdüğü kişinin hiç yaşlanmadığı yanılgısını yaşar. Ölenin bir çocuğu kalmıştır ana karnında. Romanın sonunda onu öğreniriz. Amu bu çocuk, büyük babası ve babasından farklı bir yazgıyı yaşayacaktır kuşkusuz. Bunu sezeriz. Her kuşak bir öncekinden cesur ve bilinçlidir çünkü.

Anna Seghers'in önemli romanlarından biri *Yedinci Şafak*'tır. Siyasal muhaliflerin zor koşullarda yaşadığı bir kamptan kaçan yedi kişinin serüveninin izlerken, insanın değişme ve değiştirme gücünü de tanırız. Romanın baş kahramanı Georg da, öteki kaçanlar gibi komünisttir. Ama pek de örnek bir insan sayılmaz. Çapkın, partiyle bağları gevşek biridir. Ne özel yaşamı, ne de siyasal yaşamı disiplinli. Georg, raslantılar kadar, otoriteye ve baskılara körükörüne boyun eğmeyenler sayesinde yaşar. Bir okuldan çaldığı kadife ceketin sahibi yüzünden örneğin. Ceketin sahibi önce, ceketini polise ayrıntılarıyla tarif etmiş, bulunup getirilmesini istemiştir. Ama konuştuğu bir bahçıvan ona bir ceketin değeriyle, bir insan yaşamının değerini karşılaştıracak, alaycı bir soru sormuş, değişmesini sağlamıştır. Ceket bir başka yerde bulunduğu, Georg'un izi sürülebileceği zaman, ceketin sahibi delikanlı, malını tanımazlıktan gelir. Georg kurtulur. Romanın kaçakları hep böyle şanslı değildir. Güvendikleri kişilerin kapısını çalarlar önce. Ama insan hep iyiye değişmez. Akrabalar, eski sevgililer çoktan iktidarın yanına geçmiş, Nazi yandaşı olmuştur. Bir dilim ekmeği bile esirgemeye, dostlarını ihbara hazırdırlar. Umutsuz bir görüntü mü... Hayır. Düzenden rahatsızlık duymasalar da eski dostluklar, tanışıklıklar adına, yaşamını tehlikeye atarak yardıma hazır kişiler hep vardır. Türkçesiyle söylersek: "İnsanlık ölmemiştir." Anna Seghers, baskıya, zulme ortak olmamayı över. İnsanlığını yitirmemeyi. İnsanlık değerlerini savunur. Galiba, önemi de ordadır.

"1932 Yazsonu Bir Alman Köyünün Romanı" alt başlıklı *Ödül*'de "başına para konmuş bir delikanlı"nın öyküsüdür. Muhbirlik olgusunu bir başka açıdan tartışır. Yine karanlık bir tablo ve iğne ucu gibi bir aydınlık...

Nasıl Oldu da

Aşkı iğreti yaşadık
Uzun bir yalan gibi
Bazen kavrulmuş kestane kokulu
Bazen korkunç ve ağulu
Soğuk mu soğuk yılan gibi

Aşkı böyle bilmezdik
Kapanmış bir akşam gibi
Kilitlenmiş kendi üstüne
Trenler gittikten sonra istasyonda
Köpeğiyle kalan gibi

Yalnız ve titrek
Kendinden ve herşeyden korkan gibi
Avutmak istersin boşuna
Aşkı biz yanlış yaşadık
Ördüğü duvarlardan
Çıkmaya çalışan gibi

Afşar TİMUÇİN

Ayaklanmalar, isyanlar, kaçışlar, grevler ve yenilgiler. Dünyamızın bütün coğrafyalarında yaşanan olayların benzerlerini anlatır Anna Seghers. Sağlam bir kurguyla ve yalana sapmadan. Onun romanlarında inanılmaz, insanüstü kahramanlar yoktur. Küçük insanlar ve zor kahramanlıklar vardır. İnandığı ilkeler uğruna işsiz kalmak, tutuklanmak gibi... Ve umut... Bir de yenilgilerin nedenleri...

Bütün bunlar, benim Seghers'i ve romanlarını sevmem için nedenler. Kimi zaman kahramanlardan birinin, örneğin Transit'te, "kaçmanın kurtulmaya yetmediğini" anlaması beni mutlu ediyor. Kimi zaman, bir toprak boyasını arayan çömlekçinin, emperyalizmi kavraması. Üstelik ne emperyalizmin açıkça sözü ediliyor ne de direnişin... Siz romanın kahramanıyla birlikte seziyorsunuz, kalın kitapların, bilimsel sözcüklerle anlattığını.

Anna Seghers'in pek çok kitabının yeni baskıları yapıldı şu günlerde, *Yedinci Şafak*, *İlk Adımlar* Evrensel Basım Yayın'da, *Şubat'tan Geçen Yol* Kabalcı'da bulunabilir örneğin. *Ölüler Genç Kalır* Can Yayınları'nca yayınlanmıştı. Okuyun bir... İsterseniz tartışırız.

Hammal, Filozof Olabilir mi?

Mehmet Sabit ÇALIŞKAN

Bu yazı, Anna Seghers'in *İlk Adımlar* (1) yapıtındaki *Düello* adlı öykünün ekonomi politik açıdan irdeleme denemesidir. Burda ele alacağımız sorun, iş bölümüne dayalı bir toplumda, bilinç durumları, bu bilinç durumlarının edimleşmesiyle ortaya çıkan bireysel ve toplumsal ilişkilerdir.

Düello adlı öyküyü irdelemeden önce, ekonomi politiğin, nasıl bir insan görüşü oluşturduğunu, Marx'ın diliyle görelim: "Ekonomi politiğin, proleteri, yani ne sermayesi ne de toprak rantı olan, sadece emekle ve tek yanlı ve soyut emekle yaşayan kişiyi, ancak işçi olarak gözönünde tuttuğu kendiliğinden anlaşılır. Öyleyse ekonomi politik, ilke olarak, onun tıpkı herhangi bir beygir gibi ancak çalışabilecek kadar kazanması gerektiğini tanıtlayabilir. Onu çalışmadığı zamanda insan olarak düşünmez, bu özeni ceza mahkemelerine, hekimlere, dine, istatistik tablolarına, siyasete ve dilenciler çavuşuna bırakır." (2)

Yine Marx, "Hammal ile filozof arasında bir uçurum açan işbölümü olmuştur." der.

Gerçekten de, bir hammal ile filozof arasında ve bir işçi ile mühendis arasındaki düşünsel uçurum kapatılmayacak kadar büyüktür. Bu olgu bilince yansır ve bir bilinç durumu yaratır.

Kapatılması mümkün olmayan bu farkı, hem toplum, hem de bireyler mutlak doğru olarak kabul etmişlerdir. Filozof, herhangi bir işçiye felsefe dersi verebileceğini düşünmediği gibi, herhangi bir işçi de felsefe öğrenip, filozof olmayı düşünmemektedir. Yine herhangi bir konunun mühendisi, işçileri mühendis yapmayı düşünmediği gibi, işçiler de mühendis olmayı düşünmemektedirler.

İş bölümünden kaynaklanan bu mutlak doğruları, kanımızca, Türkiye'de ilk eleştiren değilse bile, pratikte yıkmak isteyen ilk dergi *İnsancıl* olmuş ve bu amaçla felsefe seminerleri dizisi başlatmıştır. Türkiye'de sol marksist cenahın, felsefe semirlerinin amacını anlamadığını, bize acı verse de belirtmek gerekmektedir. Türkiye'de marksist sol, bütün bilgi alanlarını (felsefe, bilim, sanat) burjuvaziye bırakmış, bilgisiz, kuramsız pratiğe kendini mahkum etmiştir. İşin, insanı güldürecek kadar acı yanı, marksist soldan kimi kümeler, bilgi alanlarına girme hareketi başlatınca, bilgisizliğin uyuşukluğunda yaşayanlarca saldırıya uğramıştır.

Bu belirlemeden sonra konumuza dönersek, Anna Seghers, iş bölümünün ortaya çıkardığı, bilme sorununu *Düello* adlı öyküsünde işlemiştir.

Anna Seghers, hiç de keyfi olmayan, ilişkilerin zorladığı üç kişiyi, eski bir şatoda karşı karşıya getirir. Öyküyü, Anna Seghers'i okuduğumuz öbür yapıtlarında da başarılı kılan önemli bir noktadır bu.

Düello'da tanıdığımız kişilerden biri, Nazi Almanya'sında on yıl toplama kampında kalan, İkinci Paylaşım Savaşı'ndan sonra ülkesine dönen Ernst Helwing'dir.

Helwing, direngen, el becerisi yüksek bir insan. Bu yüzden kısa zamanda belediye başkanının yardımcısı olur. Savaşta yerlebir olmuş Demokratik Almanya, yeni bir yapılanmanın sancılarını yaşamaktadır. Örneğin, "Helwing'in çalıştığı elektrik fabrikasının eski müdürü, patentleri de kaçırarak batıya geçmişti. Şimdi yönetime getirilen kişiyse yıllarca toplama kampında kalmış, açık yürekli, yaşlıca bir adamdı. Ne var ki, bu adamcağız da işi iyi bilemiyordu, yanlış önerileri kabul edip, doğru ve yararlı önerileri geri çevirdiği pek sık oluyordu."

Seghers, bir öykü çerçevesinde, kimseye akıl vermeden, sosyalist yapılanmanın ne kadar güçlüklerle dolu olduğunu pek güzel anlatmış.

Sorun şudur: elektrik fabrikanız var, ama çalıştıramıyorsunuz. İşte bu tür sorunlara çözüm bulmak amacıyla, üniversiteye giriş için açık öğretim kursları başlatılmıştır. El becerisi yüksek Helwing'in bu kurslara katılıp, üniversiteye girmesi ve mühendis olması önerilir. "Eger her önemli işte yaptığı gibi açık öğretimde de aynı yoğun ve ısrarlı çabayı gösterirse, yüksekokulun kapısı kısa sürede açılırdı kendisine. Böyle dediler hepsi."

Aslında Helwing, hep bilme tutkusuyla yaşamış bir insan. "Daha fazla bilmek, onun içinde hep gizli bir tutku olarak varlığını sürdürmüştü." Ayrıca ülkenin daha fazla bilen insana gereksinimi vardı. Özveri, el be-

cerisi, her işe koşma güzeldi ama yeterli olmuyordu, bilginin yerini tutmuyordu.

Anna Seghers, toplumun dönüştürülmesinde bilginin önemini pek güzel vurgular *Düello*'da.

Helwing, daha fazla bilgi için harekete geçer. Hemen, bir kez daha belirtmek gerekir ki, bu bilgi cam kırma, ya da daha büyük afiş yapma bilgisi değildir. Böylesi bilgiler, makinanın karşısında hiçbir işe yaramaz. Anna Seghers'in bu öyküsü, bu dönemde makina çalıştırmanın daha fazla, daha karmaşık bilgiye gerek olduğunu anımsatmalıdır bizlere.

Karl Bötcher, öykünün ikinci kişisi... "Bötcher, Hitler iktidara gelene dek Dresden Yüksek Teknik Okulu'nda hocaydı. Sonra Nazi hocaların baskısıyla Dresden'den sürülmüş, ardından işten atılmış, en sonunda da tutuklanmıştı. Bir toplama kampından, ötekine sürükleyip durmuşlardı onu."

Bötcher, yeni bir ülkenin kuruluşunda "Nerede kendisine ihtiyaç duyulduysa" oraya koşan özverili bir insan. Yeni öğretmenler için kurs düzenini kuran da o. Bütün bunların üstüne, kadro olmadığı için kursları denetleme görevi de kendisine verilir.

Bu koşuşturma sürecinde Bötcher, Monika adlı bir kızı sever. Monika da "kendi gibi dünya üstünde yapayalnızdır." Bötcher çok yorgundur. Denetlemenin sonuna gelmiştir. Son denetlenecek kurstan sonra Monika'yla tatile çıkacak ve evlenecektir.

Öykünün üçüncü kişisi profesör Winkelfred'dir. Profesör, Bötcher'in denetime gittiği kursun yöneticisidir.

Seghers, boyutlu bir anlatımla, okuru, düello merkezine götürür. Profesörün yönetiliciğini yaptığı kursta liseyi bitirmiş, yüksekokulu yarıda bırakmış kişilerin yanında temel bilgileri edinmemiş kişiler de vardı. Daha ilk karşılaşmalarında Bötcher'e karşı şöyle saldırıya geçer profesör, "Bakınız dostum, gerçi vatandaşlarımızın çoğunda yazık ki, hiç bulunmaz, ama eğer siz de bir nebze medeni cesaret varsa, gidiniz ve üstünüzdeki makama, benim defalarca dile getirmiş olduğum şeyi hemen iletiniz, deyiniz ki, bu öğretim planı baştan aşağı saçmadır. Sözde her çeşit insanı, yani okumamış ve bilgisiz her türden kişiyi de aynı olgunluk düzeyine getirmeyi amaçlayan bu açık öğretim ve akşam okulları, işin içine sokulduğu sürece ne benim seminerim açısından ne de onların sonraki bilimsel gelişmeleri açısından bu eğitim planının hiçbir anlamı yoktur."

Burda profesörün kullandığı "dostum" ve "medeni cesaret" kelimelerini bir kenara not edelim.

Bötcher, kursun verildiği şatonun bahçesinde sevgilisi Monika'yı düşünerek dolaşırken, kursu bırakmaya hazırlanan Ernst Helwing'le karşılaşır. Bütün mücadelelerden başı dik çıkmış, el becerisi yüksek, kendine güvenen Helwing, daha fazla bilgi edineyim derken çökmüştür. Kursu niçin bırakacağını söyle açıklar, "Ben ilerleyemedim. Ben yapamayacağım. Gece demeyip gündüz demeyip zorluyorum kendimi, ama birtürlü olmuyor işte. (...) buradaki eğitim birimi içinde kimileri var ki, her şey sırf bilgi tazeleme gibi oluyor onlar için, ya zaten liseyi bitirmişler, ya da askere çağırılana kadar yüksek okulda öğrenci durumundaydılar. Benim için işkence olan şeyler, onlara peynir ekmek gibi gelir."

Bilgilenme süreci işkenceye dönüşmüştür. Helwing gibi üç kişi daha vardır. Bu dördü de, örneğin döner cisimlerin hacmi konusunda, "kaygılar ve güçlükler içinde belleri bükülmüş gibiydiler."

Şaştıkları ve onları umutsuzluğa düşüren şuydu. Öğreniyorlar, anlıyorlar, ama biraz sonra bütün bilgiler uçup gidiyordu.

Derslere giren Bötcher görür ki, profesör, "insanların önüne bilgi parçalarını, köpeğin önüne kemik atar gibi atıyor" İşte bu noktada Bötcher, orda kalmaya karar verir. Peki Monika, evleneceği kadın. Ona bir mektup yazar. Tatile gidemeyeceklerini belirtir. Bu, evlenemiyoruz demektir.

Böylece bilgi edinme konusunda Winkelfried ile Bötcher arasında amansız bir düello başlar. Bötcher, profesörün karşısında sapır sapır dökülen... kendilerine bütün güvenlerini yitirmiş dört insanla yeniden bir mücadele başlatır. Bu mücadelede Böchter, yalın bir yöntem uygular, konuyu yalınlaştırır. "Bilimsel yasaları ve formülleri, somut eşyalara, somut izlenen olaylara aktarıyordu. Örneğin, içi boş bir silindirin tasarlanmasında, bir süt güğümü pekâlâ işe yaramıştı."

Sınava hazırlık günlerce sürer. Sonunda düelloyu Böchter ile, profesörün küçümsediği o dört kişi kazanır.

Son gün, sınav gözlemciliği için gelenlerden biri, evrakları arasına karıştığı için hemen veremediği bir mektubu uzatır. Mektup Monika'dandır. Bu mektupta Monika, onu sessizce beklediğini söylemektedir.

Anna Seghers, kişilerin bilinç durumlarını başarıyla anlatıyor. El becerisi yüksek emekçi, bilimsel, felsefi konularda yetersizliği yüzünden sert bir güvensizliğe düşüyor. Bilgi karşısında ezilen emekçi, ezik bir benlikle sessizce köşesine çekiliyor. Bir türlü kavrayamadığı bilgi, emekçiyi eziyor, bilgili insanın karşısında ezilmesine yolaçıyor.

Bötcher, bilgili, dünyaya açık, insana inanan biri. Bir önemli özelliği de bilgisiyle bilgisizin üstünde yetke kurmuyor, her kesin bilgi edinebileceğini savunuyor.

Winkelfried ise böyle düşünmüyor. Bu bir yana, profesöre göre, bilgiyi edinemeyecek birine bu umudu vermek ahlaksızlık. Çünkü, "uzun ve yorucu çalışma gerektiren şeyleri el çabukluğuyla yutuvereceklerine" inanırsa insanlar, ya şarlatan olur, ya da kısa bir süre sonra yıkıma uğrar.

İş bölümünün etkisinde kalan bilincin bozuntusunu, dünyaya nasıl baktığını pek güzel vermiş Anna Seghers. Çünkü sorun, felsefenin, bilimin çabucak, el çabukluğuyla yutturulması değil. Hem bilim, hem felsefe uzun ve zorlu uğraşları zorunlu kılar.

Anna Seghers'in *Düello* adlı öyküde ortaya koyduğu sorun şudur: Her insan temel bilgileri edinebilir mi? Evet. Ondan sonra öykünün ikinci sorunu gelir. Nasıl? Bötcher buna şöyle yanıt verir. "Gençliğinde yeterince eğitim görmemiş insanların, eksikliklerini alabildiğince kısa sürede tamamlamalarına yardımcı olmak için her çeşit araç ve yolları" arayıp bulmak gerekir. Asıl ahlaksızlık bunu yapmamaktır.

Şimdi gelelim, bir kenara not ettiğimiz "dost" ve "medeni cesaret" kelimelerine. Daha ilk karşılaşmalarında profesör, Bötcher'e dostum der ve Almanların çoğunda medeni cesaretin olmadığını söyler.

Oysa, 1933 yılında Nazi Almanyasında Böchter gibi öğretmenler, profesöre göre devlet düşmanıdır. Winkelfried, "Nasyonal sosyalist devletin hocalarından, devlet düşmanı unsurlara meslektaş demeleri istenemez" diye verilen dilekçeye imza atmıştır. Emekçilerin bilgi edinmesi söz konusu olunca, medeni cesaret timsali kesilen bu kişi naziler karşısında suspus olmuş ve ihbar dilekçelerini imzalamıştır.

Seghers burda bilinç döngünlüğünü pek güzel anlatmış. Sıkıyı görünce suspus olan medeni cesaret yoksulu bu kişi, meydanı boş bulunca, uluorta konuşmakta, kendi pısırıklığını halkına yüklemekte bir sakınca görmez.

Seghers, bireyselde evrenseli başarıyla kişileştirmiş. Türkiye'de, bilinç döngünlüğüne uğramış solcular, bu kişilikte hiç kuşku yok kendilerini göreceklerdir. Çünkü onlar, aslında kendilerinde olmayanı topluma mal etmektedirler.

Dönekliği kendi içinde aklamak, ussallaştırmak ve hem vicdanında hem aklında rahatlamak için, döndüğü saflarda herkesin kötü ve çürümüş olduğunu ilan edenlerden tutun da, dönmenin fizik ve mekanik yasalarını açıklayan bir dolu Winkelfried dolaşmıyor mu aramızda.

Kendisine bütün bunlar anımsatılınca kılı kıpırdamıyor profesörün. Üstelik Böchter'e şöyle bir nutuk atıyor. "Ne varki o müsibet (müsibet dediği Hitler. M.S.Ç.) o gün söyledikleri gibi kısa sürede kendi kendine yok olup gitmedi. Tersine akıl almaz derecede kan ve can pahasına devrilebildi. Şimdi, yeni baştan ve yeni bir şey kurmak durumundayız, yeni kentler, yeni okullar, yeni beyinler."

Sonra bu adam Bötcher'i şu sözlerle şaşırtır. "Sizi hayatta ve burada görebildiğim için çok mutlu oldum, tüm yüreğimle."

Medeni cesaret... dostum, mutlu oldum, tüm yüreğimle diye konuşan, ancak ortak ve insani bir mücadeleden geçmiş insanların kullanabileceği bu kavramlar profesörün ağzında bütün içeriklerini yitirir, insan ister istemez tiksinir.

Onüç yıl sonra şunu öğreniriz. Bötcher, Monika ile evlenmiştir. Bir de çocukları olmuştur. Ama, o özverili, insana inanan Bötcher ölmüştür. Bötcher'in elinden tutup ayağa kaldırdığı Helwing şöyle der Monika'ya, "Onun yüreklendirdiği, yalnızca ben değildim elbette. Binlercemizdik."

Binlerce insanı yüreklendiren Bötcher ölmüştür ama, insana tiksinti veren Winkelfreid yaşamaktadır.

Yazımızı soruyla bitirmek istiyoruz. Anna Seghers, acaba Winkelfried gibilere dikkati mi çekmek istiyordu? Bu adamlara dikkat edin bu adamlar sosyalizmi çökertecek mi demek istemişti?

(1) Anna Seghers, İlk Adımlar, Çeviren. Yılmaz Onay, *Evrensel Basım Yayın*, İstanbul 1998.

(2) Karl Marx, 1844 Elyazmaları, Çeviren. Kenan Somer, *Sol Yayınlar*, Ankara 1976 s.105.

AFŞAR TİMUÇİN

ESTETİK

3. BASIM

FIATI: 1.500.000 TL.

İNSANCIL YAYINLARI

Yanılgılarımızdan "Tür İdolü" Üzerine Bir Deneme

Cihan DURA

Biliyoruz ki *"Bilinç-Dışı'nın gerçeği nesnel gerçek, bilincin gerçeği göreli gerçektir. Nesnel gerçek Evren'e, göreli gerçek bilincimize aittir"* (Dura, 1997). Göreli gerçeklerimizden, nesnel gerçekle uyumlu olmayanlara "yanılgı" adını veriyoruz. Francis Bacon (1561-1626) yanılgılarımızı *idola tribus, idola specus, idola fori, idola theatri* olmak üzere dörde ayırır. Bu yazıda *idola tribus*, yani "tür idolü" (soy idolü) üzerinde durulacaktır. Tür idolleri; *"insan doğasının yol açtığı ve tüm insanlar için ortak olan yanılgılardır"* (Timuçin, 1997:334). İki kaynağı vardır: Antropomorfizm ve "erimgücü" yetersizliği...

1. Antropomorfizm

Doğa'yı (Bilinç-Dışı'nı) insan yapısında, kendi özelliklerimiz arasından görür; kendimize benzetiriz. Onu kendi ölçü ve koşulları içinde göremeyiz. Örneğin, kendi duygularımızı, düşüncelerimizi, vücut yapımızı, eylemlerimizi ve kurumlarımızı Evren'e yansıtırız. Nesnel gerçeği onlarla açıklamaya kalkışırız. Oysa bizim düşünüş ve duyuşumuzun, eylem ve kurumlarımızın, nesnel gerçeğin ölçüsü ve açıklayıcısı olacağına dair elimizde herhangi bir kanıt yoktur.

İnsan türüne (başlangıcından beri bütün insanlara) özgü olan bu yanıltıcı eğilimin başlıca şekilleri şunlardır: Mutlak gerçeğin (tanrının) insan-biçimli tasarlanması, Dünya gerçeğinin (Doğa'nın) insan-biçimli tasarlanması...

a) Mutlak Gerçeğin İnsan-Biçimli Tasarlanması

İnsanlar, "insan" olgusunu Tanrı kavramına yansıtmışlardır. Bu işlem; hem Tanrı'nın nitelenmesinde, hem de varlığının kanıtlanmasında karşımıza çıkar.

Örneğin, bilinen en eski uygarlıklardan Sümerler; tanrılarını insan şeklinde canlandırmışlardı: Bunlardan en yücede bulunanlar bile, yalnız görünüşleriyle değil, düşünce ve davranışlarıyla da insanî değerlere çok yakındılar. Tutkuları ve zaafları vardı. İnsanlar gibi planlar yapıyor,bunları gerçekleştiriyorlardı. Yiyip içiyor, evlenip aile kuruyorlardı. Uşakları, hizmetçileri vardı. Bir yerden bir yere kayıkla, arabayla ya da yaya gidiyorlardı. Savaşıyor, hastalanıyor, can çekişebiliyorlardı. (Kramer, 1992: 100).

Tektanrılı dinlerin tanrısı da insan biçimlidir. Tevrat'ta ve bir hadiste *"Tanrı'nın, insanı kendi suretinde yarattığı"* inanışı yer alır. Museviliğin, Hıristiyanlığın ve İslam'ın Allah tasarımı antropomorfiktir: Görür, konuşur, işitir. Düşünür ve bilir. Kızar, küser, hınç duyar, and içer, öç alır. İlenir ve lanet eder. Acır, bağışlar. Sever, nefret eder. Cezalandırır, ödüllendirir. Güçlü, ezici, zorlayıcı ve sevecendir. Dost, düşman edinir. Düzen, tuzak kurar. Güreşir, sırt üstü yatar, ayak ayak üstüne atıp oturur. Görüş değiştirir. Yüzü, elleri, gözleri vardır. Efendi ve kraldır. Evi, makamı, tahtı ve sarayı vardır. Kuran'da Tanrı hep eril sözcüklerle anlatılır (Dursun, 1991).

Sümerlerin, kendi sosyal kural ve kurumlarını, tanrılara ve doğaya aktarışını, S.N. Kramer'den yaptığımız bir alıntıdan izleyelim: *"Evreni kim yaratmıştı? Tanrılar... Bunlardan her biri evrenin özel bir ögesinden sorumluydu ve onu kesin kurallara göre yönetmek zorundaydılar. Tanrılar; gök cisimlerinin, atmosferik olguların, yeryüzü nesnelerinin, uygarlığın kent, devlet, bent, tarla, araç-gereç gibi ögelerinin yönetimini paylaşıyorlardı. Sümer teologları bu görüşe nasıl varmışlardı? Kuşkusuz, bilinenden bilinmeyene doğru, insan toplumundan yola çıkmışlardı. Bu dünyanın bütün kurum ve girişimlerinin insanoğlu tarafından yönetildiğini ve denetlendiğini, onlarsız ülke ve kentlerin yıkıma uğrayacağını, tapınak ve sarayların yok olacağını, tarla ve çiftliklerin çöle döneceğini düşünerek, Evren'in kendisinin de insana benzer varlıklar tarafından yönetilmesi, gözetilmesi ve denetlenmesi gerektiği sonucuna varmışlardı. Ne var ki Evren; insanın yerleşim yerlerinden çok*

daha büyük ve karmaşık olduğundan, bu varlıkların insana göre daha güçlü ve etkili olmaları gerekiyordu. Özellikle 'ölümsüz' olmalıydılar. Tersi durumda Evren'in düzeni bozulur ve yaşam dururdu.

Ayrıca panteonu oluşturan tanrılar, aynı önem ve aynı mertebede olmamalıydı. Bent ve hendeklerden sorumlu tanrı ile, güneşten sorumlu tanrı aynı mertebeye konamazdı. İnsanlar arasında olduğu gibi, tanrılar arasında da bir hiyerarşi bulunmalıydı. Bu nedenledir ki, insanların politik düzenine benzetilerek, panteonun başında en yüce bir tanrı bulunduğu kabul edildi. Böylece başkanlığı bir monark tarafından yürütülen bir meclis oluşturuldu. Bu meclisin ilk sırasında -aristokrasi katında- dört yaratıcı tanrı ile birlikte 'yazgıları belirleyici' en yüce yedi tanrı ve 'büyük tanrılar' adı verilen elli tanrı yer alıyordu.

Sümerler; bu tanrıların ürünü sayılan etkinlikleri açıklamak için, kendilerinden sonra bütün Yakın Doğu'ya yayılan bir görüş geliştirdiler: Tanrı sözünün yaratıcılığı teorisi... Bu da, olasılıkla, insanlar arasında olupbitenlerin evrene yansıtılmasından başka bir şey değildi. Şöyle ki aşağıda, yeryüzünde, bir kral; verdiği bir buyrukla, ağzından çıkan tek bir sözcükle her istediğini anında gerçekleştirebiliyordu. Öyleyse, evrenden sorumlu olan ölümsüz tanrılar; yine bir tek sözcükle, çok daha fazlasını haydi haydi gerçekleştirebilirdi. Ayrıca, sürekli ve uyumlu bir devinim içinde bulunan kozmik cisimleri ve uygarlık ögelerini koruyan şeyi açıklamak için de, tanrılarca onaylanmış bir 'kurallar ve yönergeler' bütünü tasarladılar" (Kramer, 1992: 97 vd.). Sümerlerin *"Tanrı çok güçlü, etkili ve ölümsüz olmasaydı, Evren'in düzeni bozulurdu"* inanışının benzerine, Kur'an'da da sık sık yer verildiğini hatırlayalım.

Eski Mısır'ın tasarlamış olduğu evren tablosu da *"insan biçimci tanrısallık düzeninin, baş yeri aldığı bir mitoloji"* ile tamamlanır. Bu mitolojide Nut (Gök) elleri ve ayakları yeryüzünün dört yanına basan bir tanrıça olarak tasarlanır. Şu (Hava) adlı tanrıça, göğü, düşmesin diye elleriyle tutar. Tanrı Re (Güneş) sabahları sudan çıkar, büyük bir tekneyle göğü geçer; akşam başka bir tekneyle suya döner (Timuçin, 1997:62).

Sümerlerinkine benzer bir "yansıtma"yı Orta Çağ Avrupa'sında da buluyoruz: Bu çağın egemen öğretisine göre *"Papa, başpiskoposlar, piskoposlar, imparator, krallar ve soylularda olduğu gibi, gökyüzü meleklerinin de dokuzlu bir hiyerarşisi vardı. Bunların her biri, evrenin yönetiminde belli bir işleve sahipti"* (Tuncay, 1996: 53).

Antik Yunan'ın dini de "insan biçimci bir din"di. Tanrıların insan gibi tasarlanmasına ilk karşı çıkan, Ksenophânes (M.Ö. 569-477) olmuştur. Onun şu sözleri ünlüdür: *"Habeşler tanrılarını kendileri gibi kara ve yassı burunlu; Trakyalılar sarışın ve mavi gözlü düşünürler. Böyle olunca, eğer arslanlar resim yapabilseydi, onlar da arslan gibi çizerdi."* Burada, Kur'an'da Tanrı'nın "neden sık sık and içtiği" konusu da bir anlam kazanıyor. Çünkü Araplar arasında and içmek, çok yaygın bir davranıştı.

Antik Grek'te, insanın bu eğiliminin farkında olan başka filozoflar da vardı: Prodicus insanların *"kendilerine yararlı olan güçleri tanrılaştırdıklarına"* inanıyordu. Kritas'a göre *"Tanrılar; tümüyle keyfî olan, politik hesaplarla -yönetenlerin, halkı yönetmesi için- bulunmuş birtakım kurumlardan ibaretti."* Euhemeros *"Tanrılara tapmanın, kralları ve benzeri büyük insanları saymaktan kaynaklandığını"* düşünüyordu. Democritus'a (M.Ö. 460,371) göre, *"Yunan tanrıları, doğa olayları ile insan özelliklerinin kişileştirilmesinden"* ibaretti.

b) Dünya Gerçeğinin İnsan-Biçimli Tasarlanması

Anropomorfizmin ikinci şekli, dünya gerçeğinin (Doğa'nın) insan-biçimli tasarlanmasıdır. Düşünce tarihinden şu örnekler verilebilir:

- Empedocles (M.Ö. 483-424) Evren'de türlü nesnelerin oluşumunu ve yok oluşunu sevgi ve nefretle açıklar. Kozmosda sevgi ve nefret egemendir. Tüm varlıklar bu iki ilkenin etkisiyle birleşip dağılır.

- Platon (M.Ö. 430-347); toplum yapısını, ona insanın beden yapısını yansıtarak açıklar: İnsan ruhu -aşağıdan yukarıya doğru- üç yetiden (melekeden) yapılmıştır: Merkezi karın olan istek, merkezi yürek olan cesaret, merkezi kafa olan akıl... Ruhda -dolayısıyle bedende- olduğu gibi, toplumda da üç sınıf vardır: Toplumun maddi isteklerini karşılayan işçi ve zanaatkârlar, toplumu düşmanlardan koruyan savaşçılar, toplumu yöneten idareciler...

- Bu eğilim daha sonraki yüzyıllarda da devam etti. Örneğin, İbni Sina'nın (980-1037) kozmolojisinde "meleklerin sağladığı evrensel düzen, sosyal bir düzenin, insan vücudundaki düzenin" bir izdüşümüydü. İhvan-ül- Safâ (XI. yüzyıl); gezegenlerin hareketi ile insanın çeşitli organlarındaki hastalıklar arasında bağlantılar kuruyordu. Rönesans; insanın psişik süreçlerini fizik dünyaya uyarladı. Onu, duygularımızın bir yansıması olarak gördü: *"Rönesans natüralizmi insan ruhunun doğa üzerindeki bir izdüşümüydü. Bütün doğa, psişik güçlerin bir perdeye yansıyan imgeleri, gölgeleri olarak betimleniyordu"* (Westfall, 1995: 32).

Genel olarak, şunları da ekleyebiliriz ki insan; ken-

di varlığının bir başı ve sonu oluşunu, olasılıkla, Bilinç-Dışı'na aktarmıştır: Evrenin de bir başı (yaradılış) ve bir sonu (kıyamet) olmalıdır. Kendisi geçicidir, öyleyse evren de geçici olmalıdır. Bir iş yapar; bir ürün ortaya koyar. "Öyleyse, evrenin de bir yapıcısı (Tanrı) olmalıdır" diye düşünmüştür. Yine insan; başka canlı türlerini (hayvanları), kendisine sağladıkları yarara göre, yabanıl-evcil, zararlı-zararsız, uğurlu-uğursuz diye ayırır. Kendi türündeki "dişi-erkek" ayrımını nesnel gerçeğe yansıtır. Dilde, sözcükleri dişi-eril yapar. Örneğin, Fransızca, Arapça gibi dillerde böyledir.

Anropomorfizmin Sümer örneği, en eski ve en önemli olanlardan biridir. Bu eğilim; sonraki Ortadoğu uygarlıklarında, Babil'de, Yunan mitolojisinde, Yahudi, Hıristiyan ve İslam uygarlıklarında da sürdürülmüştür. Bilginin ilerlemesinde, Auguste Comte'un (1798-1857) "teolojik safha" dediği aşamanın temelinde bu tutum yatar. Kısaca anımsatmak gerekirse *"Bu safhada insanoğlu; karşı karşıya bulunduğu nesne ve olguları, bunlara kendi doğa ve istencini, kendi duygu ve tutkularını atfederek açıklamaya çalışmıştır"* (Dura, 1991:112). İnsanlık; daha sonra metafizik, ardından pozitif safhaya geçmiş sayılmakla birlikte, bu geçiş genel ve evrensel değildir. Teolojik safhanın antropomorfik yanılgıları, başlıca din kurumunun aracılığıyla, türlü toplum katmanlarında bugün de egemenliğini sürdürüyor.

2. ErimGücü Yetersizliği

İnsan doğasının yol açtığı, insanlık için ortak olan yanılgıların ikinci kaynağı, "erimgücü" yetersizliğidir. İnsan türünün, çıplak duyuları ve aklıyla uzanabileceği belli bir "erim" vardır. Dolayısıyle, dünya gerçeğini bu "erimgücü" ölçüsünde kavrayabilir. Daha öteye geçemediği için de, yanılgılara düşer.

Probleme, ilk çağ septiklerinden üç filozofun görüşleriyle girelim: Parmenides'e (doğumu yaklaşık M.Ö. 540) göre duyular bizi aldatır. Pyrrhon'a (M.Ö. 365-275) göre duyularımız ve aklımız; nesneleri gerçekte olduğu gibi değil, bize göründükleri gibi gösterirler. Nesnelerin kendilerini bilemeyiz; ancak görünüşlerini bilebiliriz. O halde bilgilerimiz kesin değildir. Zihin için tutulacak en doğru yol, şüpheciliktir. Bu tutumu daha da geliştiren Karneades'e (M.Ö. 214-129) göre, doğru ve yanlış yargıları birbirinden ayıracak güvenilir bir ölçümüz yoktur. Çünkü böyle bir ölçü ya duyu organlarında, ya da akıldadır. Oysa duyu organları da, akıl da görelidir: Algılarımızın gerçek olduğunu bilemeyiz. Aklın dedüksiyonları da koşulsuz ve mutlak değildir.

"Erimgücü" yetersizliği ile bundan kaynaklanan başlıca yanılgı türlerini yakından görelim.

a) Karmaşığı Basit Görme

İnsan duyuları ve zihni, "karmaşığı basit görme" yanlışına düşer (Timuçin, 1997: 334). Heterojen olanı homojen sanarak, bilgi oluşturur. Böyle bir bilgi de, doğal olarak, bir yanılgıdır. İnsan, bir nesnenin iç yapısını doğrudan algılayamamasına karşın, onun hakkında kavram ve önermeler oluşturur. Bu eksiklik; hem fizik dünya, hem birey, hem toplum ölçeğinde geçerlidir. Psikolojik bakımdan, kendi iç dünyamızla sınırlıyız. Başkasınınkini doğrudan gözlemleyemeyiz.

Antisthenes (M.Ö. 444-368), bundan yüzyıllarca önce *"Bir nesneyi bilmek demek, onu son ögelerine ayırmaktır"* demiştir. Descartes'ın (1596-1650) "en küçük ögelerine ayırma" kuralı, "karmaşığı basit görme" eksikliğimizi gidermeye yöneliktir. Ancak o bunu akıl düzeyinde yapıyordu. Oysa, bu yöntem; gözlemde de uygulanmak koşuluyla verimli olabilirdi. Verimin büyük boyutlara erişmesi ve sürekli olması, ancak aletli gözlemle sağlanabilirdi. Bu gerçeği, XVII. yüzyılda yaşamış iki bilim adamının başarılarıyla örnekleyelim: Francesco Stelluti, yaptığı mikroskobik gözlemleri şöyle değerlendiriyordu: *"Mikroskobu, arıları ve onların organlarını incelemekte kullandım. Keşfettiğim her organı ayrı ayrı resmettim. Ne Aristo'nun, ne de herhangi bir başka doğabilimcisinin bilmediği şeyleri bulmak bir harikaydı."* Kaldı ki bu biyoloğun kullandığı mikroskobun büyütme gücü yalnızca 5 civarındaydı. Yüzyılın sonunda Antony van Leeuwenhoek 300 büyüme gücüne yaklaşan mikroskoplar yaptı ve Stelluti'nin, rüyasında bile göremeyeceği yaşam biçimleri ve canlı yapıları gözlemledi (Westfall, 1995:100).

İnsanlığı "bileşiği basit görme" yoluyla düştüğü yanılgılara, bilim tarihinden birkaç örnek verelim:

(1) Empedocles'in (M.Ö. 483-424) varlık (Evren'in neden yapıldığı) sorununu yanıtlamaya yönelik "dört öge teorisi" bir yanılgıydı. Çünkü, su bileşik bir maddedir. Hava ve toprak bir sürü farklı ögelerden oluşur. Ateş ise bir süreçtir. Benzerleri eski Hint ve Çin felsefelerinde de rastlanan bu teori yüzyıllarca, Evren'in açıklanması bakımından, en doğru görüş sanılmıştır. Yanılgı özellikle dinler tarafından sürdürüldü. Örneğin, Ortaçağ Hıristiyanlığına göre *"Yeryüzü; Evren'in merkezinde, dört ögeden, su, hava, toprak ve ateşten oluşan, Adem'in düşüşünden beri karmakarışık bir küre"* idi. Bu yanlış görüş "anasır-ı erbaa" adıyla İslam dünyası tarafından da benimsenmişti. İslam düşüncesi, yüzyıllar

boyunca bu yanılgıyı yineleyip durdu. Dolayısıyle, nesnel gerçeğin daha ötesini öğrenemedi. Yanılgı, tarikatlar düzeyinde bugün de canlı tutulmaktadır.

(2) Kepler'in (1571-1630), yıldızları yetkin geometrik biçimler sayması ve doğanın karmaşıklığını gözden kaçırması bir yanılgıydı (Timuçin, 1997: 334). Aristo'dan beri göklerin kristal kürelerden yapılmış olduğunun sanılması, bu kürelerin eksenleri çevresinde döndüğünün düşünülmesi, göklere kusursuzluk ve değişmezlik atfedilmesi birer yanılgıydı. Tycho (1546-1601) 1571 yılında, Cassiopeia takımyıldızında yeni bir yıldız gördü. Oysa, Aristo göğün ve yıldızların değişmez olduğunu söylüyordu. Kepler; kristal küreler varsayımına karşı çıktı. Galileo ilk kez Güneşi ve gezegenleri teleskopla inceledi. Jüpiter'in çevresinde uydular, Ay'da kraterler, Güneş'de lekeler görüldü. Göklerin yalın ve kusursuz olmadığı anlaşıldı.

(3) Newton'a (1642-1727) gelinceye değin, doğa felsefesinin başladığı zamandan beri, yani ikibin yılı aşkın süredir, beyaz ışık basit ve ilksel sayılmıştı. Oysa Newton'un yaptığı deneyler sonunda anlaşıldı ki, beyaz ışık; *"her biri farklı renk duyusu uyandıran ayrı ışınların bir karışımıydı"* (Westfall, 1995: 70).

b) Totaliteyi Kavrama Yetersizliği

Evreni bir defada, bir bütün olarak; başlangıcı, gelişimi ve sonuyla, bütün genişlik ve derinliğiyle kavrayamayız. Oysa, nesnel gerçeğin doğru bilinmesi buna bağlıdır. Yanılgılar sosyal bilimlerde çok daha fazla, çok daha ciddi ve yaygındır.

Bilindiği gibi, sosyal olgular ve bunlar arasındaki ilişkiler son kertede çeşitli ve karmaşıktır. Bu nedenle, sosyal olguyu belli bir bilimsel optiğe göre bir bütün (bir totalite) olarak kavramak olanak dışıdır. Öyleyse, onun bilgisine ulaşmak için, ayrı ayrı ve değişik biçimlerde işe girişmek gerekir. Analizin, türlü ilişki tiplerine göre uzmanlaşması koşuldur. Ardından, tekil analizlerin ulaştığı sonuçlar bir araya getirilmeli, bir sentez yapılmalıdır. Yanılgılar, bu birleştirmeden önce yapılmış, ivedi ve zamansız genellemelerden doğar.

Sorunu somut bir örnekle açıklayalım. Örneğimiz; bu sorunun, sosyal realiteden çok daha basit olan fizik dünyada da geçerli olduğunu gösterecektir. Biliyoruz ki insan gözü, bir kürenin tamamını (totalitesini) bir bakışta kavrayamaz. Kürenin yüzeyini eksiksiz görebilmek için, gözün birçok farklı noktalara yerleşerek, onu incelemesi gerekir. Dahası, eğer gözlemci; kürenin sertlik derecesini, ağırlığını, yapıldığı maddeyi öğrenmek istiyorsa, yani kürenin daha eksiksiz bir bilgisine erişmek istiyorsa, gözlemlerini çoğaltmak zorundadır. Bu amaçla, kürenin yüzeyini, hacmini, yoğunluğunu, oluştuğu maddenin fizik ve kimyasal niteliğini öğrenmek üzere, türlü disiplinlere başvurmak gerekecektir. Görülüyor ki nesnel gerçeğin eksiksiz bilgisi; önce, birbirinden farklı ve çok sayıda etüdler; sonra bu etüd sonuçlarının sentezini gerektirmektedir. Öyleyse diyebiliriz ki bu sentez yapılmadan önce, küre hakkında oluşturulan tüm genellemeler eksik, dolayısıyla yanlış olacaktır. Yine diyebiliriz ki örneğin, insan psikolojisini, toplum yapısını, ülke coğrafyasını, hesaba katmayan ya da eksik katan bir ekonomik teori, yanılgılarla dolu olacaktır. Aynı şekilde, bir toplumun tarihini, egemen zihniyetini, ekonomik koşullarını, sosyal yapısını, hesaba katmayan ya da eksik katan bir politik doktrin; nesnel gerçeklerle -şu veya bu ölçüde- uyuşmayan önermelere dayanmış olacaktır.

c) Mikro ve Makrokozmosu Algılama Yetersizliği

İnsan türü, çok büyük ve çok küçük boyutlarda meydana gelen olguları algılayamaz. Çok yavaş değişmeleri eşzamanlı olarak farkedemez. Yerin hareketi, yaşlanma, çevre kirlenmesi gibi... Mikro düzeydeki olgulardan kaçar. Özellikle, çok büyük (makro) boyutlu olguları yanlış kavramlaştırır.

İnsan evrende bir nokta hükmünde olan güneş sisteminin Dünya gezegeninde yaşar. Erimgücü yetersizliğinden dolayı, o noktanın ötelerini, sonsuzluğu algılayamaz. Bundan, iki yanılgıya düşer: Birincisi, birbiriyle karşılaştırılması anlamsız olan Dünya ile Evren'i aynı düzeye indirir. Örneğin, Kurân'da 190 yerde "gökler ve yer..." denir. Yer, yaşadığımız dünya: gökler, evrenin kalan bölümü... Bu anlayış daha önceki uygarlıklarda, örneğin Antik Yunanlılar'da da vardı. Voltaire'e (1694-1778) göre, "yer ve gök" demenin, "Bir atomla sonsuzluk..." demekten hiçbir farkı yoktu (Dursun, 1991:199). Yanılgı, kuşkusuz, yüzyıllar boyunca Evren'i çıplak gözle seyretmek zorunda kalışımızın bir ürünüdür. Aynı şekilde gece ve gündüz olguları da bir değildir; birbiriyle karşılaştırılamaz. Çünkü karanlık (gece) tüm uzay, ışık (gündüz) nokta ölçüsündedir. İkincisi, insan evrende tek ve eşsiz olduğu yanılgısına düşer. Ardında, -özellikle dinlerin savunduğu üzere- her şeyin kendisi için yaratıldığı sonucuna varır. Bu da, bir yanılgıdan başka birine geçiştir.

Bu tür yanılgılara, Güneş ve Ay tutulması, deprem, sel baskınları, hakkında oluşturulmuş kimi görüşler de örnek olarak verilebilir. Bunlar; aslında günlük yaşamımızda -küçük boyutlarda- her an örneklerini gördüğümüz olaylardır. Güneş ve Ay tutulmaları aslında basit birer gölge olayıdır. Deprem bir toprak parçasının kay-

masından, sel baskınları bir bardaktaki suyun taşmasından farksızdır. Böyle olmasına karşın, onlara yanlış olarak -özellikle dinler tarafından- büyük ve gizemli anlamlar yüklenmiştir.

d) Duyumsal Çarpıtma

Duyularımız dünya gerçeğini çarpıtır. Örneğin, yeryüzünü düzlem, ufuk çizgisini çember, uzay boşluğunu kubbe gibi algılarız. Aslına uygun olmayan bu algılardan hareketle, insan türü; geçmişte yanlış evren tasarımları oluşturdu. Bunun en güzel örneği, Sümerlerin Evren modelidir: Onlara göre, görülebilir evren; "tabanını yerin (Ki), kubbesini göğün (An) oluşturduğu bir yarım küre" idi. Yer denizle (Abzu) çevrili düz bir disk olup kürenin çap düzleminde yatay olarak yüzüyordu. Kürenin üst takkesi gökyüzü, görünmeyen alt bölümü ise cehennemdi (Kur). Gökle yer arasında, üçüncü bir öge hava (Lil) bulunuyordu. Evren küresi, kozmik bir okyanus ortasında hareketsiz duruyordu (Kramer, 1992: 93 vd.). Eski İsrail'in kozmoloji hakkındaki görüşü, büyük ölçüde Mezopotamya'dan alınmıştı. Mısırlılara göre Dünya tepsi biçimindeydi ve suda yüzüyordu. Homer'e göre dünya disk biçiminde olup, bir okyanusla kuşatılmıştı. Thales'in Dünya tasarımı da aynıydı. Ortaçağ Avrupa'sında Kilise, yer küresinin içinde cehennem olduğuna inanıyordu.

- Batlamyus'un (ölümü 170) "Almageste" adlı yapıtı, Kopernik'e değin astronomi biliminin temeli olmuştur. Sisteminde "dünyayı hareketsiz, güneş ve yıldızların onun çevresinde döndüğünü" kabul ediyordu. Bu görüşün de duyumsal çarpıtmanın bir ürünü olduğu apaçıktır. Gerçek bu olmakla birlikte, *"Bugün bile, Müslüman üniversitelerin geleneksel müfredat programında, dünyayı merkez sayan bir kozmoloji ve felsefe çerçevesine gömülmüş olan Batlamyus astronomisi öğretilmektedir"* (Hoodbhoy, 1993:79).

Antik Grek'ten XVII. yüzyıla değin, astronomi; göksel olguları, düzgün dairesel hareketlerin bileşimleri olarak açıklamaya çalıştı. Daire kusursuz bir biçimdi ve gökyüzünü anlamak için tek başına yeterliydi. Öyle görülüyor ki, insanlar bu anlamdaki daire kavramına, yakın uzayı (gökyüzünü) bir küre gibi algıladıklarından dolayı ulaştılar. Oysa küreler olmadığı için, dairesel hareketler de yoktu.

Ekleyelim ki insan; yine duyularının elverişsizliğinden dolayı, belli bir derecenin altında ya da üstündeki olguları, örneğin kimi sesleri ve ışınları hiç algılayamaz. Bunları yok sayar ki bu da bir "çarpıtma"dır. Kuşkusuz, bu elverişsizlik altında oluşturulmuş tüm kavram ve önermeler de eksik ve yanlış olacaktır.

e) Zamanda Erimsizlik

İnsan; zaman boyutunda, geçmişi ve geleceği doğrudan doğruya algılayamaz. Bu nedenle de yanlış kavram ve yargılar oluşturur yanlış muhakemeler yapar. Örnekler verelim:

(1) Eski Ortadoğu (Sümer, Babil,...) kültürlerini doğrudan gözlem yoksunluğundan dolayı tam bilemediğimiz için, tektanrılı dinlerin kitaplarındaki birçok öykü, kavram ve görüşü -otoritenin de tehditi ile- özgün ve tanrısal kaynaklı sayarız. Bu tür yanılgılar sayılamayacak denli çoktur. Arkeolojik buluntuların ve yazılı belgelerin ortaya çıkardığı, nisbeten önemli görünen birkaç örnekle yetinelim:

- Sümer kültüründen, Yahudi, Hıristiyan ve Arap-İslâm kültürüne, Tevrat, İncil ve Kur'an'a pek çok inanış, kural, kurum ve bilgi geçmiştir (Bkz: Çığ, 1995). İşte kimi örnekler: Tanrı'nın yaratıcı-yok edici gücü ve yargılaması, Tanrı korkusu; kurban, dua, ahlâk ve adalet kavramları, dinsel temizlik, Tanrı evleri (sinagog, kilise, cami), Tanrı emirlerinin gökte yazılı olması (Kur'an'da Levh-i Mahfuz), yeryüzünde Tanrı'nın vekilliği (papalık, halifelik), Berat Kandili, öteki dünya kavramı, yasalar (Musa'nın yasaları, İslam yasaları, mirasda erkek çocuğun kollanması, zina yapan kadının taşlanması), tesettür, kadının tarlaya benzetilmesi, semboller (hilâl), rüyaların Tanrı bildirisi olarak yorumlanması, yılın Ay'ın hareketine göre 12 aya bölünmesi, burçlar, 7 sayısının kutsallığı, seçkin ve üstün halk inanışı (Yahudilerde Yehova'nın kavmi, Arap'ta kavm-i necip), efsaneler (Babil kulesi, yaratılış, Adem'in Cennet'ten kovulması, Tufan, Yusuf, Eyüp Peygamber öyküsü...) Bunun dışında, Kur'an'daki bazı efsane, menkıbe ve öykülerin bir bölümü de, Cahiliye dönemi Arap mitolojisinden alınmıştır.

- İslamcılar bir ayeti, bir hadisi alarak, bir bilimsel bilgiyle karşılaştırır; ardından, şöyle konuşurlar: *"Bugün bilim daha yeni keşfettiği halde, bundan 1400 yıl önce böyle bir bilimsel gerçeğe işaret edilmiş olması bir mucizedir."* Örneğin, Kur'an'da dünyanın yuvarlak olduğuna ve döndüğüne, "Ay'ın, ışığını güneşten aldığına", yaşamın suda başladığına, bitkilerin iki cinsliliğine,... dair ifade ya da imalar bulunduğu; ardından da bunların Kur'an'ın Tanrısal kökeninin kanıtları olduğu söylenir. Oysa, insanlar bu gibi gerçekleri, Muhammed'in (570-632) ve Kur'an'ın, tarih sahnesine çıkışından çok önce ve yüzyıllardır biliyordu: Anaksimandros (M.Ö. 610-546), Sisamlı Aristarkus (M.Ö. 310-230), Kyreneli (Mısır) Eratostenes (M.Ö. 276-194); dünyanın yuvralak olduğunu ve kendi ekseni çevresinde döndü-

günü sezmişlerdi. Anaksagoras (M.Ö. 500-428) "Ay'ın kendine özgü bir ışıkla değil güneşten aldığı ışıkla parladığını," ilk canlıların suda ortaya çıktığını öğretiyordu. Her şeyin sudan geldiği düşüncesi, Thales'e ve Eski Mısır'a dek uzanır. Empedocles bitkilerin iki cinsliliği üzerine gözlemler yapmıştı.

- Tevrat'ın "Atasözleri Kitabı" uzun süre, insanın yazdığı en eski özdeyişler derlemesi sanılmıştır. Ancak yaklaşık 150 yıl önce Mısır uygarlığı ortaya çıkınca, Yahudilerinkinden çok daha önce yapılmış bir atasözleri derlemesi bulundu. Daha sonra ise, Sümer derlemelerinin, Mısır yazılarından yüzlerce yıl daha eski olduğu anlaşıldı (Kramer, 1992: 137).

- İslam uygarlığının ürünü olarak bildiğimiz bir çok öge, gerçekte başka uygarlıklardan alınmıştır. Erimgücümüz; geçmiş zaman boyutunda yetersiz kaldığından, bunları "İslamî" sanıyoruz. Birçokları arasında işte birkaç örnek:

İslam felsefesi; kökü eski Ortadoğu uygarlıklarında olan İslam inancı ile Yunan, kısmen de Hint-İran etkilerinin kaynaşmasından doğmuştur. Başlıca düşünce kaynağı Yunan felsefesidir.

Araplar yazıyı Nebatlılar ve Süryanilerden almıştır. Tıp bilgilerini Babil'den öğrenmişlerdir. İslam matematiğinin kaynağı Antik Yunan'dı. Felsefe sözcüğü Yunanca, Kimya sözcüğü Eski Mısır kaynaklıdır (Tuncay, 1996: 266). Bu sonuncusu, Arapçaya Yunancadan geçmiştir. İslam'ın namaz, oruç, hac, kurban ve abdest gibi uygulamaları -bir görüşe göre- eski Sabiî diininde de vardı. Kur'an metninde geçen rahman, melekût, melik, melek, cebrail, mikail, iblis, tağut, Adem, Havva, sıra (yol), kitap, furkan, Kur'an, sure, kırtas (kâğıt), cennet, cehennem, Adn (Eden), firdevs, kâfur, misk, selsebil, ibrik, yakut, arş, kürsî, Allah, kuddûs, cebbar, kayyum, namus... gibi pekçok sözcük; başta Süryanice olmak üzere, Kenanca, İbranice, Yunanca, Farsça, Habeşçe, Eski Babil dili ya da Hititçe'den alınmıştır (Bkz: Dursun, 1996: 92 vd., 160 vd.)

İslam uygarlığı; traz (hilat), giyim (külah, kubatî), vezirlik, divan, haraç, harem ağalığı, türlü sporlar (küre, çügen, fındık atma), musikî ve çalgılar (ud, tambur...) gibi gelenek, kurum ya da teknikleri, Roma, Sasaniler, İran, Bizans, Orta Asya, Çin, Mısır Kıptîleri ile Kuzey Afrikalılardan almıştır (Üçok, 1979: 145-185).

(2) İnsanlık; zamanın geçmiş boyutunda neler olup bittiğini doğrudan gözlemlemesi olanaksız olduğundan, yapabildiğiyle yetindi: Kavram ve yargılarını yaşamakta olduğu zamanın sunduğu verilere göre oluşturdu. Örneğin, canlıların bir defada ve oldukları şekilde yaratılmış oldukları yanılgısına düştü. "Yaratılış öğretisi"nin temelinde insan türünün, işte bu eksikliği yatar. Oysa, Evren 8-12 milyar yıldır var. 65 milyon yıl önce primatlar, 26 milyon yıl önce hominidler, 5.5 milyon yıl önce bugünkü ailemiz tarih sahnesine çıktı. Australopithecus ırkı, 4 milyon yıl yaşadı. Hominidler, 2.5 milyon yıllarını, yalnızca dik yürümeyi öğrenmek için harcadılar! Ve bu gibi pek çok gerçeği, modern gözlem teknikleri sayesinde yalnızca son birkaç on yıldır biliyoruz.

(3) "Geçmişi doğrudan gözlemleme yoksunluğundan" kaynaklanan yanılgılara anlamlı bir örnek de "Yunan Mucizesi" inanışıdır. Sözü, her yönüyle bir başyapıt olan, Afşar Timuçin'in "Düşünce Tarihi"ne bırakalım: *"Mucizelerin bitmeye yüz tuttuğu yer, ussal düşüncenin kurulmaya başladığı yerdir... Mucizelerin olmadığı bir dünyada yunan mucizesine inanmak, bir bilgi eksikliğinin sonucuydu. Kaynağını göremediğimiz zaman, en basit bir olgu bile bize bir mucize olarak görünür... 'Yunan Mucizesi' yakıştırması, eski uygarlıkların, toprağın derinliklerine batmış uygarlıkların dünyamıza yeniden doğuşuyla silinmeye yüz tuttu, ama tam bırakılmadı. Kazılar unutuşun derinliklerinde kalmış uygarlık ürünlerini ortaya çıkardıkça, dikkatimiz yunan öncesine çevrildi. Eski uygarlıkların yeniden doğşu, yunan uygarlığının, bu uyarlıklardan çok şey aldığını gösteriyordu"* (Timuçin, 1997: 101).

Sonuç

Akla ilk gelen soru şudur: *"Tür idollerine acaba insan doğasının hangi ögeleri yol açtı?"* Bunu şimdilik "insan bencilliği (ve kolaycılığı), duyu organları ile zihin yapımız,..." diye yanıtlayabiliriz. Örneğin, mutlak gerçeğin insan-biçimli tasarlanmasında insan bencilliğinin, dünya gerçeğinin insan-biçimli tasarlanmasında insan kolaycılığının, erimgücü yetersizliğinden kaynaklanan yanılgılarda fizikî yetersizliklerin belirleyici olduğu söylenebilir.

Acaba tür idolleri tüm insanlar için gerçekten ortak mıdır? Buna koşullu olarak "Evet" yanıtı verilebilir. Çünkü, sayıları az da olsa, bu yanılgıların farkına erkenden varıp insanları uyaranlar çıkmıştır.

İnsanlığın bugün ulaştığı noktada bile, temelinde bir yanılgının yattığı belli olan bir "Tanrı kavramı"nı sürdürmesi gerçekten düşündürücüdür. Sümer çaresizliğinin ve bilgisizliğinin ürünü olan birtakım inançlar; muazzam bir bilgi ve teknik birikimine sahip bulunan günümüz insanına yakışır mı? Bugünün ve geleceğin insanı, kendi Tanrı anlayışını çok daha büyük bir yet-

kinlikle oluşturabilir. Belki de Tanrı, şimdiye değin söylenenlerin tam tersi olan kavramlardadır. Örneğin mikrokozmos (sonsuz küçüklük); makrokozmostan (sonsuz büyüklükten) çok daha anlamlı, çok daha güçlü, çok daha görkemlidir.

Dünya gerçeğinin insan-biçimli tasarlanması; metodolojik açıdan, "analoji" yönteminin bir ürünüdür. Bu yöntemin genel kalıbı şöyledir: *"A, B'ye benziyor. O halde, A için doğru olan herşey; B için de doğrudur."* Şu sade biçimiyle bile, muhakemenin çürüklüğü hemen görülebilir. Ancak, kolaylığı nedeniyle eski çağlarda ve basit bilgi düzeyinde -özellikle dinler ve tarikatlar tarafından- çok kullanılmıştır.

İnsan türü, fizik yapı olarak, zayıf yaratılmıştır. Dolayısıyle, çıplak duyuları; nesnel gerçeği, olduğu gibi algılamakta yetersiz kalır. Ancak çözümsüz değildir; çünkü bir yandan da muazzam bir güçle donatılmıştır: Akıl!.. Önce pratikte, sonra pozitif bilimlerle öyle teknikler bulur ki, bunlar sayesinde duyumlarını gittikçe keskinleştirir. Aletli gözleme geçer; dünya gerçeğiyle gittikçe daha uyumlu olan gözlemler yapmaya başlar. İşte bu dönem noktasına kadar oluşturduğu pek çok yargı, birer yanılgıdır. Bunların yanılgı olduğunu da, yine o noktadan sonra farketmeye ve yerlerine doğrularını koymaya başlar. Bugün, dönüm noktasını, *"totaliteyi kavramada yetersizlik ve zamanda erimsizlik"* dışında öbür yanılgılar bakımından önemli ölçüde aşmıştır. Günümüzün yanılgıları daha çok "totaliteyi kavramada yetersizlikle zamanda erimsizlik"ten kaynaklanmaktadır. Burada iki nokta önemlidir. Birincisi, aydınların; düşünürken, yazıp konuşurken, ne denli dikkatli olmaları gerektiği hususudur. Çünkü "totalite ve zaman" kaynaklı yanılgıların oluşmasında, acele genellemeler yapan aydınların çok büyük payı vardır. İkincisi, insan türü; bilimlerde ekip çalışmalarını artırdığı, disiplinlerarası araştırmaları yaygınlaştırdığı, büyük sentezler yapacak zekâlar yetiştirdiği, geçmişini daha derinliğine araştırdığı ölçüde -bilgisayar teknolojilerinin de desteğiyle- "totalite ve zaman" kaynaklı yanılgıları da aşacaktır.

Bununla birlikte, üzücü bir nokta kalıyor: Yanılgılardan arınma, ne yazık ki dünya üzerinde bir azınlık için söz konusudur. Asıl önemli olan, arınmanın -Aydınlanma'nın- tüm insanlığa mal olmasıdır ki, işte bu süreç daha çok yüzyıllar alacak gibidir. Hele hele Albert Einstein'in *"Cehaletin iktidarı aşılamaz. Bu iktidar bütün zamanlara egemen olacaktır"* kehaneti, dileriz, doğru çıkmaz.

Madımak

Asım Bezirci için

Kül attı gözlerine aydınlığın
Üç temmuz karanlığı
Turna kanadında haberin
Sarmaşık sevdanın yeline

Dolandı yürekleri bir bir
Kurşun sıkıldı türkülere
Alev güllerde şiir
Bezekler kilimlerin

Yarıda kaldı kalemin düşü
Yolculuğu bağlamada parmakların

Bir tabletti yüzün
Ta Sümer'den bize armağan

Yanık bir uzun havayım
Açar güllerinde Sıvas'ın

Hüseyin TOPÇUGİL

Kaynaklar:

ÇIĞ, Muazzez İlmiye, *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökenleri*, Kaynak Yayınları, İst. 1995, 88 s.

DURA, Cihan, *Bilgi Toplumu*, Kültür Bakanlığı yayını, Ank., 1990, 190 s.

DURA Cihan, *Gerçek Kavramı, Gerçek Arayışı ve Ahlâk Üzerine*, İnsancıl S.78, Nisan 1997, ss. 5-7

DURSUN, Turan, *Din Bu, 1. Kitap*, Kaynak Yayınları, İst., Ağustos 1991, 303 s.

DURSUN, Turan, *Kutsal Kitapların Kaynakları 1*, 3. B., Kaynak Yayınları İst., Eylül 1996, 199 s.

HOODBHOY, Pervez, *İslam ve Bilim*, Cep Kitapları, 2.B., İst., 1993, 223 s.

KRAMER, Samuel Noah, *Tarih Sümerde Başlar*, Kabalcı Yayınevi, İst., 1992, 282 s.

TİMUÇİN, Afşar, *Düşünce Tarihi*, 2.B., İnsancıl Yayınları, İst., Ekim 1997, 800 s.

TUNCAY, Çağlar, *Uygarlığın Seyir Defteri*, 2.B., Arkadaş Yayınevi, Ank., 1996, 293 s.

ÜÇOK Bahriye, *İslam Tarihi: Emeviler-Abbasiler* Milli Eğitim Basımevi, Ank., 1979, 251 s.

WESTFALL, Richard S., *Modern Bilimin Oluşumu*, TÜBİTAK yayını, 3.B., Ank., 1995, 190 s.

Ben Bir Düşçüyüm

(Murcia Anıları)

Afşar TİMUÇİN

Fransız ve ispanyol şairlerinin ortaklaşa düzenledikleri *Ardentisima '98* adlı V. Akdenizli Şairler Toplantısı'na resmi çağrıyı ispanyol şairi Jose Maria Alvarez'den, özel çağrıyı fransız şairi François-Michel Durazzo'dan almıştım. François, sağolsun, beni telefonla birkaç kere aradı. Hangi hava yoluyla gitmem gerektiğini, nerede uçak değiştireceğimi anlattı. Son arayışında, merak etmememi, beni Alicante havaalanında kendisinin karşılayacağını, gelemezse birini göndereceğini söyledi. Bu yolculuk nedense çok korkutuyordu beni. Daha şu kadar gün var deyip avunuyordum. Gün geldi çattı, 17 nisan günü akşam vakti ben Barcelona'ya doğru havalandım. Bizim saatle gece yarısını yirmi beş geçe, onların saatiyle on biri yirmi beş geçe Alicante'ye indim. Karşımda duran yaşlıca adam Durazzo olabilir miydi? Hayır, bu beni Murcia'ya götürecek olan şofördü. İspanyolca bilmediğimi anlayınca sustu, yetmiş beş kilometrelik yolu neredeyse yarım saatte aldı. Otelde bana Durazzo'nun bir mesajını uzattılar: "Sevgili Afşar, özür dilerim, seni bekleyemedim. İstersen yarın beraber yemek yiyelim dokuz buçukta ve konuşalım. Benim numaram 314. François."

Ölü gibi uyumuşum. Kolumdaki saat ona geliyordu. Az sonra François'ya telefon ettim. Dokuz buçukta aşağıda buluşacaktık. Bunlardan hangisi François? Genç bir adam sakınıklıkla bana doğru geliyor: "Afşar değil mi?" Kahvaltıdan sonra, onun benden yaptığı ispanyolca çevirileri gözden geçiriyoruz. Önce fransızcaya, sonra ispanyolcaya çeviriyorum diyor. Bu arada kitapların altından bir kitap çıkarıp "Bunu tanıyor musun?" diyor. Benim şiir kitaplarımdan biri: "*Ey benim güzel sevdalım*. "Sende var mı bundan?" diyor. "Bir tane vardı, bir arkadaşım yitirdi" diyorum. "Vereceğimi sanıyorsan aldanıyorsun, bu benim çok sevdiğim bir kitap" diyor. "Çok şiir çevirmişsin" diyorum. "Kitabın bütününü çevirecektim ama olmadı" diyor. Baştan başlamış *Akşam Türküleri*'ni çevirmeye. "Senin haberin olmuyordur, şiirlerin pekçok dilde yayımlanıyor, en çok da Amerika'da" diyor. François'yla görüşmemiş burada kesildi diyebilirim. O hem toplantının düzenleyicisi, hem de pekçok şairin şiirini ispanyolcaya çevirmekle yükümlü. Ara sıra rastlaşıyoruz özür diliyor. Rahatına bak, diyorum, üzme kendini, görüyorum nasıl koşturduğunu.

O geceyi karnavalda geçiriyoruz. İğne atsan yere düşmez. Birbirimizi yitirmemeye çalışıyoruz. Kırk elli şairiz, yalnız Akdeniz'den değil, dünyanın her yerinden, Çin'den bile gelen var. İspanyollar geceyi çok seviyor, onlara kalsa gece hiç uyumayacaklar. Ertesi gün açılış için otobüsle deniz kıyısına gidiyoruz. Önce flamingoları uzaktan gözlüyoruz. Sonra akşam vakti açılış yapılıyor. Şairlerden beş altı kişiyi çağırıyorlar. Herbiri bir şiir okuyacak. Önce Alvarez bir açış konuşması yapıyor. Beş altı şairden biri de benim. Alvares konuşmasını bitirip bana sözü bırakıyor. Ben şiirimi türkçe okuyorum, sonra onu François ispanyolcaya çeviriyor. Ben şiirimi bitirdikten sonra nezaketle elini bir iki çırpanlar François son dizeyi okur okumaz alkışı basıyorlar. Sayısız kutlama, sayısız övgü... benim alışmadığım şey. Hava soğuk, şiir okuma biter bitmez lokantaya dalıyoruz. Ben bir masanın başına geçiyorum. Yanıma bir bayan gelip oturuyor. Şiirimi övüyor. Yugoslav asıllı amerikalı profesör Krinka Petrov'la konuşuyoruz gece boyu. O az fransızcasını, ben az ingilizcemi kullanıyorum. Masamızda çinli Li Qing ve eşi var. Li Qing çince dışında dil bilmiyor. Eşi çok güç anlaşılır bir ingilizce konuşuyor. Gecenin çok geç bir saatinde otobüse binerken genç bir ispanyol şairi benimle konuşmak istiyor. İngilizcemin yetersiz olduğunu söylüyorum. O da hiç fransızca bilmiyor. "Bilin ki şiirinizi çok sevdim" diyor ingilizce ve karanlıkta yitip gidiyor.

Öğle ve akşam yemeklerinde bir araya geldik hep, güldük konuştuk anlattık. Şiirimi överek beni hep yüreklendirdiler. 20 nisan geceyarısından sonra mı diyelim, 21 nisanın ilk dakikalarında mı diyelim, benim de içinde bulunduğum topluluk şiirini okumaya hazırlanı-

yordu. Saat 24'e beş on dakika kala artık yüzünü göremez olduğum François yanıma geldi, birazdan biz çıkıyoruz, biraz birlikte çalışalım dedi. Beni koridordaki bir masanın başına götürdü. Masada onun gibi ispanyolca çeviri işleriyle yükümlü genç bayan şair Ana Maria Tomas Oliviares de vardı. Benim şiirlerimin ispanyolca çevirilerini okuyor, bizi biraz geciktirdiği için François'yi tedirgin ediyordu. Şiirleri okudukça duygulanıyordu. Oysa hemen içeri girip bir arap şairinin çevirilerini okumalıydı. O ara François "Ana Maria senden rica ediyor, ona bir kağıda iki satır bir şey yaz da anı olarak saklasın" dedi. Sonra, bana çok vakit ayırıldığını, şiirleri rahat rahat okumamız gerektiğini söyledi. Gecenin son okuyucusu bendim. Önce François ispanyolca çeviriyi okuyordu, sonra ben türkçesini okuyordum. Kendimi övmek için değil, buna gereksinimim yok, yüzümüzü kara çıkarmadığımı anlatmak için söylüyorum, biz programamızı bitirir bitirmez büyük bir alkış koptu.

Değerli dostlar edindim. Macar şairi Bayan Eva Toth'un tatlı sohbetlerini, Li Qing'in ve eşinin incelikli davranışlarını, "Şiirleriniz beni büyüledi, anlatacak söz bulamıyorum" deme inceliğini gösteren fransız şairi Bayan Gabrielle Althem'in yakınlığını, Belgrad'lı şair Branco'nun *Kızım seni Yaşar'a vereyim mi* türküsüne olan tutkusunu ve beni her görüşte bu türküyü söyleyemeye kalkışını, Bayan Dionisia Garcia'nın ilgisini, fransız şairi Bayan Evelyne Sinnassamy ve alman eşi Micheal Nerlich'in felsefe çalışmalarımda bana yardımcı olmak için ellerinden geleni yapacaklarını söylemelerini yaşamımın en değerli anıları arasında saklayacağım. Pekiyi, diyeceksiniz, Ana Maria için ne yazdın ve o ne yaptı? Ana için bir şiir denemesi yazdım. Dedim ki: *"Yalnız kuşlar ve çocuklar / Doğru anladı her şeyi / Ne yitirmek korkusu içlerinde / Ne yüreklerinde ölüm tedirginliği / Sonsuzun düşlerine takıldılar // Ne bir kin ne bir öfke / Açıklara doğru kanat vurdular / Her tutkunun bir olmaza yenik düştüğü yerde / Gülünç etti bütün boş kaygıları / Yalnız kuşlar ve çocuklar."*

Ertesi gün bir şiir toplantısının sonunda Ana Maria ben tam yerimden kalmışken gelip elimden tuttu ve beni koşturmaya başladı. Yazık, ortak dilimiz yoktu Ana'yla. Bir masanın önünde durdu, bir çantadan benim yazdığım satırları çıkardı. Belki de inanamamıştı. "Bunu sen mi yazdın?" dedi ispanyolca. Suçlu gibi başımı salladım. Ana sıkı sıkı sarıldı bana, yanaklarımı öptü, anlamadığım birçok şey söyledi. O ara kendi kitabını uzattı bana. Ana'ya armağan ettiğim *Kuşlar ve çocuklar* nereden çıktı, onu da anlatıp yazımı bitireyim. Bana o şiirli sözleri esinleyen bir gün önce şiirlerimi okumaya başlamadan yaptığım konuşma oldu. Şiirlerden önce şunu okusam mı? Oku, iyi olur dedi François. Beş dakika önce fransızca bir iki satır karalamıştım.

Konuşmam şöyleydi:

"Bayanlar baylar! Sizi içtenlikle selamlıyorum. İspanyolca konuşamadığım için üzgünüm. Bu nedenle bu küçük söylevimi fransızca yapıyorum. *Ancak sakat yani yetersiz fransızcamla size çok şey anlatabileceğimi sanmıyorum.* Buraya gelirken uçakta saçma bir şey düşündüm. Dedim ki kendi kendime, bir gün gelecek, insanlar aynı dili konuşacaklar. Ben bir düşçüyüm, bütün düşçüler gibi gerçeği ancak içinde inanılmaz bir şeyler varsa severim. Bir düşçü olmaktan hoşnut olduğum gibi insanlar arasında bir insan olmaktan da hoşnutum. Burada ya da bir başka yerde olmak kolaydır, güç olan dünyada olmaktır yani başkalarının acısını yaşamaktır. Bir türlü büyüyemeyen benim gibi biri için dünyada olmak zor değildir. Sizin de pek iyi bildiğiniz gibi kuşların ve çocukların bir yere bağlı olma sorunu yoktur. Kuşlar ve çocuklar için dünya bir yapılı bir ortamdır. Dünyaya doğru uçarken dillerimizi ve ülkelerimizi seviyoruz, şarkımızı ve yuvamızı seviyoruz. Beni aranızda görmek istediniz, size teşekkür ederim. Şiirlerimi türkçeden ispanyolcaya özenle çeviren François-Michel Durazzo'ya ayrıca teşekkür ederim." (İtalikle yazılan cümlenin üstünü François çizdi.)

Dipdiri bir İspanya sabahında Murcia'dan Alicante'ye giderken otomobilin arkasında Bayan Gabrielle Althem'le ben oturuyorduk. Bir ara dönüp bana baktı. "Uyukluyorum" dedim. "Ben etrafı seyrediyorum" dedi. Bir şey bitti mi içiniz ezilir. Öyledir.

Murcia küçük bir kent. Eski yapılarla yeni yapılar uyum içindeler. Yapılar iri ama çirkin değil. Önce de söylediğim gibi İspanyollar gece yaşamayı çok seviyor. Saat on ikiden sonra yapılan şiir toplantıları bana biraz güç geliyordu. Kenti dolaşma fırsatı bulamadım pek. Ancak pazar günü toplantıya gitmedim, şurada burada gezindim. Parkta oturdum, dere boyunca yürüdüm. Bay Alvarez "Sizi gene aramızda görmek istiyoruz, gene çağırsak gelir misiniz?" dediğinde içim cız etti biraz. "Gelirim" dedim. Gelirim ama biz Türkler şu yabancı dil sorununu çözümlemeliyiz. İnsanların dört beş altı dil konuştuğu bir dünyada tek bir yabancı dille uluslararası bir toplantıda yer almak düpedüz ayıp oluyor. Karşıdaki birden bir başka dile geçiverdiğinde apışıp kalıyorsunuz. Bereket bu toplantıda bir araya geldiğimiz kişiler geniş yürekli insanlardılar. Ben hiçbir şey söylemedim, ama pekçok yabancı dost "Felsefe çalış-

malarınızda size ne gibi bir yardımımız olabilir?" sorusunu sormadan edemedi. Özellikle Bayan Evelyne Sinnassamy ile Paris Üniversitesinde profesör olan Bayan Gabrielle Althem bu konuda büyük yakınlık gösterdiler. Gelecek yıl onlarla orada olur muyum olmaz mıyım bilmiyorum ama yarından tezi yok yabancı dil çalışmasına ağırlık vermeyi düşünüyorum.

İlgimi çeken şeylerden biri de oraya gelen şairlerden büyük bir bölümünün profesör olmasıydı. Şiir mi bilge işi oldu yoksa bu bir raslantı mı? Zaten profesör dediğin bilge kişi midir? Şairse öyledir diyelim. Galiba önemli olan her şeyden önce insan yüreği taşımak. Adam olmak yani. Neyse, bu toplantıdan öğrendiğime göre bazı alanlarda geri olabiliriz ama şiirde hiç geri değiliz. Batı şairleri daha çok soyut şiire ağırlık veriyorlar. Sözün arasından kendini belli belirsiz ortaya koyan anlamı öngörüyorlar. Bizim İkinci Yeni dünyayı sarmış da haberimiz yokmuş diyebiliriz. Çağrışımla yanyana gelen sözcüklerin çağrıştırdığı imgelerle sağlanan bir anlam çokyönlülüğü. Şiir sözcüklerin kalabalığında çok zaman gözden kaçıyor. Serseri şair tipi iyice çekilmiş ortadan. Bu yüzden ölçülü biçili bir şiir anlayışı egemen. Şair serseri olmamalı ama şiir biraz serseri olmalı. O yüzden bir soğukluk var dünya şiirinde. Gelecek yıl Murcia'ya gidersem az buçuk ispanyolca öğrenmiş olarak gideceğim. O zaman şiirleri özümlemem daha kolay olacak.

Afşar TİMUÇİN

DÜŞÜNCE TARİHİ

Fiatı: 3.000.000 TL.

2. Basım

İNSANCIL YAYINLARI

Çocuk Şiirleri

VAN GOGH AMCA

Tabloların sanki
Bir Anadolu kilimi
Işık güzelliği ile
Işıtıyor içimi

Hele Van Gogh Amca
Ne zaman
"Ayçiçeği Tabloları"na baksam
İçimde güneşe doğrultuyor başını
Ben diyeyim bir
Siz deyin bin günebakan

SORU

Sessizlerimiz
Kaç misli çok
Seslilerimizden?

Yoksa sokaktakiler
Kopya mı çektiler öğretmenim
Alfabemizden?

UÇAKTA

Akşamları uçaktan
Yanyana dizili
Kuyumcu dükkanları gibi görünür
Ankara'nın sokakları

Bilmem gündüzleri nasıldır
Kuyumcu dükkanları gibi görünen
Sokakların araları?

İbrahim EROĞLU

Bir Dükkan Çalıştırmanın Kimi Prensipleri Üzerine

Tevfik TAŞ

"Bu güzel şarkı da unutulacak
Kıyımlar acılar kanlar içinde
Savrulurken yaşadığımız günler
Bu soruyu mutlaka soracaksın:
Ne kaldı ne kaldı bizden geriye?"

O canım insanın, Onat Kutlar'ın bu dizelerini her okuduğumda, bizden nasıl bir insanın alındığını, nasıl yeri doldurulamaz bir boşluk açıldığını daha derinden ve can acısıyla anlıyorum.

Onat Kutlar'ın sorusu, kolay kolay eskimeyecek bir soru değil yalnızca; ama aynı zamanda, bizi, yaptığımız her iş, her etkinlik, söylediğimiz her lakırdı için bir bağıntılar bütününü düşünmeye zorladığı için de önemlidir.

Şimdi yapmakta olduğunuz işe bakın.

Ama iyi bakın. Her yanından, seher alacasında, güneşin altında, gölgede ya da başka bir ışıkta.

Büyüklüğüne, getirdiklerine, aldıklarına, sesine tılsımına, yaydığı sevgiye ya da nefrete.

Bakın elinizdeki işe.

Az sonra... az sonra, onu elinizden bırakır bırakmaz, eskiyecek, bir an içinde bütün parıltısını, gücünü ve imgesini kaybedecek solup gidecek mi?

Yoksa; o işi yapan, araçları, nesneleri ve sözleri kullananın birikimi, kavrayışı ve gücüyle zamanı anlatacak, zamana kafa tutucak ve bugünden geleceği ve gelecekte ne istediğinizi anlatabilecek mi?

Elinizdeki işe bakın.

Başka ne yaparsanız, ona hangi yanından yaklaşır, neresini yıkıp ve yeniden kurarsanız kalıcılaşır; zamansızca solup gitmekten kurtulur, tarihsel bir simgeye dönüşür.

Hangi ölçekteki şiddet, yaptığınız işi, zamanın siliciliğine karşı dirençli kılar ve sizi tarihin o yaman alaycılığından koruyabilir? Sevginin değiştirici şiddetten uzak kaldığında, nasıl da karaktersizleştiğini düşünerek bakın.

Peki ama neden? Neden böylesine bir zahmet ve meşakkat altına girelim? Soru, bütün bir yaşama biçimini, tercihleri ve başka kişi, sosyal katman ve siyasal güçlerle ayrım noktamızın taa kendisidir.

Eylemler düşünceler ve nesneler zamanla ve insanın müdahalesiyle başkalaşırlar. O halde ne gereği var bütün bunların?

Soru, bütün gelecek tasarımlarından umudunu kesmiş, günü kurtarmak için yapacağı pisliklerin son kırıntısını tüketen; bütün üretim ilişkilerinde, insan davranış ve duygularında "Dayanıksız Tüketim Malları" formülüne yaslanan bir kapitalistin ağzına ne kadar da yakışır.

Ne kadar da yakışır, yaşam sevgisi ve sevinci dendiğinde, aile, ülke ve insanlık dendiğinde, aklına yalnızca mangır gelen birine. Haber bültenlerinde ve manşetlerde, yalan fantazilerle kurulmuş öykülerde ve şiirlerde insani olan ne varsa müsrifce harcamaktan başka şansı kalmamış olanlar, "ne gereği var canım" sorusunu yaka ceplerinde ipek bir mendil gibi gezdiriyorlar. Ama allah için, onlara da pek bi yakışıyor.

Bir başka yanıt, ancak onların sürüklediği çöküntüye, bataklığa, pespayeliğe gitmemek ufku ve aydınlığıyla verilebilir.

Başka bir yanıt, onların istediğinden başka, daha ileri bir dünya özlemi ve buna uygun davranılarak verilebilir.

Tarihi doğru noktadan kavrayıp kavramadığımız doğru bir politik zemine basıp basmadığımız yaptığımız işin kendini gösterir. "Yaşamayı seviyorum" sözlerinin sahiciliğini anlamak için, sözlerin ve eylemlerin bütünlüğünü gösteren işlere bakın. Bu bütünlük yoksa, bir parça eksikse dönüp bir daha bakın. Üşenmeyin, sizden önce biri işi hakkını vererek yapmış olanların, onu nasıl yaptığına bakın. Daha okunduğu anda unutulan bir şiirin şircisi olmaktansa, kalıcı bir şiirin "Ş"si olmanın, zamana ve insana saygının bir gereği olduğunu düşüne düşüne o güzelim işleri yapanlara işte... Onlardan, öğreneceğimiz daha ne çok şey olduğunu, yaptığımız işlerle başkalarına gösterebilirsek, dünyanın bize inanmasını sağlayabiliriz çünkü.

Şimdi elinizdeki işe bakın. Kaleme ve rendeye, kesere ve iğneye, fırçaya, notaya ya da süpürgeye. Ama asıl onları elinde tutanın, onları tutuşuna bakın. Bakın kendinize, "iş" denilen o muazzam aynada. Korkmayın, belki bunlarda yarına kalır. Ama bir başka soru var ki, düzgün, özenle ve aşkla tutamayanı hiç acımadan eritip, gereksiz bir yığın haline getirebilir. Soru şu:

Nasıl?

Ürünümüz, gelecek günlere eprimiş, neresinden tutsan dökülür, artık işe yaramaz bir halsizlik içinde mi çıkacak; yoksa kendini her an yenileyebilir, o işe yaslananlara bir yeni atılım imkanı sağlayabilir, dinamik, günü kapsayacak ve karşılıklar üretecek denli diri olarak mı?

Bir burjuvadan yarına yalnızca, inanılmaz bir müsriflik ve yıkıntı kalır. Bu, biz böyle dediğimiz için böyle değil. Bu, bize kalan sınıflı toplum cehenneminin, onlardan başka ne kalacağını açık seçik gösterdiği için böyledir. Hani "anlayana sivrisinek saz" misali...

Onat Kutlar'ın o güzelim dizesine, bir başka soruyla bakmak, o dizeyi daha iyi anlamayı kolaylaştırır belki.

"Ne kaldı ne kaldı bizden geriye?"

Ama nasıl?

İşte seçtiğimiz yaşam tarzını, gerçekten hakkını vererek yaşayıp yaşamadığımızı bir de bu soruyla anlayalım.

Ne diyor, o güzel, o zamana dayanabilmiş türkü:

"Gel gir gönlümün şehrine

Aç dükkanı pazar eyle."

Hangi dükkanı, nasıl bir pazara çevireceğiz? Nasıl?

Sanatçı ve yazar müsvetelerinin, bu işi hakkıyla yapanları; devrimciliğin fiyakasını basa basa yaşayanların, gerçek devrimcileri, emekçi mücadelesi içinde yapılan gerçek işleri örtecek kadar yaygınlaştığı bir zamanda, iyiliğin ve kötülüğün, sevginin ve budalalığın birbirinden ayrılması için, kimi sorular önemli geliyor bana. Ama önce bir öykü anlatacağım. Bir yaşama biçiminin temel tezini ince ve gizlice söyleyen.

Memleketin birinde, iki bakkal varmış. Her sabah dükkanlarını birlikte açar, her akşam birlikte kapatırlarmış. Yalnız, dükkanlarını kapatırken, bakkallardan biri, büyük bir kederle söyleniyormuş:

"Yine sermayeden zarar ettik."

Beriki buna bir anlam veremiyor ama komşusunun bu sözlerine üzülüp duruyormuş. Ve giderek her gün tekrarlanan bu sahneden bıkmış olmalı ki, "benim bugüne kadar kazandığım bana yeter. Ben dükkanımı kapatayım da, komşumun kârı artsın ve bu yakınması son bulsun" demiş ve kapıya kilidi vurup bir daha da açmamış. Artık bütün müşteriler zorunlu olarak "sermayeden zarar eden" bakkala gidiyor ve adam işten başını kaldıramıyormuş. Komşusunu kayırmak için dükkanına kilit vuran adam, bir zaman sonra bir akşam, dükkanların kapanış saatinde, gizlice komşusunu izlemeye koyulmuş. Çünkü kendisine işi gücü terk ettiren yakınmanın sürüp sürmediğini dehşetle merak ediyormuş.

Öbürü sanki dükkan kapatma duası okur gibi, aynı yorgun alışkanlık ve aynı kederli sesle, aynı şeyleri söylemiş:

"Off! of!... Yine sermayeden zarar ettik." der demez, yakasından kerpeten gibi bir çift el ve karşısında eski komşusunu köpükler saça saça bağırır bulmuş.

"Yeter be kardeşim. Sen 'sermayeden zarar' etmeyesin diye, ben dükkanımı kapattım gittim. Şimdi benim bütün müşterilerim de sana geliyor. Daha ne istiyorsun?"

Öteki, yine aynı yorgun ve kederli sesle yanıt vermiş:

"Ne para, ne müşteri... Benim derdim bunlar değil. Ben her giden günün ömürden gittiğini düşünüyorum. Her gün ömrün zararıyla kapanıyor. Buna sermayeden zarar denmez de ne denir?"

Fikrimden kimi sorular geçiyor.

Bu öyküye ve yaşama dair.

Siz gününüzü nasıl kapatıyorsunuz? Hangi sermayeden zarar ettiğinize, hangi yoldan kazanç sağladığınıza inanıyorsunuz?

Ama daha da önemlisi, gününüze nasıl başlıyorsunuz?

İçerden ya da seslice "yine ömrün hırsızı bir günün başlangıcındayım"mı diyorsunuz?

Elinizdeki iş yaşama aşkının bir parçası mı, yoksa iş ve günler bir törpüye mi benziyor gözünüzde? Sizi an be an yongaya dönüştüren bir rende mi hayat? Yaşama bağlılık, "sevince yoğunluğuna seveceksin" demenin bir göstergesi mi? Yoksa, öteki dünya korkusu, her gün biraz daha mı müzminleşiyor içinizde? Sizi, sinir krizleri, histeriler, alkol ya da intihar nöbetlerinden oluşan bir hayatın kapatmasına dönüştüren nedenler üzerinde düşündünüz mü?

Peki ama siz nasıl bir dükkanın sahibisiniz?

Az olsun benim olsun mantığı üzerine mi kurulmuş işleriniz. Yoksa dükkanınız yaşamının gönlüne girmenin, onu kendi gönlünüze döndürmenin bir aracı mı? Elinizdeki plana uygun bir edayla mı açıyorsunuz günün yüzünü, yoksa öylesine, durgun suda balık avla-

maya tutkun bir tembel avcı gibi mi? "Eh işte", "İdare eder" tısıltılarıyla yanıtladığınızı sandığınız sorular, yastığa başınızı koyduğunuzda burgaçlar yaratmıyorsa beyninizde, kendinizi gün sayarak yaşayanlardan nasıl ayıracaksınız? Kendi işinize kılıç çekecek, kendi masanıza yumruk atacak kadar olsun aşık değilseniz yaptıklarınıza, sizin açtığınız kepengi bir başka el kapatmaya kalktığında hangi perdeden çıkar sesiniz?

Yağmuru kıt bir gök gürültüsü... Mazlum bir fısıltı... Hayatı sarmalayan bir senfoni...

Hangisi?

Fikrimden daha pek çok soru geçiyor.

Bir sözün coşkusu, el ele ve yaya yürünecek yolun sancısı, dokunmayı yeniden anımsayan parmakların kamaşması, buruk gülümsemelerle atlatılan acılar, geçmiş, bugün ve gelecek arasında sarsıntılarla sıçrayan yürek; gelecek günün güzelliğini özlemekle yetinmeyen, onu bugünden ve kendinde var etmeye başlayanların pırıltısından çıkan aydınlık...

Bütün bunların gücüne ve güçsüzlüğüne dair pek çok soru.

Yanıtı, demirden yeri, bakırdan göğü kazarak alınabilecek. Yanıtlandığında yaşama sevincini besleyecek.

Öyle sorular ki, her an sorulması gereken. Ancak ve ancak eylemle yaşama pratiği ve sevinciyle yanıtlanacak olan.

Karşılıkları bulunduğunda, köpüre köpüre akan şelaleler gibi aşk ilham eden.

Cengiz GÜNDOĞDU

YILDIZ GÜNCESİ

Fiatı: 400.000 TL.

İNSANCIL YAYINLARI

İki Uzun Bir Kısa
(Foça)

Uyuyordu
kent
kıyı
yorgun taratalarda asker kaçakları
kaldırıma dayamışlar burunlarını
koca balıkçı tekneleri

Ahıskalıların
Trakyalıların
Makedon
Ulah
Yahudi Ermeni
Levanten
Santorini Midilli Sakız
Türklerin Rumların
evleri
dağlıların adalıların
uyuyordu
foçası

türküler
sazlar
güneşi doğuramadan
sızıp kalmışlardı
meyhanelerde

tek kımıltı sendin
iki limanlı kentte
kayığa atladın
tüy
uçar gibi
çıkmıyor usumdan
çektim usul kürekleri
su uyanmasın

denizi
kayığı
göğü
ışığı
yaratan sevgi
sen
bütün gün
doyum olmaz devinimdik

Cengiz BEKTAŞ

İkinci Yeni'den Toplumcu Şiire (IV)

(Anı Kesitleri)

Kemal ÖZER

Şiirlerimi Başkalarının da Görmesi

Şiir yazmaya başlayınca, sözcüklerin eskisi gibi sorun çıkarmaları şöyle dursun, nasıl söz dinlemez oldukları ortaya çıkmıştı. Ne ders çalışabiliyordum artık, ne de şiirden başka herhangi bir şeye vakit ayırabiliyordum. Okuldan döner dönmez, kahvaltı bile etmeden, karacık odama çekilmemi sevinçle karşılıyordu annem. Kapısını penceresini örtüp içine sığındığım bu küçücük 'tabut'ta, onun düşündüğü gibi ödev hazırlıyor değildim oysa. Saati kurup sabahları erken uyandığımda da, ders çalışmak yerine, kitap aralarına sakladığım kağıt parçalarına gizlice şiirler yazıyordum. Sanki bilmeden bir düğmeye dokunmuş, bir yerlerde biriken sözcüklerin önündeki engeli kaldırıvermiştim. Gece yarılarına değin yazdıktan, uyumak için ışığı söndürüp yattıktan sonra bile dizelerin sonu bir türlü gelmiyordu. Işığı yeniden yakıp kağıda geçirmem gerekiyordu sürekli. Yaka söndüre, yaka söndüre, sonunda başa çıkamayacağımı anlıyor, karanlıkta gelen dizeleri ertesi sabah defterime aktarmak üzere yanı başımdaki duvara artık el yordamıyla çiziktiriyordum.

Bu önüne geçilmez tutkunun kaynağı neydi acaba? Ders çalışıyor sanan annemle babamı aldatıyor olmanın suçluluğunu duysam bile, niye durduramıyordum kendimi? Yazmak, sonradan 'varlık sıkıntıları' diye niteleyeceğim, görünür nedeni olmayan bozgunları hafiflettiği için belki. Yazarken, bir iç yolculuğa çıkıyor, dışımdaki her şeyle, bu arada zamanla bile ilişkimi kesiyordum. Başdöndürücü bir derinliğe doğru sanki ağır ağır iniyor, bilmediğim bir dünyayı yavaş yavaş keşfediyordum. Kendimi bir boşluğun içine yuvarlanmış duyumsamaktan kurtuluyordum böylece. Yolculuk süresince kimbilir kaç saat gözlerim bakmış, ama hiçbir şeyi görmemişti. Kulaklarım ise, 'ne zamandır sesleniyoruz, niye yanıt vermiyorsun' uyarıları alacak kadar kapalı kalmıştı bütün seslere. Yolculuk bittiğinde, o boşluğu doldurucak şeylerle dolu oluyordu avuçlarım. Ve ben, yeni uyanmış gibi yarı sersem, avucumdakiler karşısında bocalayıp duruyordum. Neden sonra, elimde tuttuğum kağıdın üzerindeki dizeleri ayırt ediyordum. Aynı anda da, mutluluk ve sevinç alıyordu içimdeki boşluğun yerini. Tutkunun kaynağı bu olmalıydı işte.

Şiir yazmış olmanın coşkusuyla yetinmem ne kadar sürdü? Ortaya çıkan dizelerin mutluluk ve sevincini duymak, ne zaman tek başına yeterli olmamaya başladı? Kestirmek güç. Ama uzun sürmediğini, kısa zamanda yazdığım şiirleri başkalarının da görmesini istediğimi söyleyebilirim. Bir şeyi daha söyleyebilirim: Yazdıklarımı başkalarının görmesi isteği, benim başka yazılanları görme isteğimle iç içe gelişti. Yetenekli olduğumdan kuşku duymayacak kadar çok yazmıştım. Sıra artık bu yeteneği başkalarının da görmesine gelmiş, defterlerim önce okul ve mahalle arkadaşlarımın, sonra aile yakınları ve kiracıların beğenisine sunulmuştu. Sonuç olumluydu. Hatta kendi çevrelerinden, tanıdıkları arasından bir ozanın çıkması, onların gözüne gurur verici bir şey olarak görünmüştü. Bu olumlu tepkiler yüzünden, annemle babamın ders çalışmama engel olur diye taşıdıkları kaygı bile yavaş yavaş dağılmaya başlamıştı.

Öte yandan, başkalarının neler yazdığını görmeye başladıktan sonra, benim açımdan sonuç değişmemişti. Elime geçen bütün dergileri okuyor, ordaki şiirlerle yazdıklarım arasında bir karşılaştırma yapınca, beni yeteğimden kuşkuya düşürecek bir ayrım göremiyordum. Bunun verdiği güvenle, şiirlerimi başkalarının da görmesi yolunda bir adım daha atmaya karar verdim. Ve onları dergilere yollamaya başladım. Ne var ki, çevremdekilerden gördüğüm ilgiyi, aldığım olumlu sonucu dergiler benden esirgemişti. Yolladığım şiirler, aradan aylar geçtiği halde, bir türlü yayınlanmıyordu. Kendimi bir kapının önündeymiş gibi duyumsuyordum. Düzenli aralıklarla zilini çalıyordum, ama bir türlü açılmak bilmiyordu. İçerde olduklarını bildiğim halde açma-

Taslak Geldik Taslak Gideceğiz
gibime geliyor

- GÜZ'e-
(Dokuncasız bir dokundurma)

Üç bilemedin beş durak sonra
bitmiş olacak yolculuk
kalbin bir kül tablası, öp beni
boşaltıp temizleyemedim

pencereden çıkan dumanda
resimler, adlar, anılar
sen için için...
çiseleyen yağmurundum
söndüremedim

karalamayla dolu o boş kağıt
yaşantı taslakları düşlemin
işitilmemiş bir ağıt
müsvettelik geçmişin

pencereden sokulan rüzgar
serinletebilir mi
çoktan boğulmuşları?
üç bilemedin beş durak sonra
sevgilim, kalbimin son uğrak yeri
beraber inelim.

Sedef Dicle YAŞATILAN

yanlar hem gücendiriyordu beni, hem de hırslandırıyordu. Güceniklik, yazdıklarımdan kuşkulanmama, onları sorgulamama yol açarken, hırslanmış olmak yazmakta direnmemi sağlıyordu. Birçokları gibi kendi çevresinin dışına çıkamadan, ilgisi azala azala sonunda kuruyup gidenlerden olmayacaktım. Bunun için gerekirse, dergilerde okuduğum şiirlere daha çok dikkat eder, yazdıklarımın onlara daha çok benzemesini bile göze alabilirdim. Sanırım öyle de oldu. Kendi yaşımın, kendi yaşantımın yansıdığı şiirler yerine, dergilerde karşıma çıkanlara benzer şiirler yazmaya yöneldim. 1950'lerin başında, sonradan Orhan Veli'nin bile yakındığı, Garip şiirinin üçüncü, dördüncü elden örnekleriyle dolup taşıyordu dergiler. Benim defterlerim de onlara öykünen şiirlerle dolmaya başladı.

Yazdıklarımı başkalarına gösterme konusunda attığım ikinci adım ancak 1951 yılının 25 Ağustosunda sonuç verdi. Önünde beklediğim kapı açıldı ve "Bir Yer Var" adlı şiirim Ankara'da çıkmakta olan Harika adlı dergide yayınlandı.

Tarihin Işıldağı

Kutlanmayan Bir Olimpiyat

Adnan ÖZYALÇINER

İnsanoğlunun ilk işi doğayla savaş olmuştur. Doğanın üstün gücü karşısında durmadan bilenmiş, onu yenmek için savaşmıştır. Yenmek ve değiştirmek için. Değiştirdiği ölçüde güçlenmiş, gelişmiştir. Uygarlık alanında atılan dev adımlar, bu güçlülüğün sonucudur.

İnsanoğlu, yirminci yüzyılda ulaştığı elektronik uygarlığının gevşetici rahatlığına karşılık çıplak doğaya yenilmediğini, hiçbir zaman da yenilmeyeceğini göstermek amacıyla gücünü sınamaktan geri durmamıştır. Durmayacaktır da. İnsandaki kendini aşma duygusunun doğal sonucu olmalıdır bu. Onun için bir öncekinden daha hızlı koşacak, daha uzun atlayacak, daha yüksekten aşacaktır.

Olimpiyatları, bu amaçların gerçekleştirildiği oyunlar, dünya uluslarının hep birlikte güçlerini sınadıkları uluslararası alanlar diye tanımlamak yanlış olmaz sanırım. Bu görünümüyle Olimpiyatlar, bütün art düşüncelerden arınmış bir yarışma, dünya barışının, kardeşliğinin pekiştirildiği bir alan olması gerekirdi.

Ama nerde?

Dünyada bunca geri kalmış yoksul ülke varken, bu ülkelerde her gün yüzlerce çocuk besinsizlikten ölürken, işsizlikle açlık her gün bir kat daha çoğalırken barış adına, kardeşlik, insanlık adına anıtlaştırılıyormuş gibi gösterilmek istenen Münih Olimpiyat Köyü yapımı ve donatımı harcamalarındaki aşırılık neydi? Ne işe yarayacaktı? Elbette bu işlere para yatıranların turizm ticareti, daha doğrusu sömürüsü yoluyla bu parayı kat kat ceplerine yeniden indirmeye.

1972 Olimpiyatını hazırlayanların arkasında yer alan büyük parababası kurumlar, paradan başka bir de siyasal üstünlük kazanma denemesine giriştiler. Birleşmiş Milletlerin kınadığı ırkayrımcı Rodezya'yı, Birleşmiş Milletler üyesi ulusların yarıştığı Olimpiyatlara çağırıp eşit koşullar altında yarıştırmak istediler. Bu karara ilk olarak Afrika'nın kara derili ülkeleri karşı çıktı. "Ya onlar, ya biz!" diye direndiler. Amerikalı kara derili atletler de ırkdaşlarının direnişini destekleyince işin rengi değişti. Büyük parababası kurumlar, bir de siyasal üstünlük kazanmanın ardında koşalım derken paralarından da olacaklardı. Çünkü Amerikalı atletlerin çekilmesi demek, Münih 72'nin yüklü bir bölümünü kapsayan bu daldaki oyunların sönük geçmesi demekti. İlgi çekmemesi, hiç değilse ilginin azalması demekti. Bu da masrafı karşılayamama tehlikesi doğurabilirdi. Onun için şimdilik siyasal üstünlük gösterisinden vazgeçmiş görünmek en iyisiydi. Rodezya, oyunlardan çıkarıldı. Kara derililer, daha piste çıkmadan ilk rekorlarını, asıl rekorlarını, topluca direnmenin yarattığı güçle kırmış oluyorlardı. Bacaklarındaki gücü ortaya koymadan önce bilinç ve akıl gücüyle de üstünlüklerini duyuruyorlardı. Bu siyasal dayanışmanın hemen ardından Amerikan kara derilileri, eksiksiz bir toplumsal bilince sahip olduklarını ortaya koymakta gecikmediler. Yaşamalarında horlanan, aşağılanan Amerikan kara derilileri, pistlerde, kendi öz güçleriyle kazandıkları rekorlarını, haklı olarak, ABD'den kıskandıklarını gösterdiler. ABD Milli Marşı'nı gülerek, alayla karşıladılar. Ülkesinde eşitlik tanımayan bu ulusun Milli Marşını artık dinlemek istemediklerini belirttiler. Kara derililerin bu karşı çıkışları, Olimpiyat Komitesi'nce basit bir saygısızlık bahanesiyle sürekli boykot cezasına çarptırılmalarına, pistlerden uzaklaştırılmalarına yolaçtı. Kara derililerin pistlerde ilan ettikleri krallıklarını ellerinden almaya kalkıştılar. Ama bilincin krallığının hiçbir zaman engellenemeyeceğini düşünmediler. Böylece bilincin gücü, kas gücüyle birleşip bütünleşmiş oldu Münih 72'de.

Her türlü dalaverenin döndürüldüğü Münih 72'de Rodezya'nın oyunlardan çıkarılmasıyle "spora siyaset karıştı", "karışırdı, karışmazdı" diye yaygaralar sürüp giderken İsrailli sporcuların kaçırılma olayı patlak verdi. Sonra da bir polis, on bir İsrailli sporcu, beş Filistinli savaşçı gencin öldürülmesiyle sonuçlanan çatışma ortalığı karıştırdı bir anda.

Olayları soyut bir bakışla tek ve bağımsız olaylarmış gibi ele alacak olursak, bütün soyutlamalarda olduğu gibi, Filistinli savaşçıların da baskınını kınamamak elden gelmez. Üstelik bu kınamayı yaparken insanlık

gibi gösterişli bir bakış açısına sahip görünsek de dayandığımız temel, soyut bir insancıllıktan başka bir şey olmayacaktır. Bu da insanı en çok kof bir duygusallığa, kör öfkelere, boş heyecanlara götürür. Nitekim bütün kınamalarda bu aceleye gelmiş yüzeysel davranışın katı, toptancı izlerini gördük. İsrailin hemen uçakları ve en etkili ateşli silahlarıyla karşı saldırıya geçerek Suriye ve Lübnan köylerine baskınlar yapıp sivil halkı öldürmesi karşısında dünya kamuoyunun suskunluğu, kınamaların soyutluğunu ya da tarafsız olmadığını göstermesi yönünden dikkat çekicidir.

Evet, Olimpiyat kanlanmıştır. Dağıtılan altın, gümüş, bronz madalyalardan bu kan izlerini silmek kolay olmayacaktır. Ama bu kan yalnızca baskında öldürülen İsrailli sporcuların "suçsuz" kanı mıdır? Yoksa İsrail'in ele geçirdiği Filistin topraklarında yaşama savaşı veren, öldürülen, işkence edilen, hapse atılan yoksul, desteksiz Arap halkının kanı mıdır madalyaları paslandıran. İsrail'i, kendine yaşama alanı açmak amacıyla giriştiği bu haksız savaşta silahça, paraca destekleyen sömürgeci kapitalist ülkelerin yöneticilerinin, silah yapımcılarının hiç mi payı yok bu akıtılan kanlarda, sonu gelmeyen bu öldürümlerde? Vietnam'da akıtılan kan bildiğimiz insan kanı değil de başka türlü bir kan mı? Onun için mi insanlık adına ilgilenmiyoruz onunla ya da türlü yollarla duruma alıştırılıyoruz. Nasıl oluyor da sivil halkı bombalamanın, çoluk çocuk, yaşlı, kadın demeden silahsız insanları durup dururken öldürmenin, işkence etmenin, hapse atmanın, süründürmenin adı kimi yerde savaş, kimi yerde cinayet, öldürüm olabiliyor?

Cinayetle savaşın, haklıyla, haksızın iyice karıştığı, güçlünün güçsüzün boğazına yapıştığı dünyamızda geri kalmış uluslara yapılan ve yapılmakta olan kalleşlikleri unutturup yapay bir barış, kardeşlik, insanlık dünyası yaratmak, böyle bir Olimpiyat düzenlemek çok güçtü. Nitekim de olmadı. Fos çıktı.

Çünkü gerçek barış, kardeşlik, insanlık Olimpiyatı; çıkarcılıktan, sömürüden arınıp eşitliğin, özgürlüğün, barışın, kardeşliğin, insanlığın gücü dünyaya gerçekten egemen olduğunda kutlanacaktır. O zaman spor da, sanat da, düşünce de, bütün ötekiler gibi, yerli yerine oturacaktır.

(Yeni a Dergisi, Ekim 1972, sayı:7)

Tarih ve Ben

Bir
Modigliani
Modigliani
Modigliani
Çizgilerine kandım
Çizgilerin hani.

İki
İnsanları çağırıyorum
çağırıyorum
çağırıyorum
Söylenecek söz çok
Söyleyecek söz bulamıyorum

Tarihsin çöp sepetlerinde
gül koklamaktan öteye
Geriye
Geriye
Geriye
Bulut rengine
Yağmura çağırıyorum.

Canan YANIK

Yaşama Sorunu ve Descartes[1] - I -

Attila ERDEMLİ

1. Yaşama Sorunu

Doğa kendi düzeni uyarınca sürüp-gidiyor. Orada her şey yerli yerinde. Ona aykırı olan birşey ortaya çıkarsa ya değişip, düzene uymak zorunda kalıyor, ya da ortadan kalkıyor. Orada her parça, canlı-cansız her öge sürüp giden devinimin içkin düzeni uyarınca varolup, sürecini tamamlıyor. Aksama, tıkanma, sapma, bozulma, çatışma gibi görülen olgular da doğal akışın önemli bir yanı ve kaçınılmaz bir özelliği.

Doğanın deviniminde, yaşamanın büyük süreci içinde *sorun, İnsan*'ın ortaya çıkışıyla başlıyor. Yaşamak yalnızca İnsan için bir sorundur. Yalnızca İnsan yaşamayı sorun eder. Yalnızca İnsan yaşamanın büyük sürecine yeni sorunlar verir. İnsan için bu durum bir tür yazgıdır, bir zorunluluktur. Çünkü "Doğa İnsan'a ne öküzün boynuzlarını, ne aslanın pençesini, ne de köpeğin dişlerini vermiştir; doğa ona yalnızca ellerini vermiştir. Yaşaması için her türlü sevinç ve rahatlık sağlayan araçlarının, yetenek ve zekasının, hatta iradesindeki iyiliğin bile kendi ürünü olması ondan istenmiştir."[2] Kant, İnsanın sorun yüklü bir varlık oluşunu doğanın gerçekleştirmek istediği bir amaca bağlamaktadır. İnsanın yapıcı-yaratıcılığı doğa tarafından belirlenmiş; gelişmesi, bireyin kendisinin somutlaştıracağı çekirdekler olarak ona verilmiştir. Böylece İnsanın yaşama karşısındaki sorumluluğu, doğanın büyük amacıyla koşut (paralel) hatta özdeş kılınmıştır. Doğa eğer kendisine uygun bir canlı varlık yaratsaydı, o zaman kuşkusuz "İnsan"dan değil, yaşaması yine doğa tarafından belirlenmiş diğer canlılardan pek büyük ayrımı bulunmayan bir varlık ortaya çıkacaktı. Kant'a göre İnsan doğa tarafından yine doğanın bir büyük amacı uyarınca böyle yaratılmıştır. "İnsan türü için en büyük sorun, evrensel adalet yaptırımını uygulayacak bir yurttaşlar toplumuna ulaşmaktır; doğa İnsan türünü bunun çözümüne doğru zorlamaktadır... İnsan türünün bütün tarihi, doğanın gizli bir planının gerçekleşmesi olarak görülebilir. Bu plan içte -ve aynı amaçla dışta da- yetkin bir anayasayla İnsanlığın bütün doğal yeteneklerinin gelişebilmesini sağlamaktır."[3]

İnsanın varlık yapısı neden doğadaki diğer canlılardan ayrı, hatta aykırıdır? Bu sorun insan üstüne düşünülen her yerde ele alınmış ve değişik yanıtlar verilmiştir. İnsanın işlediği günah nedeniyle bu dünyaya düşmüş olduğunu söyleyen inanç sistemlerine göre, O'nun bu eksikli varlık yapısının, kendisine gerekli her şeyi kendisinin yapmaya zorunlu oluşunun nedeni bu günahtır. Antikçağ Ege uygarlıklarında ise İnsanın yaradılışı ve Prometheus mitosunda bu soruna yanıt verilmeye çalışılır.[4] Platon, Protagoras Diyaloğu'nda aynı mitosdan kalkılarak, doğada özel olarak bulunan İnsanın bu eksikli varlık oluşu ile Yaşama Sorunu ve Erdemli Yaşama arasında ilişkiler kurulur.[5] A. Gehlen sorunun kaynağı olarak *gecikme (retardation)* olgusuna dikkati çeker. Eğer İnsanın organlarının oluşumunda gecikme olmasaydı, İnsan doğada diğer yüksek organizmalı canlılardan biri gibi belli bir yörede ve biçimde yaşamaya *özelleşmiş* olarak kalacak, fakat kültür yaratan bir varlık olmayacaktı. Gecikme özelleşmeyi engellemiş ve böylece insan doğayla uyuma girememiştir.Oysa ancak doğa ile uyumsuz olan bir varlık kültür yaratabilir. İlk bakışta olumsuz gibi görülen bu durum Gehlen'e göre İnsan'ın biricikliğinin de nedenidir.[6] Biricik olan varlık, bu biricik oluşuyla sorundur. M. Scheler "İnsan olmanın ne kadar zor olduğunu anlamak için, hayvanları tanıyınız" derken, yine İnsanın sorun oluşuna değinmekteydi. İnsan'ı İnsan yapan, İnsan'ı dünyada, doğada özel bir konuma getiren İlke Scheler'e göre, yaşamaya karşıolan, yaşamada bulunmayan *Tin (Geist)*dir.[7] Bu nedenle İnsan, hayvanın uyum içinde yaşadığı dünyanın karşısında yer alır. Sorun da zaten buradadır. Örnekleri İnsanın tüm düşünce tarihine yaymak olası. Bütün görüşlerde İnsan, kendisini çözüme kavuşturmak yolunda durmaksızın çabalayıp, uğraş vermek zorunda olan bir sorun olarak belirlenir.

1.1. Yaşama Sorununun Ortaya Çıktığı Bağlamlar

Yaşama Sorunun en genel bağlamda iki bakımdan kendisini gösterir: Varlığını Sürdürme Sorunu ve Var Oluşunu Gerçekleştirme Sorunu. İnsan, her iki sorunun da zorlamasını duyan bir varlıktır.

1.1.1. Varlığını Sürdürme Olarak Yaşama Sorunu

Her canlı yaşamaya güdülenmiştir. İçimizdeki doğa yok olup gitmemek için, gücünü varlığımıza Yaşama Güdüsü olarak yerleştirmiştir. Kendi ortamlarına doğup, orada yaşayan diğer canlılarda Yaşama Güdüsü tehlike karşısında canlanır. Onun dışında olağan yaşamalarını uyum içinde sürdürürler.

İnsan varlık yapısına uygun bir doğal ortama değil; yaşamasına her bakımdan karşı, düşman bir dünyaya doğar. Her şey onun yok olup-gitmesi içindir. O da yaşayabilmek için doğayı değiştirir ve kendisine uygun bir biçime sokar. İnsan dünyada İnsanlaştırdığı bir doğada yaşar. Bunun için İnsan doğayla bir tür savaşa girer. Ona egemen olabildiği sürece kendi yaşaması için ondan yararlanacağını anlamıştır. Bilginin değerinin önemle ortaya çıktığı yerlerden biridir Doğaya Egemen Olmak. Bunu bir sav olarak dile getirenlerin başında Françis Bacon gelir. "Bacon'ın ortaya koyduğu yöntem keşfetmeye ve buluş yapmaya ilişkindi. Bacon için gözlem ve deneyin fazlasıyla önemsenmesi, gerçekte doğanın sistematik araştırmasıyla bir teorinin sorgulanması amacını taşımıyordu. Onun amacı, ilkin olguların olabildiğince çok sayıda toplanması, sonra onların ayrımlanıp, düzenlenip, sınıflandırılması ve bu yoldan doğanın sağlam bir bilgisine doğru adım adım ilerlenmesiydi. Böylece bu sağlam bilgi ile doğaya egemen olunabilecekti." İnsanın doğaya egemenliği ya da doğayı İnsanlaştırması Renaissance'dan sonra değişik yollardan artmış, 18. yy.'da başlayan Sanayi Devrimi ile büyük bir hız kazanıp, gelişerek günümüze gelmiştir.

Bu durum kendi düzeni üzre devinip giden doğada çevre adı verilen yeni bir sorun alanının da belirginleşmesini sağlar. Öte yandan, İnsan doğada yaşamaktadır ve doğadaki sorunlar giderek onun değişik, fakat çok önemli bir yaşama sorunu olarak ortaya çıkar. Çünkü İnsanın kendisi de bir çevredir ve özellikle günümüzde bir çevre olarak İnsan bir çevre olarak yarattığı uygar ortamda değişik ve birbiriyle bağıntılı yaşama sorunlarıyla başbaşadır.

İnsan'ın, doğanın yokedici gücüne karşı yarattığı kültürel, toplumsal yaşama içinde umduğu kadar huzurlu, uyumlu olduğu söylenemez. Yaşama Sorunu değişik kılıklar altında kendisini durmaksızın gösterir ve İnsan çok zaman bir çoğunu kendisinin yarattığı sorunlarla hesaplaşmak zorunda kalır. Ayrı deyişle yaşama sorununa getirdiği çözümler, bir noktadan sonra yaşama sorununu artırırlar. İnsan sonu gelmez bir kavganın içindedir. Bu *varlığında direnme kavgası* daha üst düzeyde bir uğraşla artar. İnsan yalnızca yaşamak zorunda olan bir varlık değildir.

1.1.2. Varoluş bakımından Yaşama Sorunu

Diğer bütün canlılar yalnızca yaşamak zorundadırlar: Doğanın düzeni üzre, güdülerinin yönetiminde varlıklarını sürdürmek, üremek ve ölmek onların yaşama çizgisidir. İnsan ise bir yandan yaşamak ve aynı zamanda var olmak zorundadır. Yaşama Sorunu burada yeniden, fakat dünyada hiç görülmemiş biçimde, yepyeni olarak ortaya çıkar. Böylece yaşamak İnsan'da yeni bir anlam, yeni bir bağlam, yeni bir atılım ve güç elde eder. İnsan yaşamayı artıran bir varlıktır. Yaşamak İnsanla önem kazanır, hatta kutsallaşır. Çünkü Varoluş Sorunu İnsanın en önemli yaşama sorunudur. Hemen her çağda, fakat özellikle çağımızda İnsan, bir yandan, onu bu sorunla uğraşmaktan alıkoyacak bir yaşama çemberi içindedir; Günlük-zorunlu yaşama İnsanı kıskacına alır ve kendisini orada tüketmesi için ona her türlü oyalanmayı, tembelliği, sıradan hazları verir. Zaman zaman içinde var oluşun sıkıntısını duysa da, hazza dayalı tutsaklığa yenik düşer. Yaptığını haklı göstermek, kendini inandırmak için çoğunluğa sığınır: Böylece *"kesin ve güvenilir bilgiden çok gelenek ve görenekle örneğe inanır, halbuki oyların çokluğu bulunması güç hakikatler için değerli bir delil değildir."* Yine de herkesin oyuna sığınılır ve giderek bir **herkes** olmaya çalışılır.

Öte yandan, varlığımızda taşıdığımız, her birimizi dünyada ve yaşamanın bütünlüğünde bir kerelik, biricik yapan yapıcı-yaratıcı yanımız, içimizdeki İnsan ortaya çıkmak, kendisini gerçekleştirmek için beklemektedir. Yaşamamızın birçok önemli yanı ona bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Örneğin Özgürlük en yetkin biçimiyle içimizde İnsanın somutlaşması, yani özgün yaşamamız bağlamında ortaya çıkar. Yaşamanın bu yanı İnsanı bir ikilem karşısında bırakır; Yaşama sorunu kendisini değişik sorularla gösterir: "Yaşamak nedir?" "Nasıl Yaşamalıyım?", "Neye göre yaşamalıyım?", "Neler Yapmalıyım?", "Neler Yapabilirim?" İnsan yaşama karşındayken, aynı zamanda ölüm karşısında da olan bir varlıktır. Çünkü Yaşama Sürecinin aynı zamanda bir ölme süreci olduğunu bilen tek varlıktır İnsan: Bu nedenle yaşama üstüne sorular yanında, ölümü de sorar. Çünkü Ölüm yaşamamızın bir yanıdır ve yaşama sorunu bakımından önemlidir. "Yaşamalı mıyım?" "Ölüm nedir?" "Ne için ölmeliyim?", "Nasıl ölmeliyim?" "Ölümsüz olabilir miyim?", "Ölümsüzlük nedir?" Bunlar **yaşamayla karşılaşmış** olan her İnsanın sorduğu, yanıt bulduğu, bulamadığı sorulardır. İnsan bulsa da, bulamasa da yanıtları arar. Aramak zorunluluğunu duyduğu için arar; daha iyisini bulmak için arar ve bu arayışta O kendisini gerçekleştirme olanaklarını yakalar.

2. Yaşama Sorununa Bazı Yaklaşımlar

Yaşama Sorunu İnsanla birlikte ortaya çıktı ve günümüze değin değişik gelişmelerde, değişik yanıtlar buldu. İlk yanıtları mitoslarda, giderek büyük dinlerde görüyoruz. Her inanç sistemi ilkin bir açıklama, sonra amaçlar koyma, sonra da yol-göstermedir. Bu bakımdan en yalınından en kuşatıcısına bütün inanç sistemleri, özellikle bilemeyen geniş topluluklar için çok önemli bir ihtiyacı karşılarlar.

Her toplumda bazen gelenekle aktarılan, bazen söyleyeni bilinen bilgece sözler İnsanın yaşamaya kendisine yaraşır biçimde girmesinin ve sürdürmesini amaçlamışlardır.[11]

Yaşama Sorununa felsefece yaklaşımlar ilkin Yaşama Felsefelerini düşündürür. Ne var ki, Yaşama Sorununa yönelen yalnızca Yaşama felsefeleri değildir. Sorun felsefenin bütününe yayılmıştır ve örtük, açık, doğrudan, dolaylı her felsefede yanıtlar bulur. Felsefeyi ağırlıklı olarak yaşamaya değgin kılan felsefenin sorularıdır. Felsefenin bilimden ayrıldığı yanlardan biridir bu: Bilim bir alanı veya konuyu inceler, onun yasallığını bulmaya çalışır. Felsefe ise bir noktada yaşamanın bütününe açılmadan yapamaz. Filozof olmak Yaşama Sorunuyla rahatsız olmakla olasıdır. Yaşama Sorunundan uzak sandığımız kimi düşünürler bu alanda, ustalıkla şaşırtıcı görüşler ortaya koyabilirler. Kimileri de soruna, adını anmadan örnek yanıtlar verirler, bazıları Yaşama Sorununa yaklaşımları, verdikleri yanıtlar uyarınca yaşarlar.

2.1. Batı Felsefe Tarihinden birkaç örnek

Yaşamayı önemli boyutta sorun etmiş, dahası kendi yaşamını görüşü uyarınca sürdürmüş filozoflardan biridir **Herakleitos**. Efesli filozof için devinen, durmadan değişen bu dünyada İnsanın yaşamasını bağlayacağı temel önemlidir. Ya değişim içinde sürüklenip gideceğiz, ya da genel-geçer, kalıcı olana bağlanarak yaşayacağız. Yığın kendisini akışa bırakmıştır. O nedenle Herakletios yığını aşağılar. Düşünen, Logos'un sesini duyan İnsandır önemli olan. Çünkü Logos, ortaktır, değişmez. İnsan Logos uyarınca yaşamasını yönlendirip, biçimlendirdiğinde bilgeleşir.[12]

Herkesin kendi doğrusu uyarınca yaşadığı bir ortamda, İnsanlar arasında ortak değerlerin bulunması önemli bir sorundur. Toplum bütünleştirici değerlere dayanır, değilse dağılır. Böyle bir sorun Antikçağ Ege Uygarlıklarında İ.Ö. 5. yy.'da Atina Kent devleti'nde yaşandı. Sofistlerin kuşkucu, göreli, bireyci anlayışları toplumda bir değer karmaşası yaratırken, değerlerin dayandığı genel-geçer, güvenilir, sağlam bilgilerin akılla bulunabileceğini savunan **Sokrates** tüm yaşamını bu amaca adamıştı. Onun yaşama sorunu çözümünü sağlam bilginin bulunmasında elde edecekti. Çünkü sağlam bilgiyi erdemli yaşamanın da, mutlu yaşamanın da en güvenilir temeli olarak görmekteydi. Her bilgi karşısında içinde kımıldanan daimonion daha mükemmel olana yönelmesini sağlıyordu.

Sokrates'in aradığı bilgiye ulaşamadı, fakat yine de bilgece, erdemli, düşüncesine uygun en yetkin örnek olarak ve mutlu yaşadı. Onun soruna getiremediği çözümü öğrencileri getirdiler. Kurdukları okullarda, birer Yaşama Felsefesi olan öğretilerini hem öğrettiler, hem de yaşadılar. Bu okullardan sonraki süreçlere en çok etki eden Kyniklerdi.

Kyniklerin etkisi ilkin Antikçağın en önemli ve etkileri yer yer günümüzde de görülen **Stoa** felsefesinin doğuşunda olmuştur. Stoa'nın kalkış noktası ya da temel sorunu İnsan'ın Ahlakça özgürlüğüydü. İnsan'ın bağımsızlığıydı. Çözümü, bilgide temellenmeyen bir Yaşama Sorunu olamaz. Stoa için gerek mantık ve gerekse de fizik ahlakın, ayrı deyişle yaşamanın dayanakları olarak ortaya koyulmuştur. [13]

Ortaçağ'ın temel kaygısı ne idi? Daha **Skolastik**'in başlarında, Kilise Babaları'nın yaptığı, dünyaya bir bakış ve bir yaşama biçimi olan Hıristiyan Dini'nin felsefece temellendirilmesiydi. Yani bir yaşama anlayışını bilgice temellendirmekti. Değilse günah, alçak gönüllülük, İnsanın kurtuluşu, kişilik, korku vb. yaşamayı yüklenmiş kavramlarla uğraşmalarının hiç gereği yoktu. Giderek doğa, ruh, istenç, deney, varolan şeyler, mantık, nomenler, tümeller, doğruluk gibi felsefece çok yoğun sorunlara yönelmelerine karşın, Skolastik Felsefe, temelde bütünüyle Yaşama Sorununa bir yanıt verme denemesidir.

Skolastik Felsefenin içinden doğup, gelişmiş ve onun has evladı olan **Reanaisance**, her yanıyla Skolastik dışı bir yaşamanın kurulmasına yönelikti. Dünyaya ve yaşamaya yeni bir açılışın ilk adımlarının atıldığı bu dönemde ilkin İnsan bireyliğini bulur, bu giderek İnsanın yapıp, ortaya koyduğu her alana; topluma, devlete, bilime, felsefeye, sanata yansır. Bu dönemden anımsanabilecek Petrarca, Boccaccio, Macchiavelli, Montaigne için önemli olan tek sorun vardır Yaşama. Bu dönemde ortaya koyulan utopialarda, örneğin, Thomas Morus'un Utopia'sında, Campanella'nın Güneş Devleti'nde, Francis Bacon'ın Yeni Atlantis'inde anlatılan kurgulanmış bir devlet düzeni içindeki İnsanın kendisine yaraşır, saygın yaşamıdır.

17 Yüzyıl, Renaissance'ın ortaya koyduğu veriler üzerinde yükselir. Batı Felsefesinde Yeniçağın kurucusu sayılan Descartes'ın geriye bıraktığı sorunlar birçok felsefenin doğuşuna neden olmuştur. Bunlar arasında **Spinoza** tam bir yaşama filozofu olarak karşımıza çıkar. Başyapıtı olan Ethica, onun Yaşama Sorununa yanıt verdiği ve buna göre yaşadığı baş yapıtıdır. İnsanı dünyada bir başına bırakmayan, onu evrensel bağlama yerleştiren Spinoza, yaşamanın da bu bağlama göre bireyin kendisi tarafından düzenlenmesi gerektiği kanısındadır. Değilse birey etkin değil, edilgin olacaktır. Bu ise bir köleliktir. "Tek tek her İnsanın gerçek mutluluğu ve hakikat olan sonsuz mutluluğu yalnızca kişinin iyi olana katılmasında, onu elde etmesinde bulunur."[1]

Aydınlanma sorunu "İnsan"ın varolduğu her yerde ve çağda vardır. Düşünen yaşamasına yön vermek isteyen İnsan için, aydınlanmasız bir yaşama bir kısır döngüdür. Aydınlanma'nın ağırlıklı olarak ortaya çıktığı dönemlerden biri 18. yy.'dır. Bu çağda bir yandan Locke, Condillac, Berkeley, Hume, gibi düşünürlerde bilgi sorunu bağlamında tavır olarak görülen Aydınlanma, Voltaire, Diderot, Montesquieu, Rousseau, Lessing gibi düşünürlerle yaşamaya sokulmuştur. Aydınlanmanın en açık belirlemesini yapan ise **Kant** olmuştur. "Töreler Metafiziğine Temel Atma" adlı kitabındaki temel sorun, yaşamamızın dayanacağı açık ve seçik bir ahlak bilgisidir. Bu bilgi de kendisini, ona uyarak davranışlarımızı düzenleyeceğimiz bir ahlak yasasında, bir kesin buyrukta dile getirir. Doğada bulunan, zorunluluk özelliği olan yasalar karşısında, İnsanın koyduğu gereklilik özelliği olan yasalar bireyin yaşamasını yönlendirir. "İsteme, akıl sahibi olmaları bakımından, canlı varlıkların bir tür nedenselliğidir ve özgürlük bu nedenselliğin, onu belirleyen yabancı nedenlerden bağımsız olarak etkili olabilme özelliği olur. Bu tıpkı, Doğa Zorunluluğu'nun, akıl sahibi olmayan bütün varlıkların, yabancı nedenlerden etkilenmesiyle etkin olmaya belirlenmesi gibidir."[1a] Bu durumda İnsan için özgür bir varlık olarak yaşama yolunda bir buyruğa uyması gerekmektedir: "sapere aude; kendi aklını kullanacak kadar cesur ol!"

18. yy. yarattığı bazı sorunlar ile günümüze değin yoğunlaşarak uzanacak bir gelişmeyi de gerçekleştirdi: Sanayi Devrimi. Bu öyle bir devrimdi ki, alışılagelmiş yaşamanın değişik boyutlarını; aileyi, çalışma düzenini, değerleri, ahlakı, devleti, hukuku, sanatı giderek artan bir devinimle değiştirdi. Değişimin getirdiği kriz İnsanı yalnızlığa sürükledi. İnsanı ayakta tutan, onurlu kılan her şeyin sallandığı bu dönemde **Nietzsche**, yazgısı ve özgürlüğü arasında kendi trajedisiyle başbaşa kalmış İnsanın Yaşama Sorunu'na yönelir. Evrende egemen olan ve hiç durmayan değişim yaşamdan başka bir şey değildir. Yaşam güçlülük için savaştır. Yaşamayı istemek, güçlülüğü istemektir. Kendini aşan, gücünü ortaya çıkartan İnsan, üstündür. O İnsanın tüm bilgilerinin ve bilgi uğraşının yaşamaya dönük olması gerektiği kanısındadır. Öyle ki, yaşamaya sırt çevirmiş bilginlerin kapı dışarı edilmesini söyler.

Yaşama özgür bir gelişmedir. İnsan otomat bir varlık değildir; her an kendisini yine kendisinden yeni baştan yarattığı zaman o özgürdür. Ne var ki, Özgürlüğü her İnsan her zaman yaşayamaz. Fakat özgür olduğu zaman da yaşamayı ileriye götürür. İşte bu özgür kılan yapıcı-yaratıcı güç Yaşama Atılımı'dır. 20. yy.'ın hemen başlarında **Bergson** yaşamayı böyle belirlerken, İnsana özgün bir sorumluluk da sunuyordu.

20. yy. İnsanla ve yaşamayla ilgili sorunların içinden çıkılmaz boyuta girdiği bir çağdır. İkinci dünya savaşı, soğuk savaş, irili, ufaklı yörel savaşlar, sanayileşmenin başdöndürücü gelişmesi İnsanı oradan oraya savurmuştur. Bu ortamda pek çok düşünür, örneğin Dilthey, Marks, Heidegger, Sartre, Ortega Y Gasset Yaşama Sorununu bir yanından ele alıp, çözümler önermiştir. Fakat çağımız gittikçe artan bir hızla karmaşık bir görünüme bürünmektedir.

Böyle bir ortamda Yaşama Sorunu daha bir önem kazanmaktadır. Yaşamadan uzak düşmüş olan her felsefe, yaşama soluğu daralmış bir düşünceye dönüşme yazgısıyla başbaşadır. Çünkü ne denli yaşamanın uzağında görünen sorunlarla ilgilense de her felsefe yaşamaya değgindir. İnsandan ve yaşamadan kopmuş, onlarla doğrudan-dolaylı bağlar kurmayan bir felsefe olamaz.

Yine de bazı aykırı tavırlar var. Hemen her dönemde, zaman zaman karşılaşılan ve **Bilimciler** diyeceğim bazı kişiler, tüm gerçeğin bilimlerde olduğu inancıyla, yaşamanın yalnızca bilimin ışığıyla aydınlatılması gerektiğini savunurlar. Onlara göre, yaşamak sağlam bilgilere dayanacaksa, sağlam bilgilerin elde edildiği bilime dayanmalıdır. Onlara göre sağlam, güvenilir bilgileri özellikle doğa bilimlerinde bulunur, bu nedenle yaşamaya bilimin verdiği yanıtlar önemlidir, diğer yaklaşımlar, sözgelimi bazı felsefeler bilimsel olmadıklarından ciddiye alınamazlar. Böyleleri, felsefede en önemli sorunların Bilgi bağlamında olduğu savındadırlar; felsefedeki diğer sorunlar ise pek önemli değildirler. Bilgi Sorunu hiç bir zaman ne gözardı edilebilir, ne de küçümsenebilir. İnsan için yaşama bilgiye dayanmadan

olanaksızdır. Felsefe muhakkak ki bilgiye önemle yönelecektir. Tehlikeli olan tutum felsefeyi epistemolojiye indirgemektir. O epistemoloji ki, yaşama olmadığı zaman anlamsız bir uğraştır, dahası olanaksızdır.

İnsan aydınlanmayla bile bağnaz olabilen bir varlıktır, bilimle ve bilgiyle neden olmasın? Bilgi saygısı bulunan herkesin bilime saygı duyması olağandır. Bilgi saygısı olan her İnsan bilir ki, bilimin tüm yaşamayı kuşatması olanaksızdır. Parça bütünü kapsamaz. Yaşama bilimi kucaklar. Bilimin ne olduğunu bilen, aklı başında her bilim adamı, bilimin ne olduğunu bilen aklı başında her felsefeci bilimsel hakikatın sınırlı olduğunu bilir. Bilimsel verilerin Yaşama Sorununa verilecek yanıtlarda çok önemli bir payı vardır, fakat o sorunu bir başlarına çözemezler.

Değişik dinler, felsefeler, bilimler hatta sanat hepsi bir yoldur: Yaşamaya sokulmamız, onda yönümüzü bulmamız, yürümemiz için bir yol. Fakat hiçbiri biricik değil. Önemli olan birbiriyle bağıntılı iki şey var: Yaşam ve İnsan ya da İnsan ve Yaşam. Bu ikisinin bulunduğu yerde yaşama sorunu önemle ortaya çıkar ve bilimler, bilgilerimiz, deneyimlerimiz, teknoloji, ahlaklar, tüm inanç sistemleri, sanat ve hepsi ve ortaya koyulan her şey Yaşama Sorunu yöresinde yerlerini alırlar. Hepsi Yaşama Sorunu için doğrudan-dolaylı birer çözümdürler. Bazıları, örneğin bilginin bir alanında sanki yaşamadan kopmuş gibi çalışırlar. Nietzsche'nin "kapı dışarı edilmeli" dediği türden, yaşamaya sırtını dönmüşcesine çalışıp-işleyen araştırmacılardır bunlar. *Her insan kendisini ilgilendiren ve kötü hüküm verince sonu çok geçmeden kendisini cezalandıracak olan işler üzerine yürüttüğü muhakemelerde, sadece nazariyatla uğraşan bir ilim adamının müsbet hiç bir netice doğurmayan ve kendisine de (doğruya benzer kılmak için kullandığı zeka ve ustalık ölçüsünde), belki sağduyudan uzaklaşmış olmalarından başka bir faydası dokunmayan düşünceler üzerine odasında yürüttüğü muhakemelerdekinden daha çok hakikat"*[18] bulunabilir. Her İnsanın yaşama tavrına saygı duymak gerekir. Fakat bilgi işi kendimizi kandıracağımız bir etkinlik değildir. Bilgiyi yaşamayla karşılaştırmak gerekir. Bu bilgi adamının sorumluluğudur. "Felsefi düşünce tüm düşüncelerin başlangıcıdır. Her çeşit bilim ve teknik onun özgülleşmiş biçimleridir ve tabii ki, başlangıçta o ilk yürek sızlatıcı merakın kısıtlanmış biçimleri olduklarından, görecceli körlük örnekleridir hepsi. O nedenle İnsan'ın 'bir bilime egemen olması' çevresine o efendilik havasını saçarak dolaşması için yeterli değildir. Bilim adamı çoğunlukla kendi yaşamının kalanı üstüne 'açık seçik bilgilenmiş' değildir; yaşamın 'kalanı' da hep tamamıdır. Kendini tek bir bilime adamış kişinin, hayatın dikenli yollarında öyle yarı kör, fare gibi burnunun ucunu görmeden ilerlemesi bundandır."[19] Yaşama sorununa yönelmeyen, onunla bağlarını kurmayan her bir çalışma havada kalır. İnsan yaşamının çok yönlülüğü içinde yaşama sorunundan ilgisiz hiçbir şey yoktur.

3. Yalın bir soru: Yaşamak Nedir?

İnsan dünyada diğer canlılar gibi neyi, nasıl yapacağını belirleyen hazır bilgilerle; yani yaşamasını düzenleyen, yaşamasına egemen içgüdülerle; yani doğadan olan bilgilerle bulunmaz. Varlık yapısı da bu durumuna koşuttur. Hayvan ile İnsan arasındaki bir karşılaştırma İnsanın durumunu belirgince ortaya kor. Diğer canlılar için sözkonusu olmayan şey: Yaşama Sorunu, bu nedenle İnsan için önemle ortaya çıkar. Her İnsan yaşamayı öğrenmek zorundadır; bunun için de yaşamayı anlamak zorundadır. İşte bu bakımdan yalnızca İnsan kendi yaşamını sorun eder. "Yaşamak nedir?" sorusunu dünyamızda İnsandan başka hiçbir varlık sormaz. Bu sorunu yine O yanıtlayacak ve yanıtı uyarınca yaşamasını düzenleyecektir. Sorun giderek değişik biçimler alır: Neye göre Yaşamalıyım, nasıl yaşamalıyım?

İnsan için yaşamak ağırlıklı olarak bilgiye dayanan ve çözümü bilgide bulunan bir sorundur. İnsan yaşamak için bilmek zorundadır. Bilgiye ihtiyacımız var, fakat hangi bilgiye? Kuşkusuz doğru ve güvenilir bilgiye. "Yaşamak yalnızca bizim olan tek şeydir ve ancak kendi üstüne açık seçik düşünceler geliştirdiği oranda yaşam olarak ayakta kalabilir."[20] İnsanın gerçek olana ve giderek hakikat olana bağlılığı burada, bilginin sağlamlığı bağlamında ortaya çıkar. İnsanın bir "Eylem" varlığı olduğunu, yaşamanın eylemde somutlaştığını gözardı etmiş değilim. Fakat eylem bilgiye dayanır. Yaşamasını içgüdülerinin belirlemediği bir varlık, bilgisine göre eyleyecek, eylemi uyarınca yeniden bilgilenecektir. Bilgi-Eylem ilişkisi İnsanın en belirleyici bağlamıdır. Eylemden, ayrı deyişle yaşamadan ne ölçüde güç alırsa alsın, yaşamak bilgiye dayanır.

Hayvan kendisine uygun olan ortama doğar ve o ortamın bir ürünüdür. İnsan ise bilgiyle örülmüş bir ortama doğar: Bu ailedir, toplumdur, İnsanlıktır. İlk bilgilerimiz, ilk bilgilenmelerimiz, ayrı deyişle, yaşamaya ilk adımlarımız hazır bulduğumuz bu ortama ilişkindir. Özellikle günümüzde pek çok bilgiyi hazır bulmaktayız. Öyle ki, İnsan bir bilgi denizinde yönünü bulmak zorundaymış gibidir. Yaşamamızı hangi bilgiye göre düzenleyeceğiz? Bir yanda bize sunulan, hatta yaşama-

mızın gelişme dönemlerinde, doğru diye, öğretilenler var, bir yanda her birimizin kendi bilgi edinme ve bilgi üretme gücümüzle edindiklerimiz var, bir yanda hazır bilgiler karşısında eleştirel bir tavırla onları denetleyerek sağladığımız bilgiler var, diğer yanda ise kendimiz olarak, yapıcı ve yaratıcı çizgide geliştireceğimiz özgün yaşamamız var. Karar vermemiz gerekiyor: Nasıl yaşamalıyım? Neye göre yaşamalıyım? Öğretilmiş bulunan ve yaşama sürecimizde değişik kaynaklardan azar azar sunulan başkalarının ürettiği, doğru olduğunu söylediği bilgilere dayanıp, güvenerek mi yaşamalıyım, yani başkalarının bilgilerine, dolayısıyla başkalarına bağımlı olarak mı yaşamalıyım, yoksa onları kendi **sağduyum**'la gözden geçirip, doğru olanları bulduktan sonra, doğru olduğunu bildiğim yöntemlerle kendi ürettiğim bilgileri de ekleyerek, kendi özgün yaşamamı mı sürdürmeliyim? Ne yapmalıyım?

4. Descartes'ın Yanıtı

"Sağduyu dünyada en iyi paylaşılmış şeydir... Başka herşeyle daha güç memnun edilenler bile, kendilerinde bulunan sağduyudan daha fazlasını arzu etmezler. Hepsinin bunda aldanması ihtimali yoktur; fakat bu daha çok, asıl sağduyu veya akıl denilen iyi hüküm vermek ve doğruyu yanlıştan ayırdetmek gücünün bütün İnsanlarda yaradılıştan eşit olduğunu gösterir; böylece kanaatlerimizin başkalığı bazılarının ötekilerden daha akıllı olmasından değil, sadece düşüncelerimizi ayrı ayrı yollardan götürmemizden ve aynı şeyleri gözden geçirmememizden ileri gelir" [1] Öyleyse her bilgiye hemen güvenemeyiz. Kendi aklımızı işe karıştırıp, kendi doğrularımızı kendimizin bulması gerekmektedir. Öyleyse kendi özgün yaşamamız gerekmektedir, fakat nasıl? Daha bunları düşünmeye başladığımızda doğru olup olmadığını, doğruysa, ne kadar doğru olduğunu bilmediğimiz pek çok bilgi ile yüklü olduğumuzu görürüz. Bunların doğrusunu, yanlışını nasıl ayıracağız? Diyelim ki elimizde bir sepet elma var, fakat hepsi sağlam değil. Sağlamlarla sağlam olmayanları ayırmamız gerekmekte. Bunun için elimizi sepete sokup, el yordamıyla sağlam ve çürükleri ayırmaya çalışmak iyi bir ayrım için yetmez. Doğrusu sepeti boşaltmak ve her elmayı teker teker gözden geçirerek ayırmaktır. Ayrı deyişle bütün bilgilerimizi kuşkulu saymak ve her birini inceleyip, doğru olduklarını saptadıklarımızı bilgi olarak kabul etmektir. Descartes'ın diliyle söylersek: *"... Bu ana kadar doğru olarak tanıdığım bütün kanaatleri, sonra yerlerine daha iyilerini yahut da doğruluklarını ispat ettikten sonra gene onları koymak şartıyla, hepsinin yanlış olduğuna kesin olarak karar vermekten daha iyi bir şey yapamazdım. Böylece hayatımı, eski temeller üzerine bina kurmaktan ve gençliğimde doğruluklarını hiç incelemeden, söylendiği gibi kabul ettiğim ilkelere dayanmaktan ziyade bu şekilde idare etmeyi çok daha iyi başaracağıma da kuvvetle inandım"* Bunu yapabilmek için İnsanın yalnızca **sapere aude** diyecek türden yürekli olması gerekir. Bu yaşama karşısında derin bir sorumluluk duyan İnsanın tavrıdır. Bu ne kadar bilgiyi ilişkin bir tavırsa, o kadar aydınlık yaşamaya ilişkin bir tavırdır. Bu tavrı daha iyi tanıyabilmek için bellibaşlı yanlarına bakmak gerekir.

4.1. Bireylik

Yaşamanın açık ve seçik bilgilere dayandırılması gerekir. Yaşamamız o zaman bulanıklıktan kurtulacaktır. Eğer yaşamayı son, yalın, apaçık ögelerine dayanarak kavrarsak, daha sonra bu bilgilerle apaçık olan diğerleri arasında doğru bağlarla ilişkileri kurarak yaşamanın bütününe açılabiliriz. Değilse gerçeklikle bağdaşmayan, hayal gücüne dayanan, karmaşık, yapay ilkeler, ilişkiler, kural ve sembollere dayanan bir yaşama bulanık bir yaşama olacaktır. Böylece Descartes'ı yukarda (bknz: 2.1) felsefe tarihinden örneklerini verdiğim bir tutum içinde buluruz: Bilgi Ülküsü ile Yaşama Ülküsü Koşutur.

Descartes'a göre yaşamamız ilkin doğruluğunu sezgisel (intuitiv) olarak, doğrudan kavradığımız sağlam bir bilgiye dayanmalıdır. Bu bilgiyi her bireyin kendi, kendisi için bulacaktır. Descartes bu ilk kuşku götürmez, sağlam bilgiyi kendisinde bulur: *Düşünüyorum öyleyse varım (cogito ergo sum)* " önermesidir bu bilgi. İlkin Ben bilgisi önemlidir. Diğer bütün bilgiler ondan sonra, ona bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Ben bilinci olmadan, İnsanın bir başka şeyin sağlam bilgisine ulaşması olanaksızdır. Böylece İnsan ya da "Ben" bilginin, yaşamanın merkezine koyulmuş olur. Her İnsan kendini, ayrı deyişle kendi "Ben"ini, daha özel bir dile getirişle "İçindeki biricik olan İnsan"ı tanıyarak, onun sağlam, sağın bilgisine ulaşarak yaşamaya girmelidir. Bunu herkes yapabilir. Çünkü sağduyu İnsanlar arasında, dünyada en iyi paylaşılmış şeydir. Öyleyse her İnsanın bireyliği önemlidir; çünkü en sağlam bilme ve yaşama dayanağıdır. Böylece Descartes 18. yy sonunda ortaya çıkacak yeni bir yaşama anlayışının ve ahlakın da temelini atmış olur: Özgün yaşama.

Bireylik (individuum), kendini belirleme özgürlüğü ile somutlaşır. Bireylik yaşama sorunun en önemli yanlarından biridir. Bireyin bunu kendisinin, aklına dayanarak sağlamı olması önemlidir. Aydınlanmayla ilgili

bölümde değineceğim gibi kendimi bir başka güçle birleştirerek, ona yaşamamın ilk temel dayanağı yaparak da yaşamamı kurabilirim. Burada bana içkin olana değil, dışımdaki bir şeye göre yaşamaya başlarım.

4.2. Bağlantısız Akıl

Önemli olan aklın kullanımıdır. İnsan aklını değişik biçimlerde, değişik yönlenişlerle kullanabilir. İki ayrı kullanıma göre, iki ayrı aklı belirlemek olası: "Belli bir amaca ulaşmak için araçların en ekonomik olarak nasıl kullanılacağını hesaplamada başvurulan, Araçsal Akıl"[18] ve kendi dışındaki herhangi bir amacın aracı olmayan, Bağlantısız Akıl.

Descartes görüsünde, bağlantısız aklın önemle ortaya çıkartıldığını görüyoruz. Çünkü araçsal akılda günlük yaşamanın yarar üretme ve sağlama kaygısı vardır. Bu aklın karşısına bağlantısız aklı koyup, savunmak, öncelikle ve önemle bireyliği savunmaktır. İnsan'ın bu nedenle her türlü güncel yarar kaygısının ötesinde kendi bilgilerini gözden geçirmesi, onlarla hesaplaşması söz konusudur. Descartes'ı Ortaçağdan ayıran önemli bir özellik, bilginin kaynağını kendisinde aramasıdır. Cogito önermesi bilginin İnsan'a, bireye bağlı oluşudur. İnsan ise yaşamakla karşı karşıyadır. Orada yönünü saptayacağı bilgiyi kendisi bulgulamak zorundadır. Bu bilginin ilk temel dayanağı, ilk önerme de kendisindedir. İlk önerme Tanrı olamaz. Tanrı ilk önermeye bağlı olarak ortaya çıkacaktır. *"Ruh, bundan sonra, kendinde bulunan çeşitli fikir ve kavramları yeniden gözden geçirdiğinde ve onlar arasında her şeyi bilir, her şeye gücü yeter ve son derece eksiksiz bir varlığın fikri bulunduğunda, bu fikirde kavradığı şey vasıtasıyla, bu tam eksiksiz varlığın kendisi olan Tanrının var veya mevcut olduğuna hükmeder."* [19] İnsan düşünen bir tözdür. Dolayısıyle yaşamasını biçimlendirmesi, yönlendirmesi düşüncenin kendi dışındaki bir şeye göre değil, bireyin kendisine göre olması önemlidir. Bireylikle doğrudan bağıntılı olan Bağıntısız Akıl bir Ahlak Ülküsüdür. İnsandan, kendisinden sorumlu olmayı, kendisini denetleyen bir tavrı, kendini olayların akışına bırakıvermeyen yaşamasına egemen bir yaşamayı koşul tutar. Bu da bireyin özgün yaşamasını getirir. Bunun için aklın iyi yönetilmesi gerekir. Aklın bir yandan İnsan'ı yanlışlara sürükleyen tutkular, duygulanımlar karşısında, diğer yandan öğrendiklerini hemen doğru diye kabul eden kolaycı yanı karşısında direnebilecek güçte olması gerekir. Bu konuya Aydınlanma bağlamında daha ayrıntılı değineceğim.

Bağlantısız Aklın ağırlıklı olarak ortaya çıkması Araçsal Aklı ortadan kaldırmaz. Yaşama bir bütündür ve orada her ikisi de gereklidir. Bazen bunlardan birinin diğerine baskın çıktığı, çağın, olayların gereği hep ortada olduğu görülür. İnsanın rahat olana, günlük yararlara kolayca sapıverme özelliği göz önünde bulundurulunca, araçsal aklın işleyişinin hemen her zaman toplumun geniş kesimlerinde kabul göreceği söylenebilir. Sözgelimi günümüzde İnsanın kendisinden uzaklaşması, önemsizi önemliymiş gibi ele alması, ayrı deyişle günlük yaşamadaki geçiciliğin her şeye egemen olması "Ben Olma"nın fazla önensenmemesini sağlamaktadır. Gelişmeler giderek kendisi için yaşayan, Ben-Merkezci tutumlara dönüşmektedir. Araçsal Aklın aşırılaştırılması yalnızca günümüzde değil, İnsanın varolduğu her çağda, İnsanı yitik bir yaşamaya sürüklemektedir. Bağlantısız Akıl işte burada dengeleyici bir güç olarak devreye girer. Yalnızca Bağlantısız Akıl karşısında değil, Aklın bu kullanımını istediği gibi yönlendiren duygulanımlar karşısında da.

4.3. Duygulanımlara Egemen Olmak

Her İnsan çağına bağlıdır. Her filozof çağının temel düşüncelerinden yola çıkar. Descartes'ın çağı aklın temel alındığı bir çağdı. Bu çağda Galilei Fiziği ile doruğuna yükselen mekanist evren anlayışının çağıydı. Descartes da 17 yy'ın bu genel anlayışı uyarınca İnsan bedenini bir makina gibi görüp, onun mekanik olarak açıklanabileceği kanısındaydı. Günümüzde İnsan organizması ile ilgili açıklamalar, İnsan'ı bir makina gibi tanımlamasalar da mekanist görüşün dışına fazlaca çıkmış sayılmazlar. *vücudumuzun makinesi o şekilde yapılmıştır ki, o elin gözlerimize doğru hareketi, dimağımızda başka bir hareket meydana getirir; o da, hayvan ruhlarını kaslara gönderir; bu sebeple kirpiklerimizi kırparız."* [20] Böyle bir yapıda ruh temel olarak düşüncedir. Ruh ile beden etkileşim içindedirler. Duygusal yaşamamızın oluşmasını bu etkileşim sağlar. Duygularımızın hepsinin olumlu, yararlı olduğu söylenemez. Olumsuzluğun ortaya çıktığı yerlerden biri, düşüncelerimizin duygulanımlar nedeniyle olduğundan daha da güçlü veya zayıf kılınmasıdır. *Bütün ihtiraslarımız bize bazı nimetleri olduğundan daha büyük gösterir ve bizi onların peşinden koşmaya kışkırtır; vücut zevkleri hiç bir zaman ruh zevkleri kadar devamlı olmadığı gibi, elde edildikleri zaman da umuldukları zamanda görüldükleri kadar büyük değildir."*[21] Bu da İnsanı hakikatin bilgisinden uzak tutar. Ayrı deyişle, ruhun bağımsızlığını engeller, onu tutsak eder. *"Bu iki ihtiras (korku ve ölüm) iradeyi çeşitli şekilde tahrik eder, o da bazen bi-*

rine, bazen de öbürüne uyarak durmaksızın kendi kendine karşı gelir, böylece de ruhu köle ve bahtsız kılar... İyi sevk ve idare edildiği takdirde, ihtiraslar üzerinde mutlak bir iktidar kazanmayacak derecede zayıf bir ruh yoktur." [14] Özgün bir yaşama için düşüncenin bağımsız işleyişi önemlidir. İnsanı tutsak edecek her şeye yaşama adına karşı çıkmak gerekir. Duygulanımlara egemen olmak doğru düşünmek kadar hakikatin bilgisiyle ilgilidir. İnsanın büyük mutluluğu buradadır: *"Saadeti vücuda getirenin ne olduğunu, yani bize en yüksek memnunluğu veren şeylerin ne olduğunu gözden geçirdiğimde, bunların da iki türlü olduğunu görüyorum: fazilet ve bilgelik gibi bizim elimizde olanlarla, itibar, servet ve sağlık gibi elimizde olmayanlar"*[15]

Aklını doğru kullanan, ne yapıp-yapamayacağına doğru karar veren, kararının ardından giden, ulaşamayacağı şeyleri isteyip, elde etmeye çalışmayan bir İnsandır. Belki dışardan bakınca sade bir yaşaması vardır, fakat bilinçli ve özgür bir yaşamadır bu. Çünkü yapabilecekleri arasında kendi özgün güçleri vardır. Olamayacağını isteyen ve ardına düşen kişi kendi Ben'inden uzaklaşmakta, Araçsal Akla bağlanmakta ve duygulanımlara göre yaşamaktadır. *"Yüce ruhlarla, aşağı ve bayağı ruhlar arasındaki ayrılık başlıca şunlardır: Bayağı ruhlar ihtiraslarının esiridirler, başlarından geçen şeylerin tatlı veya acı oluşuna göre bahtiyar veya bedbahtırlar; yüce ruhlara gelince muhakemeleri o kadar güçlü ve kuvvetlidir ki, ötekiler kadar, hatta onlardan fazla ihtirasları olmalarına rağmen, gene her zaman akılları hakimdir ve böylece ıstırapları bile işlerine yarar ve hayattan itibaren duydukları tam saadete yardım eder."* [16]

Aklının önderliğinde yaşayan yüce ruhlar hiç yanılmazlar mı? Kuşkusuz yanılırlar. Aklına göre yaşayan yüce ruhlu İnsanlar hiç tutkulara kapılmazlar mı? Kuşkusuz kapılırlar. Burada iki durumu ayırmak gerekir: İlkin, bu İnsanlar kendilerini denetleyecebilmektedirler. O nedenle bireyi olumsuza götüren tutkulara takılıp gitmezler ve böylece kötüyü sürdürmezler. İkinci olarak da **Yanlışın doğru Bilgisi**'ni elde edebildikleri için daha da güçlüdürler. Güvenilir bilgilerimizi artırmada yalnızca doğru olanın doğru bilgisi değil, yanlış olanan doğru bilgisi, yani yanlışın ne olduğunu doğru olarak bilmek de önemlidir; hatta bu bilgiler çok zaman doğrunun doğru bilgisinden daha yapıcıdırlar. Çünkü yaşama yolunda İnsan doğrudan çok yanlışla, olumludan çok olumsuzla, iyiden çok kötüyle karşılaşır. Önemli olan onlara katlanabilmek ve onları bilebilmektir. Bunun için de ne kadar acı verirseler versinler onlar karşısında duygulanımlara kapılmadan durabilmek, onları böyle yaşamak önemlidir Descartes bu özelliğin yalnızca yüce ruhlu İnsanlara özgü olduğu kanısındadır:

talihin en büyük lütfuları onları hiçbir zaman sarhoş ve küstah kılmadığı gibi, en büyük düşmanlıkları da vücutlarını hasta kılacak derecede, onları ne yener, ne de kederlendirir." [17] Fakat kapının diğerlerine de kapalı olmadığı kanısındadır. Yeter ki kişi kendisini doğruyu yanlıştan ayırdetme gücü olan, kendi sağ duyusunun buyruğuna verebilsin.

Descartes'ın görüşünde sağ duyulu, yani aklını kullanan ve yaşamasına böyle yön veren İnsan ile yüce ruhlu İnsan koşut, hatta zaman zaman aynı olduğunu söyleyebiliriz. Böylece O her Yaşama Anlayışında rastlanan bir İnsan ve yaşama biçimi belirler. Bu, yaşamasında özgün amaçları bulunan bir İnsandır ve duygulanımların, tutkuların gelip-geçici sürükleyişinde yitirecek zamanı yoktur. Bağlantısız Akıl burada işlevseldir. Sağ duyulu bir adamın *"hayatında yapacak bir çok işleri vardır. Ömrünü iyice hesaplamak, en iyi kısmını da iyi işlerle uğraşmaya vermek zorundadır. Bu işleri de ona yalnız kendi aklı öğretecektir."* [18]

Burada şöyle düşünülebilir: Kendi aklının egemenliğinde, duygulanımlarına, tutkularına egemen olarak yaşamak olası mı, bunun canlı bir örneği var mı? Descartes Felsefesinde yaşamayla ilgili düşüncelerin daha da geliştirilerek ve bu arada Descartes'ın tam çözüme kavuşturamadığı bazı sorunlara da yanıt getiren bir yaşamaya çok önemli bir örnek, Spinoza'dır. Etik kendine egemen yaşayan bir İnsanın evren, dünya yaşama anlayışının kitabıdır. Etik'in 3. Bölümü; "Duygulanımların kökeni ve Doğası Üstüne" ile 4. Bölümü; "İnsanın Köleliği ve Duygulanımların Gücü Üstüne" Descartes'ın "Ruhun Tutkuları" adlı kitabı ve "Felsefenin İlkeleri" adlı kitabının 1. bölümünün sonlarındaki düşüncelerin Eukleides geometrisi örneğine göre kanıtlanarak genişletilmiş, yaşamaya uyarlanmış biçimi gibidir. Etik'in 5. Bölümü olan "Anlama Gücü ve İnsanın Özgürlüğü Üstüne"[19] Descartes Yaşama Anlayışının geliştirilmiş, yenibir evren anlayışı uyarınca yüceltilmiş bir ahlaktır. Orada Özgürlük, İnsanı özgün yaşamasından engelleyen her türlü duygulanım karşısında İnsanın Bağımsızlığını kendisinin kurması olarak dile getirilir.

4.4. İnsanın Bağımsızlığı

Bütün sorun yaşamamızın bize ait olmasındadır. Çünkü İnsan buna göre var olmuştur. İnsandan başka hiçbir canlı kendi özgün yaşamını kurmak olanaklarıyla dünyaya gelmemiştir. Her İnsan kendi yaşamı ile başbaşadır ve kendi yaşama sorunun istediği sürekli çö-

zümleri yaratması gerekmektedir. Descartes İnsanın bağımsızlığını akla dayalı bir yaşamada görür. Ben-Merkezci ve başkalarını önemsemeyen bir yaşama değildir bu. Tersine Ben-Merkezci, fakat başkalarıyla birlikte, abartmasız bir yaşamadır. Çünkü *"her ne kadar her birimiz başkalarından ayrı bir şahsiyet olsak, dolayısıyle menfaatlerimiz başkalarının menfaatlerinden ayrı bulunsa da, bununla beraber yalnız yaşayamayacağımızı düşünmeliyiz."*[40] Başkalarıyla ilişki içinde, bütünün bir parçası olarak, fakat bütün içinde eriyip, bütün için kendimizi feda etmeye izin vermeden, ölçülü bir yaşama sürdürmelidir İnsan. Descartes'a göre kendisini toplum için feda eden İnsanlar ne denli toplumu düşünüyor görünseler, hatta buna kendilerini inandırmış olsalar bile, gerçekte gurur, beğenilme ve övülme isteğindedirler. Aşırılaşmış duygularını farkettiği zaman İnsanın yapması gereken tek şey sakinleşene dek herhangi bir yagnya varmakta kaçınmak olmalıdır. Çünkü bu durumda o bağımlı bir İnsandır, duygularına tutsak bir İnsan.

Görüşünde İnsanın bağımsızlığının önemli olduğunu savunan bir düşünür, biraz önce değindiğim üzre, İnsanları yüce ruhlu olanlar ve bayağı ruhlu olanlar diye ikiye ayırmaktadır. Descartes'ın bu ayrımı kesin, fakat ölçütü kesin değil. Çünkü her İnsanın sağduyusu vardır. Kimileri onu kullanır, aklına uyar, kimileri de kullanmaz. Fakat isteyen kullanmaya başlayabilir. *"Birçok ruhların tabiatını tetkik ettiğimde şuna dikkat ettim ki, gerektiği gibi kullanıldığı takdirde doğru düşünmeye, yani iyi hüküm vermeye ve hatta en yüksek ilimleri elde etmeye gücü yetmeyen hiçbir ruh yoktur."*[41] Öyleyse ne yapmak gerekir? Burada bir seçim ve İnsan'ın karar durumu söz konusudur.

4.4.1. Mutluluk

İnsan doğasının en temel ve yönlendirici gereksinmesi Haz duymak ve mutlu olmaktır. İster bilgece, ister bir din uyarınca, ister gelenekle gelsin veya bir başka biçimde temellensin mutluluğa yer vermeyen her yaşama anlayışı İnsanlar tarafından kabul görmez. Yaşama yolunun seçiminde de işte burada, mutlu olma gereksinmesi uyarınca karar verilecektir. Karar uyarınca yaşama biçimlendirilecektir. Karar, Descartes'ın nitelediği biçimde aşağı ruhlara özgü biçimde sıradan hazlarla yetinmeyi, günübirlik yaşamayı da yüce ruhlara özgü bir süreci de yeğleyebilir. Descartes'in kendisine çizdiği yol bellidir. *"Ve nihayet, eğer gücümün yettiği bütün bilgileri edinmemi sağladığını sandığım bir yol gütmeseydim ve elimde olan bütün gerçek nimetlerin bilgisini de aynı yolla edinmeyi sağladığımı sanmasaydım, ne arzularıma sınır çekebilir, ne de mesut olabilirdim; çünkü, irademiz ancak anlayışımız kendisine iyi veya kötü gösterdiğine göre, bir şeyi istemeye veya istememeye karar verdiğinden, iyi hareket etmek için, iyi hüküm vermek ve elden geleni yapma için de, yani elde edilebilen bütün faziletlerle bütün başka nimetleri elde etmek için de elinde geldiği kadar iyi hüküm vermek yeter; bundan emin olunca da mesut olmamak imkansızdır."*[42] İnsan eğer hakikatin bilgisi yolunda yürümekten mutlu oluyorsa bu bilgece bir yaşama yoludur. *"Bu metoddan faydalanmaktan o kadar memnundum ki, bu hayatta bundan daha tatlı, daha masum bir sevinç duyabileceğimi sanmıyordum; her gün onunla, oldukça önemli olduğunu sandığım ve genel olarak başka insanların bilmediği bazı hakikatler buluyordum, bundan duyduğum sevinç de ruhumu o kadar dolduruyordu ki, bütün başka şeyler artık bana zevk vermez olmuştu."*[43]

Devam edecek..

Deniz'e

Gün doğusu rüzgarı devrimciyle konuştu
Uçurumda sanki mor kanatlı bir kuştu.

Söylediler birlikte şarkısını Deniz'in
Sordular hikayesi nedir gözlerinizin?

Gözleriniz ummandan fışkırmış bir karanfil
Gözleriniz yangın ötesinden gelen bir sestir

Gündoğusu rüzgarı mor kanatlı kuştu
Gündoğusu rüzgarı devrimciyle konuştu

O sabah yürüyordu ölümcül bir engerek
O sabah büyüdüler karanfiller ölerek

Birgün şafağa doğru güller ağladığında
Bu şehrin ölüsünü buldular darağacında

Kar tanesi üç çiçek güneşi bölüştüler
Kan gölü karanfiller Deniz'e dönüştüler

Ayşegül AŞKIM

İnsanileşme Sürecinde Kadın-Erkek Sorunu -V

Berrin TAŞ

Tarih Devam Ediyor...

"Nazi rejiminin ilk yıllarından 1936 yılına dek kadınların yalnız ev işlerine ve üremeye yardımcı olması gerekiyordu. Bıraktıkları işlerin işsizliği örtmeye yaraması için evlerine gönderildiler. Otuzbeş yaşından küçük olan kadınlara kamu görevleri yasaklandı, tıp mesleği için sınırlayıcı kararlar alındı, yargıçlık ise kadınlara tamamen yasaklandı. Aldıkları bu önlemleri, kadını erkeğe hizmet etmeye, evi ile uğraşmaya ve devletin iyiliği için çocukları ile ilgilenmeye çağıran bir propaganda ile tamamladılar. Zaten Hitler, kadın haklarını, Yahudiler tarafından uydurulan bir slogan olarak kabul ediyordu. 1936'dan sonra özellikle de 1940'tan itibaren bu durumun tersine kadının el emeği savaş ekonomisi için kullanıldı. Eskiden kadın için onur kırıcı ve biyolojik yapısına uygun olmadığı kabul edilen ev işinin dışındaki işler, birden 'vatan hizmeti' olarak yüceltildi." (Nazizm ve Kültür -Lionel Richard s.80)

Faşizmin kadınlar üzerindeki etkisini gösterebilecek küçük bir alıntı bu. Almanya'da faşizmin kadınlara uyguladığı politika rejimin çıkarına biçimlenmişken bakalım İtalya'da neler oluyor. 1909 Fütürist Manifestosu'nun dokuzuncu maddesi milliyetçiliğe bağlı anarşizmi açıkça ortaya koyar. Bu maddeye göre;

"Biz, dünyanın sağlığını koruyan savaşı, militarizmi, yurtseverliği, anarşistlerin yıkıcı hareketlerini, öldürücü güzel fikirleri ve kadının aşağılanmasını yüceltmek istiyoruz." (Nazizm ve Kültür - Lionel Richard, s.68)

Sık sık sözünü ettiğim erkek değerleriyle yaşamın belirlenmesini anlatabilecek somut bir örnek bu. Erkek değerleriyle savaş arasındaki ilişki görünebiliyor böylece. Savaş ve erkek egemenliğin biçim kazanmış yüzünü temsil ederken kadın bu egemenliğin pekişmesine katkıda bulunmak durumunda bırakılıyor. Böylece kadın insanlığın üremesine bir yandan katkıda bulunurken öte yandan yokedilmesine neden olacak koşulları hazırlamakla görevlendiriliyor. Savaş'ın ve erkeğin tesbit ettiği duruma göre kamu görevlerinde yer alabiliyor ya da eve gönderiliyor. Bu durum kadının özgürlük mücadelesinde emekçiyle birlikte kendini varedebilmesinin önkoşullarını da hazırlıyor bir bakıma.

Size sözünü etmek istediğim kitap Elsa Morante'nin "Tarih Devam Ediyor"u...

Elsa Morante bu romanında faşizmin İtalya'daki yüzünü anlatıyor. 1941-1947 savaş ve savaş sonrası nesnel bir bakış açısıyla anlatılıyor romanda. Bir çağla... bir dönemle değil, bütün bir insanlıkla hesaplaşıyor Morante. Romanda cephede savaşanların değil... savaşın yıkıcılığıyla... sonuçlarıyla uzaktan ya da yakından karşılaşan... savaşla haşır neşir insanların dramı var. Ki o insanların adı hiç bir tarih kitabında yok. Onlar kahraman değil bildiğimiz anlamıyla. Onlar çalışmak... karnını doyurmak... sevişmek... doğurmak istiyorlardı. Yaşamaktan başka amaçları yoktu. Savaştan çıkar umanların faşist ideolojileriyle savaşın sonuçlarını ve yıkımını üstlenmek zorunda kaldılar.

Romanda savaş ve savaş sonrası insanlararası ilişkiler yalın ve net bir anlatımla veriliyor. Roman'ın kahramanı İda. İda ve İda'nın bir biçimde ilişkiye girmek durumunda kaldığı insanlar ve yaşadıkları, savaşın koşulları içerisinde anlatılıyor. İda'nın talihsizliği üç sözcükle nitelenebilir. İda bir Yahudi... bir kadın... çocuğunun karnını doyurmak zorunda olan bir ana. Savaş süresince kadın olmak... Yahudilik ve analık görevi İda'nın davranışlarını belirliyor.

İki ciltlik bu romanı bütünüyle anlatmayı düşünmüyorum elbette. Bu yazıda yalnızca İda ve yakın çevresini anlatmaya çalışacağım.

İda'nın annesi Nora yaşamı boyunca korkular içinde yaşadı. Nora bir Yahudiydi. "Almanya'da ırk konusunda şiddet ve baskı eylemlerinin başlaması çok eskiden kalma korkularını gerçekleştirecek kesin bir belirti olarak onu ürkütmüştü. Ama 1938 ilkbaharına doğru İtalya'da musevi düşmanı propagandanın resmi korosuna katılınca, yazgısının giderek büyüyen bir umacı gibi, günden güne kapısına daha çok yaklaştığını görür gibi oldu. Haber spikerleri o çın çın öten, tehdit dolu

sesleriyle sanki şimdiden evine bilfiil doluşmakta, panik yaratmaktaydılar ama gene de gafil avlanmamak için haberleri ille de izlemeye zorluyordu kendisini. Ve günlerini, akşamlarını, tetikte, inine sinmiş, ulusun mu, sussun mu kestiremeyen kana susamış bir kurt yavrusu gibi haber saatlerini kollayarak geçiriyordu. Cataranzo'dan gelen kimi faşist görevliler bir gün yakında tüm İtalya Yahudilerinin sayımının yapılacağı ve Yahudi olanların kendilerini tanıtmaya zorunlu tutulacağı söylentisini yaydılar. Ve işte o andan sonra Nora bir daha radyosunu açmadı, hükümetin Yahudilerin kendini tanıtması için kesin bir süre vererek duyuracağı resmi bildirisini işitir korkusuyla. "Radyoyu açmamak Nora için bir şeyi değiştirmedi. Nora korkularıyla yaşarken kendi ölümünü hazırlayacak sona yaklaşıyordu. Nora kimi geceler bunalım geçiriyor... geceliğini yırtıyordu. Öyle ki bir gece yatağından düşmüş... kendisini yere uzanmış başı ağrılar içindeyken bulmuştu. Büyük bir ayıp gibi gizlediği sırrını -Yahudi oluşunu- herkesin önünde açıklamak düşüncesi onu ürkütüyordu. Gazeteleri okumadığı ve artık radyo da dinlemediği için" o ünlü buyrultunun şimdiye dek ilan edilmiş ve yürürlüğe geçmiş olacağından (aslında henüz hiçbir ırk kararnamesi çıkartılmış değildi) kuşkulanıyor, hatta içine kapandığı yalnızlıkta ele verme süresinin bile dolduğuna kendini inandırıyordu. Gene de bu konuda bilgi edinmekten, hele hele Belediyeye başvurmaktan kaçınıyordu." Her gün aynı sorunlarla uyuyup... yeniden aynı sorunlarla yaşamını sürdüren Nora bir belediye ya da karakol görevlisinin onu tutuklamaya geleceğini bekliyordu. Giderek sokağa çıkmaz... rastladığı insanlara selam vermez oldu. Akşamları birdenbire elektriği yakıyor... zayıflamış gözleriyle eşyaları ve gölgelerini kendisini tutuklamaya gelmiş silahlı casusların kıpırtısız görüntüleri sanıyordu. Kaçıp gitmeyi düşündüğü de oluyordu. Padova'daki akrabalarının yanına... ya da köydeki kayınbabasıyla kayınvalidesinin yanına veya Roma'daki kızının yanına. Sonra vazgeçiyordu... onları da tehlikeye atmak istemiyordu. Üstelik o çocukluğundan beri kimseden bir şey istememişti. Yahudi mahallesinde yaşlıca bir hahamdan duyduğu sözleri unutmuyordu. Haham "başka insanlara muhtaç olan insan mutsuzdur. Sadece Tanrı'ya ihtiyacı olan insana ne mutlu" demişti. O halde başka bir kente gitmeliydi. Herkesin zannettiği gibi yoksul biri değildi. Kadınların çoğunlukla yaptığı gibi azar azar biriktirdiği paraları bir köşeye koymuştu. Üç bin liretini bir mendilin içinde saklıyor. Geceleri yastığının altında... gündüzleri de çorabına iğneleyerek dolaşıyordu. Zannediyordu ki bu paralarla dünyanın herhangi bir yerine gidebilir. Birdenbire yalnız olduğunu... kocasının artık yanında olmadığını anımsıyordu. Çocukluğundan beri gitmek istediği Londra... Paris... tüm kıtaları gözden geçirse de büyük kentlerde yaşlı ve yalnız bir kadın olarak yolunu nasıl bulacaktı. Koskoca dünyada gidebileceği hiç bir yer yoktu. Yine de dönüp dolaşıp gitmesi gerektiği düşüncesine saplanıyordu. Bir yerlerden Avrupa'daki Yahudilerin Filistin'e göç ettiğini duymuştu. Siyonizm konusunda bir bildiği yoktu. Filistin konusundaki tek bildiği şey de İbranilerin Tevrat'ta yazılı başkentinin Kudüs olduğuydu. Buna karşın gidebileceği tek yerin Filistin olduğu sonucuna vardı. Bir akşam birdenbire pasaportsuz bile olsa kaçmaya karar verdi. Bir geminin ambarına gizlenecekti. Yanına iç çamaşırı bile almadı. Kapıdan çıkarken kocasının hâlâ vestiyere asılı duran pelerinini yanına aldı. Onu gece çıktıkları balıktan dönen kayıkçılar buldu ilkin. Önce kendini denize atmış bir kadın zannettiler. Ama Nora'nın durumu bu tahmine uygun düşmüyordu. Nora "Tam suların bitiş çizgisinde, henüz çekilmiş dalgalarla ıslak kumların üzerinde, doğal ve kendini bırakmış bir durumda, bilinçsiz ya da uykudayken ölüme yakalanıvermiş biri gibi yatıyordu."

İtalyan ırk yasaları Nora'nın ölümünden birkaç ay sonra çıktı. Tedbirli davranarak kızı İda'yı katolik olarak vaftiz ettirmişti. Nora'nın tedbirli davranması İda'nın öğretmenlik mesleğinde kalmasını sağlıyor ve cezalandırılmaktan kurtarıyor. Irk yasalarındaki birkaç maddeden sözedebiliriz burda:

Madde 1: Âri ırkından italyan vatandaşının aşağı ırka mensup kişiyle evlenmesi yasaktır.

Madde 8: Yasaya göre;

a) Her ikisi de Yahudi ana babadan doğan kişi, musevi dininden başka bir dinden bile olsa, Yahudi sayılır.

d) Biri Yahudi ırkından olan İtalyan vatandaşı ana babadan doğma kişi 1 Ekim 1938 XVI tarihinde musevi dininden başka bir din benimsemiş durumdaysa Yahudi ırkından sayılamaz.

Madde 9: Yahudi ırkından olanlar medeni hal kayıtlarına ve nüfus kayıtlarına bu durumu geçirteceklerdir.

Madde 19: Madde 9 gereğince Madde 8'deki koşullarda bulunan herkes belediyesindeki medeni hal dairesine başvurarak bildirimde bulunacaktır.

İda gerektiğinde göstermek üzere tüm belgeleri yanına alarak Roma belediyesi nüfus dairesine başvurdu. Yahudi anasının... âri babasının, kendisinin ve Kalabriya'lı dedelerinin vaftiz kağıtlarını bile yanına almıştı. Kimbilir belki de çekingenlikle annesinin aile adındaki vurgu işaretlerini koymayı ihmal etmişti. Memur onu

süzerek sorduğunda "Almâgia mı, yoksa Almagiâ mı?" İda kızararak yanıtladı. Almagiâ... annem Yahudiydi. Böylelikle İda annesinden devraldığı korkularıyla yaşamaya başladı. Hükümet öğretmen dul İda Ramundo'nun yarımkan olduğunu biliyordu artık. Bir süre sonra Reich'da yasaların başka türlü olduğunu öğrendi. Ulusal yasalarda böylesine bir değişiklik yapılabileceğinden... üstelik yalnız kendisinin değil oğlu Nino'nun da durumunu tehlikeye düşürebileceğinden korkmaya başladı.

İda dünyada olup bitenleri izlemiyordu... yalnızca oğlu Nino'dan Hitler'in kazandığı tantanalı zaferin haberi kulağına geliyordu. İda oğlunun okulunun müdüründen... kendi ders verdiği okuldaki öğretmenler arasındaki konuşmalardan... okuldaki hademe kadından savaşa dair bilgiler alıyordu. Korkuları onu ârilerle konuşmaktan alıkoyuyordu. Birgün ayakları onu Yahudi mahallesindeki dükkanlara götürdü. İda bundan böyle yarı çekinik te olsa Yahudi mahallesindeki kimi ailelerden bilgi alacaktı. Bir kez Vilma'yı dinliyordu... Vilma "Almanlar ilk iş hiç ayrım yapmadan tüm Yahudileri bir yanda topluyor ve oradan sınır dışına bilinmez nerelere, sislerin gecenin içine sürüyorlarmış. Çoğu yürürken ölüyor veya dizüstü düşüyormuş. Ve hepsi de ölüsü dirisi, akraba ve arkadaşlarına, onların gözü önünde kazdırılan kocaman çukurlara birbiri üzerine yığılıyormuş. Yaşamasına izin verilenler yalnızca büyüklerin en güçlüleriymiş, onlar da savaş için köle olarak çalışmaya mahkum ediliyormuş. Ve çocukların hepsi de en küçüğünden en büyüğüne dek öldürülüp yol boyunca açılmış ortak çukurlara fırlatılıyormuş." diyordu. İda bir gün Vilma'nın anlattıklarını dinleyen başka bir kadından duyduğu "dördüncü kuşağa kadar âri olduklarını kanıtlamak zorunda kalacaklarmış" sözü üzerine çekinerek sordu. Dördüncü kuşağa kadar ne demek diye... kadın yanıtladı: "Cermen yasasında kanlar baş, kota ve düzine olarak hesaplanır. Dördüncü kuşak demek, dedelerinin dedeleri demektir. Ve başları hesaplamak için dedelerin dedeleriyle dedeleri saymak yeter ki bunlar da toplam 8 dedededesi + 4 dede = 12 baş veya bir düzine eder. Şimdi bu bir düzine baş içersinde her baş eğer âri ise bir âri kota değerindedir. Lehte bir nokta. Eğer musevi ise bir musevi kota eder. Aleyhte bir nokta. Ve son hesapta sonuç en az iki üçte bir artı bir olmalıdır. Düzinenin üçte biri = 4. İki tane de üçte bir = 8+1=9. Yargıç huzuruna çıkan en az 9 tane âri kota gösterebilmelidir. Eğer daha az ise yarım kota bile az olsa musevi kanı sayılır." İda eve döndüğünde kota hesabına girişti. Hesaplamalarla uğraşırken kafası karışıyordu. Kendi 7 kota da kaldı... sonuç olumsuzdu. Bir de oğlu Nino'nun kotalarını çıkardı. Nino'nun ki 9 kota çıktı. Nino adına sevinse bile yine de yüreği tam rahatlayamadı. Yasanın gerçek hükümleri ona karanlık görünüyordu.

İda kota hesaplarıyla uğraşır korkularla yaşarken başına geleceklerden habersizdi. Bir Alman askeri izinli bir gününde Roma'da San Lorenzo mahallesinde dolaşıyordu. İçgüdüsüne uyarak Roma sokaklarında aradığı tek yer bir genelevdi. Elinde filelerle evine dönen İda'yla karşılaştıklarında asker herhangi bir dişi canlı, bir kısrak, bir inek, bir dişi eşekle bile karşılaşsa bir tutkun gibi kendini ayaklarının dibine atabilirdi. Asker İda'yı görünce yanına gitti bildiği dört İtalyanca sözcükten birini kullandı. Signorina! Signorina! İda askerle karşılaştığında bir karabasan görmüş gibiydi. Korkuları Alman üniformasından başka bir şeyi görmesini engellemişti. Askeri ırk komitelerinin bir temsilcisi... ya da kimliğini saptamaya gelmiş bir SS onbaşısı... yüzbaşısı zannetti. Bu nedenle askerin fileleri elinden alıp onunla birlikte merdivenleri çıkmasına itiraz etmedi. Öylesine şaşkındı ki anahtarı kilitle çeviremeyince Alman fileleri yere bıraktı ve kendi evine girer gibi kapıyı açtı... içeri girdiler. İda oğlu Nino'yu evde bulamayınca sevindi. Evin dağınıklığı ve yoksulluğu askeri etkiledi. Kendi ana evinin özlemiyle kederlendi. Kendi açlığını gidermek için ana evini çağrıştıracak bir şeyler ararcasına evde dolanmaya başladı. Buysa İda için tam polise yaraşacak bir tavırdı. Çekmecelerden birinde Nino'nun soykütüğünü bulmasından korkuyordu. Asker duvardaki fotoğrafı inceledi. Ölülere gösterilen bir saygıyla öldü mü diye sordu. İda ne söylediğini anlamadığı halde her soruya hayır demeye hazırdı. Hayır... hayır dedi. Fotoğraf Nino'nundu. İda doğrusunu söylemişti Zaten evdeki eşyalarda Nino'nun varlığından haberdar ediyordu askeri. Sandalyelerden birinde bir futbol topu vardı... masanın üstünde okul kitaplarının defterlerinin arasında spor gazeteleri... resimli dergiler... serüven dergileri duruyordu. Bir faşist fesi... birkaç eski plak ile kollu bir gromofon göze çarpıyordu. Askerin evde dolanması İda'ya oğlu Nino'yu da Yahudiler ve melezleri listesinde sayan bir hareket gibi görünüyordu ve dehşete kapılıyordu. Oysa sarhoş askerin kafası o anda ne ırkları ne dinleri ne ulusları umursuyordu. İçinden kendi kendine konuşuyordu. Nino'yu kıskanmış çılgına dönmüştü. "Kahrolsunlar henüz askerlik yaşı gelmemiş olanlar... ne talihli... evlerinde yan gelmiş analarının yanında keyif çatıyorlar. Ya şu balon... keyfince top sürmek sanki savaş ayda veya Mars dünyasında çıkmış gi-

bi... belalı iş büyümek." Sonra birdenbire kendi kendine nerdeyim ben diye sordu ve gitti İda'ya kendini tanıttı. Adım Gunther'dir dedi. Bu tanışma faslının İda'daki etkisini bekledi. İda kuşkuyla bakıyordu. Son bir gayretle cebinden çıkardığı karton parçasını İda'nın gözü önüne bıraktı. İda kartona korkudan donmuş gözlerle baktı... kartonda ya bir SS kimliği ya da oğlu Nino'nun sarı yaldızla damgalanmış bir sabıka fotoğrafını göreceğini sanıyordu. Oysa bu bir aile fotoğrafıydı. Fotoğrafta kendisini gösterdi. İda'nın donuk donuk baktığını görünce parmağıyla zemindeki manzarayı ve gökyüzünü göstererek bilgi verdi. O sırada İda çocukluğundan beri yakalandığı krize girmek üzereydi. Küçük odanın boşluğunda deli gibi oraya-buraya çarparak duvardan duvara vurmaya başladı. Sonra vücudu kıpırtısız kaldı... bilinci de. Bu arada askere tiksintiyle bakmıştı. İda krizi itmek istercesine hayır... hayır diye bağırıyordu. Asker "aşk yapmak" istediğini söylüyordu ama İda onu duymuyordu. Sonunda asker üniformasının kemerini bile çözmeden İda'ya tecavüz etti. İda o sıra kendinde olmadığından ne olduğunu anlayamadı. Ancak kendine geldikten sonra utanç içinde ve kirli hissetti.

İda faşizmin insanın bilincinde yer ettiği korkuyla boğuşurken kendini koruyamadı. Kadını aşağılamanın birincil formülü tecavüz gerçekleşti. Faşizmin insanları birbirine düşman belleten yüzü bu. İda savaş hattında değildi... asker izinli bir günündeydi ama karşılaştıklarında savaşan bir dünyanın iki insanıydılar... iki düşmandılar birbirlerine.

İda çifte utancın sıkıntılarını yaşadı. Tecavüze uğradığı günün gecesi ve daha sonraki günlerde kafası hep bunlarla doluydu. Kocası Alfio'dan başka bir erkeğe düşüncelerinde bile yakınlaşmamıştı. Kocası ölmüştü. Ama İda için bu farketmezdi. Yaşadığı ona bir zina olayı gibi geliyor... tecavüze uğramanın utancına bu da ekleniyordu. Geceleri uyandığında Alman'ın yeniden geleceğinden korkuyordu. Gündüz okuldan eve elinde filelerle dönerken köşede gizlice duruyor sokağa bakınıyor... Alman'ın gelmediğini görünce apartmana giriyordu. Bu defa da merdivenleri çıkarken Alman'ın bir yerlerden çıkıp gelmesinden korkuyordu. Hatta evin kapısını açtıktan sonra bile kapıdaki vestiyere asılı beresini gördüğü sanısına kapılıyordu. Günler geçtikçe askerle bir daha karşılaşmayacağı konusunda kendini ikna etmek zorunda kaldı. Haklıydı... askerin izni tecavüz akşamı bitmişti. Üç gün sonra henüz katıldığı hava konvoyu Akdeniz üzerinde saldırıya uğradı. O da ölüler arasındaydı. Tabii İda bunu bilmiyordu. Hiç bir zaman da öğrenemedi. İda başına gelen korkunç olayın etkisinden tam kurtuluyordu ki aklına hiç gelmeyen birşey oldu. Adını bilmediği Alman ile ilişkisinden hamile kalmıştı. Bir yolunu bulup çocuğu düşürmeyi aklına bile getirmedi. Düşünebildiği tek savunma durumunu olabildiğince gizlemekti. İda yine eskisi gibi bir tramvaydan ötekine... bir mahalleden ötekine koşturup duruyor... ders vermeye devam ediyordu. Öğlenden sonra yine elinde torbaları... fileleriyle eve dönüyordu. Sık sık midesi bulanıyor... eskisine göre daha çabuk yoruluyordu. İki ufak kürek kömür alabilmek için kuyruklarda bekliyordu. Yiyecek bulmak giderek güçleşiyordu... Nino'nun iştahı iyiydi ve İda'yla karnındaki bebeğin beslenmesi giderek yetersiz kalıyordu. Akşamları faşist Nino şarkı söylüyordu:

"Albayım ekmek istemem ben
tüfeğime kurşun isterim!!"
Ara sıra bu şarkıyı değiştiriyordu.
"Albayım ekmek istemem ben
biftekle kahveli pasta isterim."

Nino faşist kültür politikalarının gençliğin bilincine etkisinin küçük bir örneğiydi.

Yaz geldi... İda Yahudi mahallesine sık sık uğramaya başladı. Dükkancı kadının dükkana bitişik arka odada bir çocuk doğurmasından bir kaç saat sonra bakkala yolu düşmüştü. Orda gördüğü ebeye bir yakını için gerekeceğini söyleyerek telefonu ve adresini sordu. İda'nın yeni sorunu oğlu Nino'ya bu durumu nasıl açıklayacağıydı. İda varlığını her zaman kocaman bir suçmuş gibi yaşadığı için Nino'ya bu durumu nasıl anlatacağını bilemiyordu. Neyse ki çocuk Nino faşist öncüler kampında bulunduğu bir sırada doğdu. İda telefon bile etmeden... tramvaylara ine bine ebenin evine ulaştığında bağıra çağıra kendini yatağa attı. İda küçücük bir oğlan doğurdu. Birkaç gün ebenin evinde kaldıktan sonra bir akşam üstü evine döndü. Ebe onunla gelmeyi teklif etmişti ama İda suçunu bilen birinin çevresinden uzaklaşmayı istiyordu. Evine girerken suç işlemiş biri gibi kimseye görünmemeyi başardı. Uzun süre saklamak zorunda kalacağı bebek Guiseppe kimselere görünmemesi için sokağa pek çıkarılmadı. İda bir akşam eve döndüğünde tam kapıyı açacakken içerden patırtılar duydu. İçeri girmesiyle Nino'yu görmesi bir oldu. Nino bebeği görmüştü ve soruyordu bu kim diye. İda bir an ne diyeceğini bilemedi... sonra sokakta bulunmuş biri dedi. Böylelikle bebeği Nino'ya anlatmak zahmetinden kurtulmuştu. Nino'nun o evde yokken gelip bebeği bulması İda'nın işini kolaylaştırmıştı.

Nino bebeğin evde kalacağını öğrendikten sonra

annesine o halde ben de eve bir köpek alabilirim dedi. Köpek isteği annesiyle arasında sürekli bir tartışma konusuydu. İda bu şantaja boyun eğdi. Böylelikle Blitz eve geldi. Bundan böyle Nino, Guiseppe ve Blitz uzun süre mutlu bir üçlü olarak yaşadılar.

Annesinin evdeki bebeğin varlığından kimseye söz etmemesi uyarısına karşın Nino arkadaşlarına evde bir kardeşi olduğunu söylemekten çekinmedi. İda'nın evde olmadığı saatlerde gizlice eve gelip Guisseppe'ye bakmak... onunla oynamak her zaman eğlenceli bir oyun gibiydi.

Guiseppe büyüyordu... artık o da daha çok yiyecek istiyordu. Yiyecek bulmak giderek zorlaşıyordu. Vesikayla dağıtılan yiyeceklerin tutarı aydan aya kısıtlanıyordu. İda okul dışındaki tüm zamanını artık yiyecek aramakla geçiriyordu. Karaborsadan yiyecek alabilecek denli varsıl değildi. Bundan böyle giderek tüm zamanını kaplayacak yaşamda kalmak savaşı başlayacaktı. İda'nın amacı artık çocuklarının ve kendinin karnını doyurmaktı. Zaman zaman Yahudi mahallesine gidiyor eski bir şeyler satıyordu. Bu dönemde Nino arasıra çaldığı yiyeceklerle eve gelmeye başladı. Guiseppe, Nino, Blitz iştahla çalınan yiyecekleri yediler. Çalınan yiyecekler İda'yı ürkütmüştü. Nino giderek daha hareketli oluyor... yerinde duramıyordu. Artık geceleri de evden çıkıyor ya bir gözü morarmış... ya üstü başı yırtılmış eve dönüyordu. Annesine de bir açıklamada bulunmuyor... bir takım bahaneler öne sürüyordu. Giderek okuldan koptu. Sonunda okumayı tamamen gereksiz gördü. İda çok üzüldü... oğlunun bir bilgin... bir yazar... eğitimli biri olmasını istemişti. Hiç değilse liseyi bitirmeliydi. Çaresiz kabullendi. O günden sonra Nino'nun eve giriş çıkış saatleri belli olmadı. Zaman zaman bir kaç gün ortalıktan kayboluyor... şık giysiler ve cebinde parayla dönüyor... zaman zaman eski giysilerle perişan bir durumda geliyordu. Ne yaptığını İda anlayamıyordu.

Artık sık sık alarm düdükleri çalıyor... sığınaklara koşturuyorlardı. İda Guiseppe'yi kucaklıyor... ardından Blitz'le Nino geliyorlardı. Sığınaklara indiklerinde komşuların yaşlı İda ve kimden olduğu belli olmayan küçük Guiseppe'yle uğraşacak halleri yoktu ama yine de İda hiç kimseyle konuşmamaya özen gösteriyordu.

Bir sabah İda Guiseppe'yle alışverişe çıkmıştı. Sokakta Blitz'le Guiseppe'yi idare etmek zor oluyordu. Blitz'i evde bıraktılar. Elinde torbalarla Guiseppe'nin elinden tutmuş eve dönerken birdenbire patlamalar duyuldu, tepelerinde uçaklar gördüler ve binalar yıkılmaya başladı. İda Guiseppe'yle gizlenecek bir yerler buldu. Saldırının bittiğini haber veren düdükler çaldığında kendilerini insanı öksürten bir toz bulutu içinde buldular. Alevler ve kara dumanlar göze çarpıyordu. İda kucağında Useppe'yle -uzun süredir Guiseppe'ye öyle sesleniyorlardı- ilerlerken bir at ölüsüyle karşılaştılar. Useppe altını ıslattı... annesinin koluna işedi ve utancından ağladı. Ortalık karmakarışıktı... bir yerlerden insanlar çıkmıştı. Haykıranlar... birbirlerini arayanlar ortalığa saçılan çelenkler... çiçekler... alçıdan kanatlar... kırılmış heykeller... cam kırıkları... orası da yanıyor... cankurtaran nerede sesleri...

İda Useppe'nin elinden tutmuş ilerliyorlardı... sonunda alarm çaldığı geceler sığındıkları Remo'nun meyhanesine götürdü onu adımları. Useppe annesinin kucağından sıyrılarak koştururken Bii... Bii... Bii diye bağırmaya başladı. Çok sevdiği köpeğine sesleniyordu. Güzel günler bitmişti. Savaşın soğuk yüzü... insanın insana düşmanlığı tüm güzellikleri yoketmişti. Onların dairesi yıkılmıştı. Aşağıda haykıran ya da sus pus insan hayaletleri kırık dökük eşyalar ve yıkıntılar arasında dolanıyorlardı. Kimileri birilerini ya da birşeyleri kurtarmak için toprağı tırnaklarıyla kazıyorlardı. İda Useppe'yi kucağına almaya çabalayarak "gidelim buradan" diye yineliyordu. Useppe haykırdıkça İda "gidelim buradan" diyordu. Sığınacakları tek yer meyhaneydi... oraya girdiler. Bütün olagelenler arasında İda oğlu Nino'dan dolayı kaygılı değildi. Her nedense onun kendini kurtaracağına inancı tamdı. Meyhaneci Remo'nun öğüdünü tutarak Pietralata'ya yönelmiş bir grup felaketzedenin ve şehirden kaçanların arasına katıldı. Söylendiğine göre orada damsız kalanlar için bir bina hazırlanmıştı. O binada her aile kendine bir köşe bularak yerleştiler. İda için sıkıntılı bir durumdu böyle kalabalıkla yaşamak ama Useppe bebekliğinden beri evde kapalı kaldığından insanlar arasında mutluydu. Savaşta bile olsa mülkiyet ilişkileri gündemdeydi. İda şehirden uzaklaşanlar arasında en yoksuluydu. Bulundukları binadaki ailelerden kimileri nerden buldukları bilinmez et ticaretiyle uğraşıyorlardı. İda çorabında sakladığı paralardan yalnızca minik Useppe için onlardan et alıyordu arasıra.

Nino aylar sonra İda'yı ve Useppe'yi sığındıkları binada buldu. Daha önce faşist kampında eğitilmiş Nino... binadakilerden yiyecek ve şarap isterken yoldaşlar diye seslendi ve partizan olduklarını söyledi. (Bir arkadaşıyla gelmişti). Nino sosyalist olmuştu.

İda bir başka gün Useppe'ye ayakkabı almak için şehre inmişti. Useppe'ye potin aldılar. Remo'nun meyhanesine doğru giderlerken evlerinin olduğu -ama şim-

di yıkılmış- sokağa gidemeyeceklerini anladı İda. Useppe elini sıkıyordu. O zaman geri döndüler.

Evlerinin yıkıldığı bombardımandan sonra İda şehri terkeden kalabalıkla birlikte Pietralata'daki binaya giderlerken bir kedisi ve iki kanaryası olan biriyle tanışmıştı. Adam Useppe'yi el arabasına bindirmiş ve yol boyunca İda'ya yardımcı olmuştu. Nino'nun Pietralata'ya geldiği günün ertesi ikinci Guiseppe diye bildiğimiz bu adam partizanların arasına katılmaya karar vermişti. Arada bir sığındıkları binaya uğruyordu. Gelişlerinden birinde minderini İda'ya bırakmıştı.

Bir gün meyhaneci Remo İda'ya oğlundan ve İkinci Guiseppe'den haber getirdi. Oğlunun sağlık durumu iyiymiş. Son savaş durumları... cephenin yakınlaşması... kentlerin kasabaların yıkılması sürekli Alman baskını ve aramaları çetesini bölgedeki mücadeleden geri çekilmek zorunda bırakmış. Çete üyelerinin kimi ölmüş, kimi de kampı terketmiş. Nino'nun niyeti de Carlo'yla birlikte Napoli'ye ulaşmakmış. İkinci Guiseppe ise ölmüştü. Ölmeden önce meyhaneci Remo'ya İda'ya bıraktığı minderin içinde çocuğun ve İda'nın işine yarayacak bir şeyler olduğunu söylemişti. İda minderi gece herkes uyuduktan sonra açtı. İçinde onbin liret buldu. Bu para o sıralarda İda için servet demekti. Bu para onlara sığındıkları koğuştan kaçma olanağı da sağladı. Emekli Sandığına maaşını almaya gittiği bir gün yaşlı bir meslekdaşına rastladı. İda'nın haline acıyan meslekdaşı ona taşınabileceği uygun bir yer buldu. Oğulları askere giden bir aile paraya gereksinimleri olduğu için oğullarının odasını kiraya vermek istiyorlarmış. İda Useppe'yle birlikte oraya taşındı. Taşındığı mahalle okuluna çok yakındı. İda öğretmenlik görevine yeniden dönebildi.

Alman birlikleri kentin çevresinde konaklıyorlar... bombaların dumanı kentin üzerine bir deprem örtüsü gibi iniyordu. Kimi aileler sığınaklarda... ya da dışkı kokan mahzenlerinde barınıyorlardı. Almanların el koyduğu lüks otellerde patırtılı yemekler yeniyor. Aşırı yiyenler... mide fesadından kusuyordu. Her an her sokakta bir polis kamyonunun bir işyerinin önünde durması ve damlara teraslara dek araması olağan şeylerdendi. Aniden sarılan herhangi bir sokak bir mahalle kuşatılıyor... yaşı on altıyla altmış arasındaki erkekler yakalanıp zorla çalıştırılmak üzere Reich'e sürülüyordu. Duvarlarda kentin yeni efendilerinin pembe bildirileri... yeni buyruklar günden güne çoğalıyordu. Kimsenin aldırdığı yoktu bunlara. Açlık kentteki gerçek efendiydi. İda'nın parası bitmek üzereydi. Beslenme müdürlüğünün dağıttığı yiyecekler yetmiyordu. İkinci Guiseppe'den kalan paralarla azcık kilo alan Useppe yeniden solgunlaşmaya başlamıştı. Evlerinde kaldıkları aile yemek yemeye hazırlanırken çevrelerinde dolanıyordu. İda'nın tek sorunu artık Useppe'ye bir şeyler yedirmekti. Bu kendi açlığı da dahil başka her türlü dürtüye onu duygusuz bırakıyordu. Bir ay boyunca ot ve suyla yaşadı. Bazen Useppe'nin payını eksiltmemek için ağaç kabukları, yaprakları...hatta sinek ve karıncaları bile yemeyi düşündü. Roma yanmış, yıkılmış İda'nın umurunda değildi. Onun için evrendeki tek tehlike küçülmüş... zayıflamış oğluna yönelen tehlikeydi. Nino'yu büyüttüğü zamanları düşünüyordu. Tombul... etleri boğum boğum bir çocuktu.

Evinin yıkıntısına bakmadan meyhaneci Remo'dan yiyecek bir şeyler istemeye gitti. Bazen de öğrencilerinden birinin babasından borç ya da artık birşeyler istemeye gidiyordu. Vatikan'ın dağıttığı ucuz çorbadan almak için kuyrukta bekliyordu kimi zaman. Utanmayı bırakmıştı. Almanların dağıttığı yiyeceklerden alan eli paketli insanlarla karşılaşınca kalabalığı ite kaka yol açtı... bir kilo ununu aldı. Eskiden yumurta aldığı köşkün kapısından geçerken bahçede gölgede bir yumurta gördü ve ani bir hareketle onu çaldı. Bu İda'nın ilk hırsızlığıydı. Oysa İda oğlu Nino hırsızlık yaptığında utanmıştı. Şimdiyse yaşamda kalmak savaşı açlıkla boğuşmaktı. Bir başka gün yine yiyecek avına çıkmıştı. Yiyecek deposunun önünde iki silahlı faşist vardı. Depoya yiyecek boşaltılıyordu. İda et konservesi kutularını ve şeker torbalarını gördü. Ani bir hareketle elini uzatıp bir kutuyu hemen çantasına attı. Sonradan şeker de almadığına pişman olacaktı. İda artık aşırmaya hazır tetikte bekliyordu. Bir gün yolda ellerinde un torbalarıyla koşturan kadınlara rastladı... koşun bayan çabuk olan kendi malımızı geri alalım diye bağırıyorlardı. Kadınlar bir Alman kamyonunu durdurmuş üstündeki unları yağmalıyorlardı. İda da un aldı. "Hainler... katiller... cellatlar... hırsızlar" diye bağırarak kaçtılar.

Bir süre sonra Nino annesini görmeye geldi. Para bıraktı... ve annesine Yahudi olduğunu bildiğini söyledi. İda daha sonra oğlunun tüm İtalya'yı dolaşarak mal kaçakçılığı yaptığını öğrendi.

1946 kışında cepheden dönenler oldu. İda'nın evlerinin bir odasında oğluyla birlikte kaldığı aile de oğullarının da artık geri dönebileceğini düşünmeye başladılar. Neyse ki şansı yaver gitti. Evini boşaltıp kızının yanına taşınmak isteyen biri kira sözleşmesini az bir para karşılığında devredebileceğini söyledi. Nino'dan aldığı paraların bir kısmını saklamıştı. Bunlarla ilk ödemeyi yaptı.

Useppe geceleri ağlayarak uyanmaya başladı. Geceleri karabasanlar görüyordu. Yangın diye bağırıyordu... çirkin şişman bir kadından... koşuşan insanlardan sözediyordu. Düşlerinde çocuklar ve hayvanlar yangından kaçıyordu. Minik Useppe savaşın dehşetini korunmasız varlığıyla derinden sarsıla sarsıla yaşıyordu. İda onu doktora götürdü. Doktor kuvvet ilacıyla geceleri içeceği bir yatıştırıcı verdi.

Nino... Useppe'ye verdiği sözü tuttu. Motosikletiyle geldi bir gün. Useppe'yi dolaştırdı. Meyhaneci Remo Nino'nun Komünist Partisine gösterdiği ilgisizlikten yakınıyordu. Nino... Remo'yu şu sözlerle yanıtladı. "Ben mücadeleyi kendim için ve canımın istediği kimse için yaparım. Ama elebaşları için hayır. Sen biliyormusun ihtilal ne demektir. Her şeyden önce elebaşı olmayacak demektir. Daha çocukluğumdan beri ben bunun mücadelesini verdim işte! Şimdi de görmedin mi o muhteşem reis o hiç geri çekilmeyen başkan ne yaptı! Neredeyse Alman kılığında postu kurtarıyordu. Neredeyse papaz kılığına girecekti kaçmak için. Ben küçükken elebaşları bana hiçbir zaman kara gömleğin kirli gömlek demek olduğunu söylememişlerdi. Ama bu kirli gömlekleri bıraktığımda gene yukarda kuzeyde sözde subaylık taslayan o elebaşları beni partizan olarak aralarına almak istemediler çünkü bana güvenmiyorlarmış. Şimdi de ben onlara güvenmiyorum işte,..

Nino'nun hiç bir şeye inancı kalmamıştı... yaşamak dışında.

Nino bir gün başka bir köpekle geldi... Bella. Bundan böyle Bella yaşamlarının sonuna dek Useppe'yle kalacaktı.

İda Useppe'yi evde bırakıp okula gitmek zorundaydı. Kapıcıya anahtar bıraktı. Öğle saatlerinde eve uğramasını rica etti. İda'da onun torunlarından birine ders verecekti. İda eve telefon almak için başvurdu. Useppe'den haber alabilmek istiyordu. İda Useppe'yi neşelendirmek için, yalnız kendisi için bir köpek isteyip istemediğini sordu. Hayır dedi Useppe "Bella da Blitz gibi." Useppe Blitz'in bombardımanda evle birlikte yokoluşundan beri ilk kez bu konuyu konuşuyordu. Sevdiklerini yitirmeye artık katlanamazdı. Bu ara Useppe'nın hastalığı nöbetlerle kendini göstermeye başladı. Nöbet sırasında bilincini yitiriyor, kasılıyor, çığlık üstüne çığlık atıyordu

Bir sabah kapıya gelen polis Nino'nun bir trafik kazası geçirdiği haberini getirdi. İda tramvaya nasıl bindi hastaneyi nasıl buldu... kendi de bilmiyor. Yalnız hastane girişinde beyaz kireç badanayı hatırlıyor. Önünde iki sedye uzanmış... baştan ayağa çarşafla örtülü iki gövde... biri çarşaflardan birini kaldırdı... o değil. İkinci çarşafı kaldırdılar... Nino. Yüzünde bir şey yok yalnız burnundan incecik bir kan sızıyor.

Nino iki arkadaşıyla birlikte çalınmış bir kamyonla silah taşırken polisin dikkatini çekmiş... dur ihtarına karşın ateşle karşılık vermişlerdi. Kovalamaca başlamış. Kamyon ilk dönemeçte yan yatmış... yuvarlanmışlardı. Gençlerin biri hastaneye giderken yolda... Nino hastane kapısında... öteki de üç gün sonra öldü. Üç gün sonra ölen kişi komaya girmeden önce bu kağıda arkadaşlarının adını ve adresini yazmıştı. İda'yı bulmak zor olmadı böylelikle.

İda cenazeye gidemedi. Remo cenazenin kaldırılması için borç para verdi. İda'yı ziyarete gelenler Nino'nun ölümü hakkında konuşmamaları için uyarıldılar. İda Useppe'nin üzülmesini istemiyordu. Üzüntüsünü içine gömdü. Useppe mutfak kapısından eve gelen misafirlere bakıyor sonra tekrar içeriki odaya gidiyordu. Bir daha Nino'yu sormadı.

İda Nino'yu birbirinden farklı görüntüleriyle içinde yaşatıyordu. Bir Nino vardı ki sürekli onu suçluyordu. Anne suç senin neden doğurdun beni diyordu. İda savaşan bir dünyaya çocuk doğurmanın acısını yaşıyordu. Onu yeniden görebilmek ve anne diyen sesini işitebilmek için dayanılmaz bir istekle duvarları yumrukluyordu.

Nino'nun ölümünden birkaç gün sonra kapının tırmalandığı duyuldu. Useppe koşarak kapıyı açmaya gitti. Karşısında Bella'yı buldu. Yüzü gözü çamur içindeydi... zayıflamıştı. Bella kaza sırasında Nino'nun yanındaymış. Kazadan sonra kaybolduğu söyleniyordu. Bella Useppe'yi... evi aramış bulmuştu. Bundan böyle Useppe'nin bir koruyucusu vardı. İda iyice çocuklaşmıştı zaten. Bella'nın gelişi Useppe için iyi oldu.

Kısa bir ayrılıktan sonra İda okula geri döndü. İda zaman zaman kim olduğunu... nerde olduğunu bile unutuyordu. Bildiği tek şey evde onu bekleyen Useppe'ydi. Sınıftaki otoritesini giderek kaybediyordu. Başlangıçta bir oğul kaybeden öğretmenlerine anlayışla yaklaşan öğrenciler yaramazlıklarına devam ediyorlardı. Öğrencileri sık sık güldürüyordu. Bir sabah kürsüde azıcık uyuklayıverdi. Bir başka zaman öğrencinin birine defterini al diyeceği yerde kahveni al dedi. Bir, iki kez sınıftaki gürültüye müdire bile geldi ama bir şey söylemeden geri çekildi. İda bütün bunları bakanlığa yetersizlik belgesi verilmesi ya da işinden kovulması için tehdit olarak algılıyordu. Oysa tam tersi geçmişteki hizmetlerinden ve savaşta yaşadıklarından dolayı ona anlayış gösteriliyordu.

Nihayet eve telefon bağlandı. Useppe kapıcının kızı aracılığıyla annesini arayabiliyordu. Uzun süre ara veren nöbet yeniden başgösterdi. Bu defa uyandığında başucunda Bella ve annesi vardı. Useppe güzel havalarda Bella'yla kırlarda dolaşıyordu. Bella ikinci bir anne gibi onu koruyordu. İda da sonunda Useppe'nin Bella'yla birlikte çıkmasına izin vermişti. Yalnız kayışın bir ucunu Useppe'ye bağlamıştı. Böylelikle Bella Useppe'yi koruyordu.

İda yine her zamanki gibi okula gittiği bir sabah içine bir huzursuzluk çöktü. Öğretmenlerle birlikte müdire hanımın odasında toplanmışlardı. Birdenbirde anladı ki orda konuşulanların hiçbiriyle ilgilenmiyordu. Gece gündüz birbirine karışmıştı. Birdenbire uzaklardan gelen bir çığlık duydu. Çığlığı tanıyamadı. Rengi sarardı. Biraz sonra yeniden boğazını sıkan tırnaklar ve çığlık. Bir süre sonra aynı durumu bir kaç kez yeniden yaşadı İda. Ansızın yerinden kalktı... birşeyler söyledi. Oğluna telefon etmek için sekreterlik odasına koştu. Telefona yanıt veren olmadı. Başka zamanlarda da telefonun yanıtsız kaldığı olmuştu ama bu defa iç çığlığı onu rahat bırakmıyordu. Müdürenin odasına bile uğramadan kapıya yöneldi. Eve yaklaşırken her zaman Useppe'yi görmek umuduyla pencereye bakardı. Bu defa bakmaya çekindi. Pencere boştu ve İda gerçeklerden kaçmaya çalışıyordu. Evin kapısına geldiğinde içerden bir initli duydu. Bella'nin iniltisiydi bu. İçeri girdiğinde hep düşüşlerinde olduğu gibi yerde kolları açık yatan Useppe'yi gördü. İradesi onu geriletiyor çocuğun yalnızca düştüğüne inandırıyordu. Çocuğu alıp yatağına yatırdı. Üstüne eğildi... uyanıp gülümsemesini bekledi. Neden sonra Bella'yla gözgöze geldiğinde anladı. İda'nın içinden çığlık atmak geldi. Sonra vazgeçti... bağırırsam gelirler onu elimden alır götürürler dedi. Köpeğe şşş sesini çıkarma dedi. Giriş kapısının zincirini taktı. Odalar arasında çılgınca koşmaya başladı. Eşyaya... duvarlara kendini şiddetle vuruyordu. Vücudu yara bere içinde kalmıştı. "Derler ki bazı çok önemli anlarda insanların önünden tüm yaşamından sahneler inanılmaz bir hızla gelir geçermiş. Şimdi şu kadıncağızın sersem, çocuk kalmış kafasından küçücük evinde oradan oraya dolanıp koşarken, bitmek bilmez bir cinayetin sayısız etkileri gibi algıladığı, tüm insanlığın geçmişinin (tarihin) sahneleri yuvarlanıyor dönüyordu. Bugün son cinayet küçük piçi Useppe'nin öldürülmesi olmuştu. Dünyanın tüm ulusları ve tüm tarih bu amaçla işbirliği etmişlerdi." İda son derece alçak hayvansı bir sesle inlemeye başladı. Artık insan türünün malı olmak istemiyordu.

Ertesi gün gazetelerde şu haber çıktı. "Çıldıran anne küçük oğlunun cesedini vermek istemedi." Bir şey daha vardı. "Hayvanı öldürmek zorunda kaldılar. Bella kapıyı kırarak eve giren kişilere karşı son gücüne dek direndi. Useppe'yi ve İda'yı vermek istemiyordu. Ancak onu öldürdükten sonra Useppe'yi ve İda'yı alabildiler. İda yaşamının geri kalan dokuz yılını akıl hastanesinde geçirdi. Gerçekte o Useppe'yle birlikte ölmüştü.

Romanda İda'nın yaşamı yalnızca bir ailenin ya da bir kaç kişinin dramı gibi görünüyor başlangıçta. Ama giderek birbiri içine geçmiş yaşantılarda savaşın yıkıntıları etkisini duyurmaya başladığı zaman binlerce kilometre uzakta bile olsa vahşetin küçücük evlerimize... birbirimizle ilişkilerimize... kıvranan varlığımıza bir tehdit oluşturduğunu kavratıyor bize. Başlangıçta bombalar evimize düşmeyebilir... küçücük yaşantılarımızda bir değişikliğe yol açmayabilir ama bilinmeli ki bir yerlerde savaş varsa şu kocaman dünyada gizlenebileceğimiz hiç bir yer yok.

Romanda İda tipik bir kadın karakterini canlandırıyor. Savaşta bile olsa hiç kimseden kendisi için bir şey istemedi. Zaman zaman oğlu Nino'yu bile karşısında buldu. En sıkıntılı zamanlarında oğlundan bile bir şey istemedi. Ondan istedikleri yalnızca oğlu için iyi olacağını düşündüğü şeylerdi. Çevresindeki insanlara karşı her zaman tedbirli... tetikte davrandı. Hiç kimseyi kendine çok yakın görmedi. Herkes potansiyel tehlikeydi onun için. Bu çıkarlar ve silahlar dünyasına kendi saf evreninden... kuruntularından ve korkularından fırlatılivermişti. Çevresindeki her insan... her nesne çocukları ve kendisi için olası tehlikeleri barındırıyordu. Kendisini kesinlikle güvenlikte duyumsamadı. Yaşamı boyunca bir kez bile dolu dolu gülmedi. Hiç bir şeye fazla sevinmedi. Koskocaman bir dünyanın ortasında savaşa dair hiç bir bilgisi yokken... savaşın sorunlarıyla... savaşın zihnine ektikleriyle yapayalnızdı.

Bir cinsin öteki cins üstündeki... bir insanın bir başka insan üstündeki... bir ulusun bir başka ulus üstündeki... bir sınıfın bir başka sınıf üstündeki iktidarı dünya yüzünden silinmedikçe... bilinçlerden kazınmadıkça tarih işte böyle devam ediyor. Romanın yazıldığı süreç 1941-1947 yılları arasını kapsıyor. 1998 yılındayız. 1998 Türkiye'sinden bir örnek verelim... tarih nereye gidiyor bir bakalım. 3 Nisan 1998 tarihli Akit gazetesi... 10. sayfada Mustafa Kaplan'ın bir yazısı var. Bu yazıda Said Nursî Hazretlerinden sözediyor. Cemal Kutay'a yanıt veriyor. Said Nursî Hazretleri'nin "Kadın hürriyeti, cemiyetin büyük nasibidir. Ama kadını, o hürriyete

Duygularını Sakla(yama)yan Esmer Kıza Şiir...

- sana... -

duygularını özenle sakladığını söylüyorsun
ne güzel tarıyorsun saçını oysa

üstelik en başta çılgınlığı seviyorsun
göğüslerini cömertçe veriyorsun rüzgara

herhalde söylememe zerre kadar gerek yok
esmerliğine bayıldığımı biliyorsun ya

seni oldum-olası ömrüme yazdım diye
sevincinden çocuk gibi sıçrıyorsun havaya

bir şiirden çıkarak ötekine geçiyorsun
nasıl mı? elbette çığlık-çığlığa

kalbimin kanadığını ilk sen farkediyorsun
eylül ekim kasım ayları boyunca

ve kalbimi yalnızca sen, sen okşuyorsun
hep kendine özgü bir karasevdayla

bakışların nasıl hülyalı bilsen
bir hercayi menekşesin sürgit aklımda...

E. Bünyamin DURALİ

evvelâ lâyık hâline getirmek lâzımdır." dediğini söylüyor Cemal Kutay. Mustafa Kaplan bunu doğru kabul etmiyor. Esasta Said Nursî Hazretleri şunları söylemiş: "Bir meclis-i ihvanda, güzel karı girdikçe riyâ ile rekabet, hased ile hodgamlık debretir damarları! Yatmış olan hevesât birdenbire uyanır. Tâife-i nisâda (kadınlarda) serbesti (hürriyet) inkişâfı (gelişmesi), sebep olmuş beşerde ahlâk-ı seyyienin (ahlâksızlığın) birdenbire inkişâfı.

Bana sorarsanız tartışacak bir şey yok. Her iki durumda da kadının konumunu kendileri belirlemeyi hak gören bir anlayışın temsilcisi Mustafa Kaplan. Yani demek istiyor ki ortalıkta dolaşarak "hevesatımı" uyandırmayın. Sonra ne yapacağım belli olmaz, ahlak bozulur.

Bir sorum var... Tarih böyle devam etmeli mi?

• 91 sayıda İnsanileşme Sürecinde Kadın-Erkek Sorunu IV yerine, yanlışlıkla İnsanileşme Sürecinde Kadın-Erkek Sorunu II olarak çıkmıştır. Düzeltir, özür dileriz.

"Everest My Lord", "Burun" ya da Tiyatroyu Anlamak

Kemal BEKİR

Sevim Burak'ın "Everest My Lord- Roman 3 Perde" başlıklı çalışması Mart ayı boyunca, pazartesi günleri Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi'nde seyirciye sunulmuştu.

Yapımcısı Kumpanya olan oyunun konspet ve yönetimini Naz Erayda ve Bülent Erkmen, müziğini Babür Tongur, bilgisiyar koordinasyonunu Volkan Duran üstlenmiş, rolleri Ayla Algan, Beklan Algan, Bilge Arat, Övül Avkıran, Mustafa Avkıran, Sanem Oktar, Nadi Güler, Kerem Kurdoğlu, Burhan Ökmen, Cenk Telimen, Neslihan Yurtsever paylaşmışlardı.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tiyatroları, 5-6 gösteri sunmaları için *Harbiye Muhsin Ertuğrul* sahnesinin pazartesi gecelerini *Kumpanya Tiyatrosu*'na ayırdı. İyi de etti. Tarlabaşı'ndaki *İstanbul Sanat Merkezi*'nde yıllardır etkinliğini sürdüren bir tiyatroya, hem daha geniş bir seyirci topluluğuna yönelmek olanağını vermiş, hem de genelde görsel ağırlıklı, bilinen tiyatronun metne dayalı gelenekçiliğine karşı çıkan *Kumpanya*'nın kendini böylesine bir kalabalık izleyici karşısında tartmasını sağlamış oldu.

Everest My Lord, Sevim Burak'ın dili bozan, kıran, çarpıtan, anlamayı okurun çağrışımlarına, sezgilerine bırakan bir metin. Ama yönetmenler Naz Erayda ile Bülent Erkmen, söz konusu metni oyundan saymamışlar, gösteriyi "Roman 3 Perde" diyerek ta başından izleyici önünde çalışmanın niteliğini belirlemişler. Elimize aldığımız bir yapraklık tanıtıma göz atınca da hemen anlıyoruz. Gösterinin oluşmasında film, yazı, ses, ışık, mim, müzik, bilgisiyar koordinasyonunu düzenleyenin adı verildiğine göre bilgisayar tekniği kullanılmış.

Şimdi ben kendi değerlendirmemi sonraya bırakarak aralarında oturduğum seyirciye ilişkin gözlemlerimi dile getirmek istiyorum. Bu seyirci bizim bildiğimiz seyirciydi. Daha doğrusu, bildiğimiz seyirci çoğunluktaydı. Biz onlarla Kafka'nın romanlarından bir takım uyarlamaları, Beckett'leri, İonescu'ları, Şayna'ları izledik. Ama bu gösteriye karşı verdikleri tepkiyi hiçbir zaman görmedik, gözlemlemedik. Bunu söylerken böylesine iyi niyetli, her tür yeniliğe açık, sabırlı bir seyircinin bile *Everest My Lord*'u olumsuz karşıladığını mı söylemek istiyorum? Hayır. Önce bu tepkilerin ne olduğunu açıklayayım. Benim gittiğim gece gelenler çağrılıydılar, izleyecekleri gösteri kendilerine özeldi. Hani tiyatroların gala geceleri olur ya, öyle.

Önce Sevim Burak'ın metninden bir seslendirme. Ses, elektronik aygıtlarla büyüyerek yayılıyor. Kapalı perde üzerine düşen yazılar, bir sözcük ya da iki sözcük... Sonra film... Bir erkek, bir kadın... Tek ya da yüz yüze... Sahne önünden çıkan altı oyuncu, giysileri aynı, özenli bir hareket biçimi... Zaman zaman metinden sözcükleri, tümcecikleri seslendiriyorlar... Perde açılıyor... Çağdaş bir resim, bir tablo... Işık yine özenli... Hareketler, sözler tutumlu... Yukarıda saydığımız ögelerin özenli bir uyumla birbirine geçmesi... Hiçbirinin ötekinin önüne çıkmaması dikkat çekiyor... Böylece sürüp gidiyor, gösterinin sona erip ermediği bile tam anlaşılmıyor. Neden?.. Çünkü izleyicinin "roman 3 perde" türünden bir ön bilgisi var...

Oyun süresince kimi seyircinin, salonun orasından burasından şaşkınlık belirtisi homurtularını, gereksiz gülüşmeler arasında kesik kesik alkışlamalarını işitiyoruz... Salonun önünden, arkasından, ortasında öbek öbek kalkıp gidenleri görünce, geri kalan seyircinin zihninde, duyduğu gülüşmelerin, alkışların, homurtuların anlamı pekişiyor... Evet, izleyenin büyük çoğunluğu gösteriden hiçbir şey anlamamıştır...

Peki, acaba bu gösteri, bir mim tiyatrosu, bir hareket tiyatrosu gibi sabırla izlenemez miydi? Üstelik kullanılan bütün ögeler arasında uyum sağlanmış, izleyicinin çağrışımlarına açık, görsellik bakımından belli bir düzey tutturulmuştu.

Sanıyorum ki, *Kumpanya* yöneticileri, bu arada elbette, gösterinin iki yönetmeni, çalışmalarının olumlu sonucuna güvendikleri, herkesce rahat anlaşılabilecek bir düzeye ulaştığına peşin peşin inandıkları için çağrılılar listesini ince eleyip sık dokumamakta bir sakınca görmemişler... İyi olanı herkes anlar diye düşünmüş olabilirler. Ya da anlamayanlar anlayanı görsünler, eksiklerini öğrensinler diye de düşünmüşlerdir. Olabilir.

Ama öte yandan şöyle bir şey de geliyor akla. Bu seyirci, "Gergedan" oyunuyla İonesco'nun, "Godoyu Beklerken" ile Beckett'in, "Duruşma" ile Kafka'nın ne demek istediklerini anlamasa bile anlama çabası içinde sabırlı bir seyircidir.

İşte, bu noktada *Kumpanya* yönetmenlerinin tiyatroya nasıl baktıklarını, tiyatrodan ne anladıklarını düşünüyoruz... *Kumpanya* yöneticilerinden Kerem Kurdoğlu, Radikal'de çıkan bu gösteriyle ilgili bir değerlendirme yazısına yine aynı gazetede yanıt verme gereği duymuştu. Onlar için bir tiyatro etkinliğinde metin, tiyatroyu oluşturan öteki ögelerden farklı değil. Yalnızca bir gereç, o kadar.

Kuşkusuz, bu bakış, Şayna'lar, Grotowski'ler, Mnouchking'ler göz önüne alındığında yeni bir yaklaşım değil. Ama söyleyebiliriz ki, *Kumpanya* uyguladığı, benimsediği seçimiyle ülkemizde bu alanda en uç noktalarda arayışlarını sürdüren bir topluluk. Yine de, özenle seçerek çağırdığı seyirci, yukarıda andığımız tiyatro örneklerine gösterdiği anlayışlı bir yaklaşımı göstermedi, tam tersine, hiçbir şey anlamadığını açığa vuran olumsuz bir tepki gösterdi. Çünkü, sadece bir çıkış noktası olarak gördüğü *Everest My Lord*'un yazılarla, kesik kesik söylemlerle dile getirilen sözcükleri, tümcecikleri önünde sonunda, insan zihninde birtakım kavramları, anlamları çağırıştırıyor, ama kavramların, anlamların ilişkiler yumağından görsellikle bütünleşen bir sonuç çıkaramayınca, algılamada çelişkiye düşüyor, çelişkiyi anlamsız gülüş, alkışlayış, seslerle açığa vuruyordu.

Seyircinin bu tutumu bana iki şeyi düşündürdü. Acaba gösteriyi hiçbir olumlu ya da olumsuz tepki vermeden sessizce, ama anlama çabasıyla izleyemez miydi? Bu kadar sabırsız davranması acaba nasıl açıklanır?..

Sanırım, *Kumpanya* sanatçıları seyircinin bu şaşkınlığını bile olumlu yorumlamaktadırlar. Amaç onları sarsmak, inandıkları tiyatronun ne olduğunu onlara duyumsatmak, onları düşündürmek... Bu noktada ikinci düşündüğüm şeyi açıklamalıyım. Acaba *Kumpanya*, gösterisinde sözcükleri, insan sesini kullanmasaydı, yani Sevim Burak'ın *Everest My Lord* adlı romanını kullanmasaydı, amacına daha çok yaklaşmaz mıydı?

Sahneye bakıyoruz, müzik, film, resim, oyuncu devinimi, ışık birbiriyle uyum içinde, düzeyli bir görselliğe ulaşılmış... Bu seyirci, dansı, baleyi, mim tiyatrosunu bilen, bu tür sözsüz sanatlara yabancı bir seyirci topluluğu değil...

Şu sonuca varıyoruz. Biz tiyatroyu ne denli bağımsız bir sanat olarak görsek de, metni onun basit bir ögesi olarak algılasak da, değil mi ki, anlam-kavram çağırıştıran sözcükleri kullanmak zorunda kalıyoruz, seyircinin beklentisini yadırgamamak gerekir. Bu yaklaşımdan yola çıkarak bir örnek vermek istiyorum.

Yazının başlığında görünen "Burun" Gogol'ün bir öyküsünün adı. Dosteoyevski'nin, Rus edebiyatının bu olağanüstü yazarı için "biz onun 'Palto'sundan çıktık" dediği bilinir. "Palto", "Burun", "İvan İvanoviçle İvan Nikiforoviçin Nasıl Kavga Ettiklerinin Hikayesidir" "Bir Delinin Hatıra Defteri" gibi uzun hikâyeleriyle Gogol'ün gerçekten 19. yy. Rus edebiyatı içinde özgün bir yeri vardır. Özellikle "Burun" adlı hikâyesiyle, yüzyılın daha ilk yarısında gerçekçi edebiyatın sınırlarını zorlamış, aşmış, engin düşgücü ile Belinski'nin dediği gibi insan ilişkilerini "gerçeğin kendisinden daha çok gerçeğe benzetmiştir." Böylece kendisinden yaklaşık yetmiş beş yıl sonra gelecek ebediyat akımlarının öncüsü, habercisi olmuştur.

Örneğin, "Burun"da neyi mi anlatır?

Petersburg'da, yoksul berberle karısı, sabah kahvaltısına otururlar. Sıcacık ekmeği keserlerken içinden bir burun çıktığını görürler. İlk şaşkınlıktan sonra suçluluk duygusuna kapılan berber, bu baş belasından kurtulmak ister. Çıkına sarar, onu nehre atmanın yolunu arar. Öte yandan öykücü, başka birine geçer. Gözü yükseklerde, evlenme düşleri kuran yüksek bürokrat, traş olmak için aynanın karşısına geçtiğinde burnunun yerinde olmadığını görür. Şaşkınlık içinde burun boşluğunu kapatarak sokaklara çıkar. Bir merdivenden çıkan Şurayı Devlet Azasını görmüş, onun kendi burnu olduğuna inanmıştır. Adamla tartışır. Gazeteye ilan vererek burnunu bulacaktır. İlan memuru da şaşırmıştır. Karakola başvurur, komisere derdini anlatamaz. Bu işin, kızını kendisine vermek isteyen gelir sahibi kadının başı altından çıktığına inanır, ona mektup yazar. Kente bu haber yayılmış, bir burunun sokaklarda dolaştığı söylentisi ağızdan ağıza aktarılmaktadır. Sonunda burunsuzun evine gelen bir polis müjdeyi verir. Burun bulunmuştur, bir paketin içinde sahibine verir. Ama burun yerine nasıl oturtulacak? Ya tutmazsa. Uşağıyla doktor çağırtır. Doktor burunu yerine oturtmakta güçlük çeker. Kararını verir. Burunsuz da yaşanabilir. Burunsuz, burunun eğreti de olsa yerine konmasını kabul eder... Böylece

gözü yükseklerde bürokrat zamanla yerine oturan burnuna kavuşur, mutludur.

Gogol, sınırsız düşgücüyle inanılması güç olayları, gerçekçi bir tutumla anlattıktan sonra hikayeyi şöyle bağlar: "Böyle akıl sır erdirilemeyecek olaylar yaşanır mı?.. Sonra bunun memlekete, ulusa, insanlığa bir yararı var mı? Yok. Ama düşünelim, bu hikayede yine de bir şeyler buluruz. Kim ne derse desin, yeryüzünde böyle şeyler oluyor. Belki binde bir, ama oluyor."

Ünlü Rus besteci Dimitri Şostakoviç bu öyküden bir opera yaratmıştır. Üç yazarın yardımıyla büyük ölçüde kendisinin hazırladığı librettoyu 1927-28 yıllarında besteler. Üç perdelik opera, ilk kez Leningrad'da Maly Tiyatrosu'nda 18 Ocak 1930'da sahnelenir. Sovyetler Birliği'nin güdümlü sanat politikası yüzünden üzerine bir örtü çekilen opera, daha sonra ancak 12 Eylül 1974'de Moskova Oda Operası tarafından seyirciye sunulabilir. (Daha fazla bilgi için bakınız: Solomon Volkov, Tanıklık Tutanağı "Şostakoviç'in Anıları", Pencere yayınları, 1992, çev: M. Halim Spatar)

Bu opera, 1990'da İstanbul Festivali kapsamında ülkemize de getirildi. AKM büyük salonda seyirciye sunuldu. Benim izlediğim iki gösterimden birinde salonun üçte birini dolduracak kadar seyirci vardı, ama diyebilirim ki, sanki bir ayıbı kapatırcasına sonunda belki on dakika alkışladı.

Şimdi küçük, ama önemli bir ayrıntıya değinmek istiyorum. Gogol'ün hikayesini bitirirken okura yaptığı açıklamalar, opera'nın sonunda kısa cümleciklerle birkaç sanatçı tarafından konuşma biçiminde dile getirilmişti. Hem de Rusça değil, Türkçe. Demek ki, besteci o sözleri operasında, müzikle eşlemeden bırakmışsa, yönetmen de aynı sözlerin tam anlaşılması için izleyenlerin dilinde söylenmesini gerekli görmüştü.

Belki bu örnekle benim anlamsızlığı bile anlamlaştırmak istediğim sanılabilir. Belki de denebilir ki, 19. yüzyılın ilk yarısındaki gerçekçi edebiyat akımının sınırlarını aşarak üretilmiş bir fanteziyle, bir operayla çağdaş sanatın tüm olanaklarını kullanarak ortaya çıkarılmış bir gösteriyi karşılaştırmanın ne gereği var? Hem sonra acaba Gogol'ün son sözlerinin Sovyetlerin sanat üzerindeki güdümünü aşmak için operaya yalın bir biçimde konduğu söylenemez mi?

Bu noktada daha yakın bir örnek vermek istiyorum. Polonyalı ünlü sanatçı, yönetmen Şayna'nın Replikler adlı oyununu İstanbul Festivali kapsamında Rumelihisarı'nda izlemiştik. Anımsayacağız, Replikler'de insan sesi olarak yalnızca üç-beş sözcük ile bir çığlık işitmiştik.

Şayna'nın oyununda, izleyici sözcüklerin peşine düşmüyordu. Hareket, renk, ışık uyumuyla içiçe bir sahne plastiğini, seyirci kendi imgelemi, kendi düşgücüyle çoğaltıyor, derinleşmeye çalışıyordu. Çünkü Şayna, seyircisini, sözcüklerin anlam tuzağına düşürmekten sakınmış, ancak birkaç sözcükle sahne plastiğine güç kazandıracağına inanmıştı.

Öyle sanıyorum ki, *Everest My Lord* seyircisinin tepkisini, yadırgamasını ya da beklentisini bir kez daha araştırabiliriz. Yukarıda belirttiğimiz gibi yönetmenler, kullandıkları bütün ögeler arasında bilinçli bir uyum sağlamışlar, düzeyli bir görselliğe ulaşmışlardı. Buna karşın seyirci, algıladığı hareket-ses uyumunu, Sevim Burak'tan alınma sözcüklerle zenginleştirmek, zihninde çoğaltmak istiyor, daha doğrusu anlam peşine düşüyordu. Öte yandan yönetmenler açısından bütün çaba, kendi inandıkları, sahne plastiği bakımından pekala üstesinden geldikleri tiyatroyu, Sevim Burak'ın dili bozan, kıran, çarpıtan, anlamayı okurun çağrışımlarına, sezgilerine bırakan metni ile zenginleştirmekti. Oysa sözcüklerin her biri anlamla, kavramla yüklü. Üstelik Sevim Burak'ın dilinde sözcükler, seyircinin ayrı ayrı özgül çağrışımına açık. Dahası, yönetmenler, bunu bilinçle kullanmışlar; sözcüklerin sese dönüştürülmesinde, izleyicinin algılamasını özgür bırakırcasına yansızlık, uzaklık yeğlemişler. Böylece izleyici, görselliği anlamada kendinden çok şey beklendiği kuruntusuna kapılıyor.

Kanımızca, çalışmanın görsel bütünlüğüne en iyi temel oluşturacağını umdukları metin, beklenenin tam tersine hem kendileri için, hem izleyici için bir tuzağa dönüşmüş.

Bakın, Afşar Timuçin bu konuda ne söylüyor: "İmgeye dönüştürülememiş fikir estetik nesne olmaya adım atmamış bir duygu ve düşünce bütünüdür ki kendisi olarak bize hiçbir şey anlatmayacaktır, onun anlatımcılığı imgeye, anlamlı imgeye dönüşme koşuluyla olasıdır. Elie Faure şöyle der: 'Hiçbir şey anlatmayan imge güzel değildir, en güzel duygu kendisini ortaya koyacak imgeyi doğrudan doğruya belirleyemediği zaman bizden kaçar.'" (Estetik, İnsancıl yayınlar, 1998, s.180-181)

Yitirdiğimiz dostum, değerli heykelci Şadi Çalık'la ne zaman anlamlar, kavramlar, imgeler, simgeler, düşünler, duyular üzerine söyleşiye dalsak, önümüzü aydınlatan görüşünü hemen dile getirirdi: "En soyut heykelin bile bir öyküsü vardır."

Doğrusu ya, ben izleyicinin sabırsızlığını, hoşgörüsüzlüğünü anlayamadığım kadar, Naz Erayda ile Bülent Erkmen'in kendi başarılarını böylesine uzun bir metinle nasıl gölgelediklerini de anlamış değilim.

Bilmem, yanılıyor muyum?

Günler/Kitaplar/Dergiler

Ruşen HAKKI

Bükreş'te Dört Gün

(29 Mart 1998 Pazar)

İlk kez yurt dışına çıktım. 26 Mart Perşembe günü gittiğim Bükreş'ten İzmit'e bu gece döndüm...

İlk kez Eylül 1980'de davetli olarak, Dünya Barış Konseyi'ne katılmak üzere Sofya'ya gidecektim ama 6 Eylül'de aldığım pasaport, 12 Eylül askeri darbesi ile elimde kalakalmıştı. Sonra da Aydınlar Dilekçesi davası nedeniyle "yasaklı" duruma düşmüştüm...

Aradan yıllar geçti, 1996 Haziran'ında pasaport için başvurduğumda, gene karşıma Aydınlar Dilekçesi çıktı! Oysa o davadan aklanmış, tertemiz bir yurttaş (!) olmuştum.

Başvurudan dört gün sonra, 19 Haziran 1996'da pasaportumu veren başkomiser şöyle diyordu: "İşte pasaportunuz, ama kapılarda tahdit varsa, sizi gene yurt dışına salmazlar..."

Bu durumda ne yapabilirdim? Bir şey yapabilirdim; Kocaeli Körfez ilçenin kurucu kaymakamı olan *Alaattin Yüksel*, o tarihlerde Emniyet Genel Müdürü'ydü ve beni yakinen tanıyordu, onu arar, durumu anlatır, yardımını isteyebilirdim...

Ve sayın *Yüksel*'i aradım, faks numarasını verdi, "Pasaportun fototokpisini bana gönderin, ilgilenirim" dedi. Gönderdim. Ne ki içim pek rahat değildi. O tarihten sonra param olmadığı ve bir davet de almadığım için yurt dışına çıkmam söz konusu değildi. İşi oluruna bıraktım...

Derken, bu yılın 23 Mart'ında, bir yemekte, Romanya için bir ışık yandı! İzmit Saraybahçe Belediye Başkanvekili *Av. Osman Nuri Tür*, Başkan Yardımcısı *Atilla Avdan* ve Meclis Üyesi, şair *Ruhan Odabaş*'ın da hazır bulunduğu yemekte, *Atilla Avdan* hiç yurt dışına çıkmadığımı duyunca, hemen bir yerlere telefon etti, sonra da "Hazır ol Ruşen Abi, perşembe günü Bükreş'e uçuyoruz" dedi. *Ruhan* da bizimle gelebileceğini söyledi. *Atilla, Osman Nuri Tür*'ü de davet etti, ama *Osman Nuri* işleri nedeniyle gelemeyeceğini söyledi. Sonra "tahdit" gündeme geldi. Atilla, "O işi de ben hallerim, hiç canını sıkma" dedi...

Ve halletti, perşembe sabahı THY uçağı ile Bükreş'e uçtuk... Havalanında bizi Atilla'nın arkadaşı, eski milli bisikletçilerimizden İzmitli *Hasan Sert* karşıladı...

Bükreş, yerleşme düzeni, güzelim binaları, çok geniş caddeleri, parkları, ormanları, gölleri ve kış sporları merkezleriyle adeta beni büyüledi... Bükreş'te "Sert" çantalarının sahibi ve Romanya'nın bir numaralı çanta imalatçısı olan *Hasan Sert* anlattı, Romanya'nın öbür kentleri de böyleymiş... Ve bir şeye çok şaştım! Bir kentin yüzde 60'ı park, orman, yeşil alan, yüzde 30'u göl ve yüzde 10'u yapı olursa, insan şaşırmaz mı hiç?

Bükreş'te, 23 Ağustos Spor Kompleksi içinde yer alan ve şampiyon sporcularla, yarışmalara hazırlanan genç sporcuların yararlandığı Hotel Sport'ta kaldık, ama yemekhanesinde alışık olmadığımız bir koku olduğu için kahvaltımızı sahibi Türk olan Eşme Pastanesi'nde yaptık; yemeklerimizi, gene sahipleri Türk olan Can Restaurant - Ocakbaşı ile Golden Kebap'ta yedik, rakı içtik... Bir gereksinmeden kaynaklanmış olacak, Eşme Pastanesi'nin bir köşesinde de tavuk döner satılıyordu...

Bu arada *Ruhan Odabaş* ile Romanya Yazarlar Birliği'ne gittik, yöneticilerle tanıştık, sohbet ettik, kitaplarımızı bıraktık. Bize, evde yapılan armut ve erik kokulu rakı ikram ettiler. Tercümanlığımızı, üniversite öğrencisi olan bir Romen kızı yaptı. Çok iyi Türkçe bildiği için olacak, kızın bir adı da *Sibel*'di...

Afşar Timuçin'den
"Estetik"

(30 Mart Pazartesi)

Şair, yazar ve düşünür *Afşar Timuçin*'den bir güzelim kitap daha: *Estetik* (İnsancıl Yayınları, genişletilmiş 3. baskı, Şubat 1998, 218 sayfa).

Afşar Timuçin'in daha önce gene İnsancıl Yayınları arasında çıkan *Düşünce Tarihi*'ni okurken, o konudaki bilgisizliğim nedeniyle başım dönmüştü. "*Afşar Timuçin* o koskoca kitabı nasıl yazar, bu işin üstesinden nasıl gelir" diye düşünmüştüm. *Düşünce Tarihi* kapağıyla olsun, sayfa düzenlemesiyle olsun, albenisi olan bir kitaptı.

Estetik de öyle...

"Estetik" adı kitaba çok yakışmış, ya da kitap estetik'e... Kitabı okurken ve anlamaya çalışırken, *Afşar Timuçin*'e bir kez daha saygı duydum.

"Anlamaya çalışırken" dedim... Çünkü "estetik" üstüne de bilgim oldukça kıttı. Kitabı bitirdiğimde şöyle dedim: İçime bir güzel yerleşip bana huzur veren "güzellik" olmalı "estetik" dedikleri...

Eleştirmen değilim, bilgiçlik taslamak istemiyorum, bu nedenle de kitap üstüne "hüküm" yürütecek değilim. Sınırımı aşarsam, gülünç olabilirim. Yalnızca şunu söylemek istiyorum: *Afşar Timuçin*'in güzelim türkçesi, kitabı daha bir okunur kılıyor. Benim gibi estetik'ten anlamayanlar bile, eğer kitabı okurlarsa, şöyle diyebilirler: Aşk olsun *Afşar Timuçin*'e.

"Bir Şafaktan Bir Şafağa"

(1 Nisan Çarşamba)

Güngör Gençay, İzmit Büyükşehir Belediyesi Halk Kütüphanesi'nde düzenlenen Kütüphane Haftası'nda konuşmak için bugün İzmit'e geldi. *Gülsüm Cengiz* de gelecekti, ama hastalandığı için gelemedi.

Güngör'ün söyleşisinden önce *Necmi Rıza Ayça, Canol Kocagöz* ve *Cem Kenan Öngü*, hemen oracıkta çiziverdikleri karikatürlerle kitabı güzellediler. "Bir Kitap Bir Dünya" konulu karikatür sergisi ise Karikatürcüler Derneği tarafından düzenlenmişti.

Güngör Gençay, çoğu ilköğretim okulu öğrencisi olan çocuklarla söyleşti, kitaplarını imzaladı. Daha sonra *M. İrfan Benli, Nejat Gacar* ve ben *Adalı*'da *Güngör Gençay*'la rakı içmenin güzelliğini yaşadık...

Güngör Gençay, İzmit'e gelirken, benim son kitabım olan Bir Şafaktan Bir Şafağa'dan da elli kadar getirmiş: *Bir Şafaktan Bir Şafağa* (Gerçek Sanat Yayınları, anı-günlük, Mart 1998, 128 sayfa), benim 13. kitabım.

Kitabı şöyle bir evirip çevirdim. Kapağında *Nuri Can*'ın resminin bulunduğu kitapta ilk gözüme batan, kitap adındaki yanlışlık oldu: Şafaktan, Şafak'tan olmuş...

İkincisi; daha önce yayımlanan kitaplarımın yer aldığı bölüme iki kitabım girmemiş. (Üretimde Sevda, Şiir, Gerçek Sanat Yayınları, 1993/ Sırtı Çilçiçeği Bahçesi Kadın, öykü, Özgür Kocaeli Yayınları, 1996).

Üçüncüsü; bazı yazıların başlıkları birbirine girip, can ciğer kuzu sarması olmuş! Kitabın düzeltisini kendim yaptığım halde, bazı sözcükler düzeltilmemiş...

Üzülsün ister miyim sevgili *Güngör Gençay*... "Olsun varsın" diyorum, "ucunda ölüm yok ya!.."

Vedat Günyol'un Yeni Evi

(18 Nisan Cumartesi)

Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği, Atatürkçü Düşünce Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Eğitim-Sen'in Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Gençlik Lokali'nde ortaklaşa düzenledikleri "Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim" konulu söyleşide, *Mahmut Makal* ve *Mehmet Başaran*'la birlikte olduk. Söyleşinin öbür konuşmacıları *Dursun Akçam, Zeki Sarıhan* ve *Cemal Ünlü* olarak duyurulmuştu; ne ki, uzun yıllardır göremediğim *Dursun Akçam*'ı İzmit'te de göremedim...

İzmitli eğitimcilerden *Muharrem Açıl*'ın sunuculuğunu yaptığı söyleşiye, İzmitli eğitimcilerden *Ali Uslu* ile *Veysel Balta* da katkıda bulundular...

Söyleşi sonrası KYÖD Lokali'nde verilen yemekte, *Mahmut Makal* ve *Mehmet Başaran*'la şöyle yıllar öncesine bir gidip geldik... 12 Eylül sonrası, Köy Enstitüleri'nin kuruluş yıldönümlerini kutlamak yasaklanmıştı; ama biz gene de İzmit'te, Adalı'da (İzmit'in tek meyhanesi) toplanarak, Köy Enstitüsü çıkışlı arkadaşları dinlerdik. Bu toplantılardan birine *İlhan Selçuk, Bekir Yıldız* ve *Mustafa Ekmekçi* de katılmışlardı...

Mahmut Makal kırmızı şarap, *Mehmet Başaran* ve *Cemal Ünlü* rakı içiyor... Bir şey içmeyen ve tabağına bile dokunmayan *Zeki Sarıhan* ise Öğretmen Dünyası Dergisi için notlar tutuyor...

Sol yanımda *Mahmut Makal*, karşımda *Mehmet Başaran* konuşuyoruz, ama söylediklerimizin çoğunu kendimiz bile duymuyoruz; çünkü müziğin sesi konuşmaları bastırıyor... Gençler dans ediyor... *Mehmet Başaran* bir sigara daha istiyor. Sigarasını yakarken, *Vedat Günyol*'u soruyorum. Gülümsüyor ve *Günyol*'un şimdi daha mutlu olduğunu söylüyor. Çünkü kiracılıktan kurtulmuş Vedat Günyol...

Kiradan kiraya dolaşırken, kitap taşımaktan yorulan *Vedat Günyol*, uzun zamandır, kitaplarını bir yere bağışlamayı düşünüyormuş ve sonunda zengin kitaplığını İstanbul Özel Marmara Üniversitesi'ne bağışlamış; üniversite de ona bir oda vermiş. Ölünceye kadar, kira ödemeden üniversitedeki odasında yaşayacak olan *Vedat Günyol*, yemeklerini de orada yiyormuş...

Üniversitenin *Vedat Günyol*'a göstermiş olduğu ilgi, elbette çok güzel. Ne ki ben *Günyol*'un o ortamda pek mutlu olabileceğini sanmıyorum... Önünde küçücük bir bahçesi bulunan, küçücük bir evi olsaydı *Vedat Günyol*'un ve dostlarını gönlünce kendi evinde ağırlayabilseydi, daha mutlu olmaz mıydı sevgili öğretmenim?..

Bodrum Üzün

(20 Nisan Pazartesi)

Bodrum denince, akla *Halikarnas Balıkçısı* gelirdi. Gene de geliyor... Ben Bodrum'u görmedim; göreceğim de yok. Ne ki kimi yazarlar, şairler, Bodrum'da yaşamanın güzelliğinden söz edip duruyorlar. Bir de, söz etmeyip de Bodrum'u güzelleyenler var. İşte onlardan biri, ressam *Mehmet Sönmez*, ardında birçok güzelim Bodrum resimleri bırakarak çekip gitti...

Haberi bu sabah Cumhuriyet'te okuyunca, içim "cızz" etti. *Mehmet Sönmez*, arkadaşım değildi, ama bende bir anısı vardı. 1977'de yayımlanan öykü kitabım "Sokağın Ucu Deniz"in kapağını o yapmıştı... Gagasında karanfille, masmavi gök altında, masmavi denize doğru uçan martıyı çok sevmiştim...

1978 yılından beri Bodrum'da yaşayan *Mehmet Sönmez* bir süredir, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde tedavi görüyormuş.

Daha 54 yaşındaydı...

Üzgünüm. Bodrum da üzgün olmalı...

Yıllar Sonra İzmir

(27 Nisan Pazartesi)

23 Nisan Perşembe günü gittiğimiz İzmir'den dün akşam İzmit'e döndük... Yol arkadaşlarım *İhsan Topçu*, *Ruhan Odabaş* ve *Nejat Gacar*'dı. İzmir'de *Nejat*'ın konuğu olduk; Çeşme'nin Ildır köyünde de...

34 yıldır görmediğim İzmir değilde, Çeşme heyecanlandırdı beni. Bir de Karşıyaka'da oturan çocukluk ve gençlik arkadaşım *Gürel Öğüt*. En az yirmi yıldır görüşmediğimiz *Gürel*'le hasret giderdik... Duvar Kitabevi'nde *Ali*'ye, Sevgi Sokağı'nda *Bülent Habora*'ya merhaba dedik...

Dönüşte de Gemlik-Kurşunlu'da *Ruhan Odabaş*'ın enistesi *Behçet Bey*'le, kardeşi *Edibe Hanım*'ın konuğu olduk; deniz kıyısındaki Kanarya'da gümüş balığı yedik, rakı içtik. O güne kadar görmediğim Kurşunlu'yu da seviverdim...

EZL üzerine Türkiye'de yayımlanan en kapsamlı çalışma

MAYALARIN DÖNÜŞÜ

Anahtar Kitaplar

Aydınlığın Bitimsiz Şiiri

Yeni bir dünya kokusu siniyor havaya
Tavını yitiren toprak/suyu çekilen ağaç
Ölümsüz kuşlar uyanıyor yeni bir dünyaya

Omuz omuza vermiş evler uyanıyor
Kentin varoşlarında
Kırmızı damlı/ mavi pancurlu
Aydınlığa açılıyor kasvetli dar sokaklar

Yeni bir güne dönüyor akşamsefası
Bahçede sardunya güneşi kucaklıyor
Diri/beyaz göğüslerini kavrar gibi
Genç bir kadının
Daha bir sıkı kavrıyor toprağı
Uzatıp köklerini saksının çatlağından

Eli günebakanın belinde
Şarkı söylüyor bir çocuk
Uzaklaştırıp dilinden özge ve eskil sözcükleri
Bir kuş şarkı söylüyor

Akça giysi kuşanmış
Kuzgun sürüsü iniyor meydanlara
Kara bir pençe gibi ağıyor yağmacı bulut
Daraldıkça aydınlığın çemberi
Bir telaş başlıyor akrep kovuğunda

Yeni bir dünya kokusu siniyor havaya
Katmer katmer açıyor sarı bir gonca
Utanç yanığı yüzlerde
Bir çocuğun kahkahası patlıyor

M.Nejat GACAR

Ataol Behramoğlu ve "Sesinde Yaralı Bir Gül Olan"

Anıl MERİÇELLİ

Düşlem dergisinin sahibi ve editörü, *Yeni Biçem* dergisinin eski sahibi, değerli şair kardeşim Nahit Kayabaşı'nın benim için yazdığı "Anıl Meriçelli'ye Mudanya Anısı" adlı şiir "Cumhuriyetten Yarına /Bursa Şiirleri" antolojisinde yayınlanmıştı. (Bursa Ticaret Borsası Kültür Yayınları: 32, s.371, Mayıs 1997).

Değerli dostum Cengiz Gündoğdu beni çok mutlu eden bu şiiri beş ay sonra *İnsancıl* dergisinde yayınladı. (Sayı: 84, Ekim 1997).

"Anıl Meriçelli'ye Mudanya Anısı" şöyle başlıyordu:

"Belki de Kurtuba'dan
Güzelliğin varılmayan ülkesinden
gelmişti
Sesinde gökkuşağı
Gözlerinde kumral kuşların
Seviştiği şiir salınacağı"

Ve şöyle bitiyordu:
"Yağmur çiselerken gitti
Şimdi ne kadar boş ve kederlidir
Hotel Montania, 108 nolu oda

Anıl Meriçelli.
Leman'a demirli şair
Yakasında Lorca gülleri
Ve Papirüs'lü dizeler gizli"

(Mudanya, 2 Aralık 1996)

Bu şiirde beni en çok etkileyen dizelerden biri "Sesinde gökkuşağı" dizesi oldu. "Sesinde gökkuşağı / Gözlerinde kumral kuşların/ Seviştiği şiir salıncağı."

Sesinde gökkuşağı taşımak imge açısından bana çok ilginç geldi. Bu ay *Varlık* dergisinde yayınlanan bir şiirde daha ilginç bir dize var:

"Sesinde yaralı bir gül olan"

Değerli şair *Ataol Behramoğlu*'nun "Beni Bir Yaza Gömdülerdi Bir Zaman" adlı şiirinde (Varlık, Sayı: 1086, Mart 1998).

Bir yıldır okuduğum en güzel şiirlerden biri bu. Ataol Behramoğlu'nun şiiri beni mutlu etti.

***

Benim günlük yaşantım, 61 yaşına gelmiş bir şair, bir yazar için oldukça yorucu. Her sabah gün ağarmadan kalkıyorum. Saat yedide servis arabasıyla Tuzla'ya gidiyorum Sekiz, on saatlik bir çalışmadan sonra yorgun argın eve dönüyorum. İşte böyle bir günün akşamında, *Varlık* dergisinde *Ataol Behramoğlu*'nun şiirini okudum. Birdenbire bütün yorgunluğum geçti. Kendimi dinç ve diri hissetmeye başladım. Türkiye'de bu kadar güzel şiir yazılıyorsa, şiirimizin bir duraklama döneminden geçtiği düşünülebilir mi?

Bu şiiri okuyunca bütün yorgunluğum geçti. Binlerce ışık yanıp sönmeye başladı yüreğimde. Yüreğimden gözlerime yansıdı bu ışıklar. Gözlerim yanıp sönen pırıltılarla doldu. Şiirin büyülü havasında yitirdim kendimi. Keşke bu şiiri ben yazabilseydim. Keşke Ataol Behramoğlu'nun değil de Anıl Meriçelli'nin olsaydı bu şiir. Ne kadar mutlu olurdum. Ne kadar sevinirdim, bilemezsiniz.

Şimdi bu şiiri tekrar tekrar okuyunca daha iyi anlıyorum, daha iyi değerlendirebiliyorum: Bir yıldır okuduğum en güzel şiir değil bu. Son iki üç yıldır Türkiye'de yayınlanan en güzel şiirlerden biri. *Güzelliğin Varılmayan Ülkesi* (1) bu işte. Ataol Behramoğlu ulaşmış bu ülkeye. Bu güzelliği sizlerle paylaşmak istiyorum:

Beni Bir Yaza Gömdülerdi Bir Zaman
Beni bir yaza gömdülerdi bir zaman
Her yer olabilecek bir kuytulukta
Bir kadın vardı bir balkonda
Sesinde yaralı bir gül olan

Hayat ve mevsimler aynı şeydi

Uyku kadar derin bir suda boğulurken
İlkbahar kekeleyerek geldi
Kırık çocuk gülüşlerinden

Deniz oracıktaydı ve buğusu
Eriyorken havada sesler
Her şeyin bir büyü oluşturduğu
Gizemli kokular ve gülüşler

Beni bir yaza gömdülerdi bir zaman
Annem olan bir sessizlikte
Belki de onun kalbidir açan
Derin bir gülün içinde.

Kaysın Kuliev Türkçeye çevirdiğimiz bir şiirinde: "Kanatlanırsın yamaçların tepesinde / Özgürlüğün simgesi gibi / Yürürsün mutluluğun dağ geçidinde" (2) diyor. Ataol Behramoğlu'nun bu şiiri kanatlandırdı beni. Kuliev'in dediği gibi kanatlandım ve uçtum... İstanbul'un sisli tepelerinden Marmara'nın güneyine doğru uçtum. Ege'nin oksijeni en bol bölgesi olan Aleksandreia Troas çevresinde gezindim. Uzaktan Bozcaada, Odunluk İskelesi ve Zümrüt Sitesi görünüyordu. Zümrüt'teki dostlarıma, Yusuf ve Betül Çotuksöken'e, Eray Canberk'e ve Ahmet Necdet'e selam gönderdim. Ne kadar özlemişim Odunluk İskelesi'ni... Gökyüzünde kanat çırparken aklıma Ahmet Necdet geldi. Ve bugünlerde yayınlanmak üzere olan son şiir kitabı: *Zümrüt Longa*. Zümrütgiller için yazdığı şiirlerin ilki *Odunluk İskelesi* adıyla bir, bir buçuk yıl önce *Varlık* dergisinde yayınlanmıştı. Bence o şiir 1996 yılının en güzel şiirlerinden biriydi.

Ataol Behramoğlu 1942'de Çatalca'da doğdu. Çocukluk ve ilkgençlik yılları Türkiye'nin çeşitli yörelerinde geçti. İlkokula Kars'ta başladı. Üçüncü sınıftayken babasının görevi nedeniyle Çankırı'ya taşındılar. İlk, orta ve lise öğrenimini Çankırı'da tamamladı.

Bir süre Ankara Hukuk Fakültesi'ne devam ettikten sonra, 1966 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya fakültesinin Rus Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi.

1970'de yayınlanan *Bir Gün Mutlaka* adlı şiir kitabıyla çeşitli edebiyat çevrelerinin beğenisini kazandı. Bu kitap 1960'lı yılların toplumsal gerçekçi kuşağının öncü yapıtlarından biri olarak değerlendirildi.

Ataol Behramoğlu, 1970'de yurtdışına çıktı. 1972'ye kadar Londra ve Paris'te yaşadı. Aynı yıl Sovyet Yazarlar Birliği'nin çağrılısı olarak Moskova'ya gitti. İki yıl Moskova Devlet Üniversitesi'nde stajyer olarak Rus Edebiyatı üstüne çalıştı. 1970'li ve 1980'li yıllarda toplam on yıl kadar yabancı ülkelerde kaldı. Rusça, İngilizce ve Fransızca öğrendi. Bu yıllarda tadına doyum olmayan şiirler yazdı. Çok güzel, çok değerli çeviriler yaptı.

1970'li yıllarda Yeditepe'de, Güney'de ve Akşam'da benimle yapılan röportajlarda en beğendiğim genç şairleri sıralarken hep Ataol Behramoğlu'nun adını da anmışım. İşte bir örnek:

" Gençlerden Egemen Berköz, Güven Turan, İsmet Özel, Ataol Behramoğlu, Süreyya Berfe, Eray Canberk ve Refik Durbaş şiirimize yeni sesler, yeni olanaklar getirmişlerdir. Bugün, yukarıda adını andığım şairler şiir yazarken, şiirimizin karanlık bir döneme girdiğini söylemek yersizdir. Şiirimiz kesinlikle çıkmazda değil, oluşum halindedir. Sürekli bir evrim içindedir şiirimiz. Öbür ülkelerin şiiriyle karşılaştırırsak, örneğin çağdaş İngiliz-Amerikan şiirinden, Rus şiirinden, Alman şiirinden daha ileridir Türk şiiri." -*Yüzün Bir Yalnızlıktır Yüzümde*'nin yazarı Anıl Meriçelli'ye Sorular (Ulus Gazetesi, 18 Ocak 1971).-

Ataol Behramoğlu her zaman benim en çok sevdiğim genç şairlerden biri oldu. Otuz yıl önce de öyleydi, bugün de öyle. Ataol Behramoğlu beni hiç yanıltmadı. Ona inananları, güvenenleri, onun şiirini sevenleri hiç yanıltmadı. Şiire ilk başladığı yıllardaki aşırı toplumsal gerçekçi tutumu, olgunlaştığı yıllarda olağanüstü şiirler yazmasına engel olmadı. Kendine özgü şiir çizgisini hep daha iyiye, daha güzele taşıdı. Başarı grafiğini her zaman yükseltmesini bildi. Bugün yaşayan en değerli şairlerimizden biridir Ataol Behramoğlu.

1965'li yıllarda Walt Whitman gibi, İlhan Berk gibi, düz yazı tekniğini kullanarak özgün, coşkulu şiirler yazdı. Halk şiirinden ve ikinci yeninin imge zenginliğinden yararlanmasını bildi. Sınırsız bir insan sevgisini ve yaşama sevincini dile getirdi şiirlerinde. Toplumsal gerçekçi şiirin en güzel örneklerini verdi.

***

Yaşam öyküsüne baktığımızda onu sevenlerin yüreğini titreten üzücü olaylarla karşılaşıyoruz. Ataol 1982 martında Barış Derneği kurucu ve yöneticisi olarak tutuklanıyor. Ayrıca bir başka davadan sekiz yıl cezaya çarptırılıyor (Bir işkence ve ölüm olayıyla ilgili olarak verdiği bir demeç nedeniyle). Hakkındaki davaların Yargıtay aşamasında beraatle sonuçlanması üzerine Ataol Behramoğlu AKLANIYOR. Ve Türkiye'ye aklanmış olarak dönüyor.

"İyi Bir Yurttaş Aranıyor" başlığı altında topladığı şiirler ülkemizde 'siyasal kabare' türünün ilk örneklerinden biri olarak birçok kez izleyiciye sunuluyor (1981). Aynı yıl Yunanistan'da *Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum* adlı şiir kitabı yayınlanıyor. Yabancı bir dilde yayınlanan ilk kitabıdır bu. Seçilmiş şiirlerinden oluşan bu kitap kısa sürede birkaç kez basıldı. Dünya şairlerinden Rusça, İngilizce ve Fransızcadan yaptığı çevirileri *Kardeş Türküler* adlı bir kitapta topladı (1981). Aynı yıl Asya-Afrika Yazarlar Birliği Lotus Ödülü'nü kazandı. Dört yıldır Türkiye Yazarlar Sendikası'nın Genel Başkanlığı'nı yapan Ataol Behramoğlu'nun başarılarla dolu biyografi parantezini burada noktalamak istiyorum. Daha çok bilgi edinmek isteyenler Ocak 1998'de ikinci baskısı yapılan "Seçme Şiirler" kitabına bakabilirler.

***

Benim ilkgençlik yıllarımdan beri en çok okuduğum edebiyat dergilerinden biri *Varlık* dergisidir. Son yıllarda en çok sevdiğim dergi ise *İnsancıl* dergisi. Varlık'ın Nisan 1998 sayısında Abdülkadir Budak "Bende Kalan Dizeler" başlıklı yazısında şöyle diyor:

"Hayatı iyiden iyiye kavramış şairlerden biridir Ataol Behramoğlu. Ondan güzel şiirler okumayı özlemişim. İyi geldi Varlık'taki iki şiiri de. O güzel anne imgesiyle bir kez daha karşılaşıyoruz işte: Beni bir yaza gömdülerdi bir zaman / Annem olan bir sessizlikte / Belki de onun kalbidir açan / Derin bir gülün içinde. Hem anne, hem de "derin bir gül", bu şiiri ben sevmezsem kimler sevecek?"

Aynı duyarlığı paylaşıyoruz Abdülkadir Budak'la. Bu şiiri ben de çok sevdim. Yüksel Pazarkaya da çok sevdi. Daha pek çok şair, yazar ve okur çok sevecek bu şiiri. Yeter ki yansız, tarafsız bir gözle okumasını bilsinler!

Anne imgesi, anne teması Ataol Behramoğlu şiirinin vazgeçilmez bir ögesi. Aşk gibi. Umut gibi. Özgürlük gibi. Emily Dickinson hayattayken "Ölümden ve aşktan üstün birşey var mı?" diye soruyordu. Ataol Behramoğlu "Bir gün aşk geçilmelidir," diye yanıtlıyor bu soruyu.

Abdülkadir Budak'ın değindiği anne imgesi, anne teması Ataol'un birçok şiirinde var. İşte birkaç örnek:

"Ey en içli en yanık türkülerimi duymayan
Rüzgarı saçlarımı dağıtan sokak
Ve ey saçı ak gönlü ak
Anneciğim pencerede ağlayan"

(Melankoli, 1959)

"Unuttum, nasıldı annemin yüzü
Unuttum, sesi nasıldı annemin.
Gece bir örtü olsun anılardan
Kara yüreğime örtüneyim.

Unuttum, elleri nasıldı annemin
Unuttum, gözleri nasıldı bakarken.
Kuru ot kokusu getirsin rüzgar
Yağmur usulcacık yağarken"

(Unuttum, Nasıldı Annemin Yüzü, 1980)

*

"Türkiye, üzgün yurdum, güzel yurdum
Yüzü kırış kırış anam
Ağlayan narım, gülen ayvam."

(Türkiye, Üzgün Yurdum, Güzel Yurdum, 1980)

*

"Alnımı soğuk bir demire dayıyorum, o eski günler geliyor aklıma
Ben de çocuktum, sevgilerim olacaktı elbette
Sinema dönüşlerini düşünüyorum, annemi,
her şey nasıl ölebilir, nasıl unutulur insan.

(Bir Gün Mutlaka, 1965)

*

Bu örnekleri çoğaltmak olası. Ama ben özellikle Paris'te ve Leningrad'da yazdığı iki şiire değinmek istiyorum. Birincisi Aralık 1984 tarihini taşıyor:

Paris Şiirleri IV
Paris'in hayalet banliyölerinde
Boğuntunun sessiz çığlığını duydum
Zamanın kanayan yüzünü görüp de
Küskün bir çocuğun daralan içinden
Kara bir trendir zaman geçip giden
Ağır kepengini indirirken gece
Haberim vardır bütün göz yaşlarından
Çocukluğumun bir İstanbul denizi
El ediyor bana dar bir aralıktan"

Aynı duyguları ben de yaşadım. "Boğuntunun sessiz çığlığını" ben de duydum. 1958-1961 yılları arasında Londra'da yapayalnızdım. Memleketimden uzakta. Tek başıma. Ataol'un bu güzel şiiri, beni o günlere götürdü.

İkinci şiirin adı Leningrad 1988.

"Avrupa Oteli" yakınlarında
Delikanlı bir Puşkin
Bakışları bulutlanmamış daha
Alnında gölgesi yok kederin

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin
Bizim Orhan Veli'yi anımsatıyor
İkisi de genç, dokunaklı
Ve yaraları hâlâ kanıyor

Yoksul giyimli bir küçük kız
Fotoğraf çektirdi anıtın önünde
Rusya içlerinden belli ki-
Ve koşup gitti annesine

Puşkin elini uzatamadı
Okşayamadı küçük kızı
Israrla baktığım yüzünde
Tek çizgi kıpırdamadı
Küçük kız büyür bir gün
Ve okur Yevgeni Onegin'i
Ama ne Rumeli Hisarı'nı
Duyacak, ne Orhan Veli'yi
Geçiyor bir kedi sürünerek
Anıtın önündeki çiçeklere
Hoşça kal Puşkin, kardeşim
Götürürüm selâmını Orhan Veli'ye

Ne kadar içten, ne kadar rahat bir söyleyişi var şairin. En ufak bir yapaylık, en ufak bir zorlama yok şiirinde. Sözcükler düzeyli bir lirizmin akışı içinde kendiliğinden dökülüyor dizelere. Benden de -SELÂM- Ataol kardeşime. Orhan Veli'ye ve Puşkin'e.

1 Aşk Şiiri, Anıl Meriçelli, *İnsancıl Yayınları 56*, s:12-14, Kasım 1997

2. Özgürlüğün Yağmuru Yağıyor, Kaysın Kuliev, *İnsancıl Dergisi*, Nisan 1998, s.14.

İSMET ALICI

FARENİN ÖLÜM BALADI

ŞİİR

FİATI: 200.00 TL.

İNSANCIL YAYINLARI

Günlük

Bu gün yine coştuk Açıkhava'da
Bir ağızdan birden söyledik
Can Yücel'in
"Aşkolsun sana çocuk'unu
Edip'in karanlığı yırtan sesinde
Kendi kendimize
Dünyanın en hızlı devrimini
Bir şarkıya sığdırıverdik

Türküler bitti diyorlar yavrucuğum
Rüzgarlar dindi
Artık fırtına olmayacak
Bereketi kesildi topraklarımızın
Kaç bin yıldır biriktirdiklerimizi
Kapımızın önünde, diyorlar,
Hırsıza kaptırıverdik
Yakışıklı bir hüzün çöktü üstümüze

Yeniden anlamamızı istiyorlar
Sevgilim
Kendimizi
Ve
Kendimizle ilgili olanı

Yeniden
Şimdi

Biz anlayamamış mıydık sevgilim
Biten başlayandır
Düşen yaprak tomurcuktur
Hüzün en derin umuttur
Diri tutardı adamı
Şimdi neden ağladığını biliyorum
Suskunluk başlamışken
Seni de böyle sıkı sıkı kucaklamışken hani
Türkülerin
Neden
Yeniden
Dirildiğini

Hüseyin İLBEY

Kaynakçıdan Notlar

İsmet ALICI

Korkunun en önemli nedeni, üstümüze doğru gelenin ne olduğunu bilmemizdir.

Bizi, yaşama bağlayan tutku... umudun sonsuz olduğuna inanmamızdır.
Milyarlarca yıllık evrenimizde... 50-60 yıllık ömrümüze rağmen.

En büyük kararsızlıkları yaşadığımız anlar, büyük kararlara gebedir.
Ya çoğu insan... kararsız kalmaya karar vermişse.

Onlar çalışıyorlar işte, frezeciler, foracılar, tesviyeciler, dökümcüler, kalıpçılar, overlokçular, kaynakçılar
Bekleyerek... bu kötü gidişi, sömürüyü, yokluğu engeleyecek kahramanı.
Fakat, isteyince içlerinden biri hakkını, haklarını
Engelleyebiliyorlar onu
Yoksa yakıştıramıyorlar mı bir türlü... O kişiye ve kendilerine kahramanlığı.

Kendilerini çok iyi sanan çoğu insan... Aslında, hiç düşünmemişlerdir kötünün ne olduğunu.
Bu yüzden yoksulluğun, sömürünün kol gezdiği dünyamızda... durdurmak gerek,
insanların kötüyü kendi dışında ki nesnelerde aramasını.

Bir kimsenin ölüm korkusunu anlayabilirim... ama yaşarken ölü olmasını

Korkularımız merak duygusunu ortaya çıkarmıyorsa
O zaman, sahte gerçeklikler dünyası genleşiyordur.

Herşey önce kendisidir, sonra, bir başka şey olabilir belki.
Sorun, kendisi olmadan önce... bir başka şey olmaya kalkışmakta.

Bir başkasına inanmak... kendimize inanmadığımız sürece anlamsızdır. İnsanların çoğu ise kendisine inanmadığı için, bir başkasına inanır.

Birbirimizi sorgulamadan yaşamayı sevgi adına meşrulaştırıyorsak, aslında, sömürüyü, yokluğu, zulümü meşrulaştırıyoruz.

Bir orospunun, orospu olmasını sağlayan nedenleri değiştirmek için mücadele etmeyip... orospunun neden orospu olduğunu ona acıyarak dinliyorsak
çile edebiyatını körüklediğimiz gibi... bir de, bu dünyanın sahte bir dünya olduğu martavalına inandırırız insanları.

Kavganın her an olduğunu görmek istemeyenler. Aslında, yaptıkları kavga ile iki olguyu ortaya çıkarırlar.
Biri ruhlarını kurtarmaktır, diğeri ise camide vaaz vermeye duyulan istektir.

Halkımızın büyük çoğunluğu hikayelerin acıklı olmasını bekler.
Benim anlamadığım devrimcilerin de acıklı hikayeleri beklemesi.

Benim oturup kendim ve senin adına düşünüp eyleme geçmem... beni rahatlatabilir belki.
Seni nasıl rahatlatıyor peki.

İkna etme... gerçekliğini anlat.

Sevinç ve mutluluk, yaşadığınız dünyanın alanlarıyla ilgilidir.
Sınırları daralmış insanların mutlu olduğunu görüyorsak ve bundan dolayı kendi halimize seviniyorsak... büyük bir yanılgı içindeyizdir.
Kendini ve diğerlerini kandıran insanların arasında.

İyiniyet genellikle, onursuzluğa atılan adımın... çukurlarından biri olmuştur.

Zayıftan yana olanla, haklıdan yana olanı... birbirinden ayır.

Kağıttan kaplanların iktidarı tuttuğu yerlerde, bir başka kağıttan kaplanların iktidarı alamayacağının yanılgısını yaşamayalım.

Bildiklerimizin hepsinin doğru olduğunun kanısıyla yaşıyorsak,
değişen dünyaya karşı... çürüyen bir ağaca benzeriz.

Bilinç gerçeği kavramadığı için, sayıklar.

Aşkın açıklamasını iki insanın duygusal yoğunlaşması diye tanımlıyorsak.
Aynı zamanda aşkın, bilinçle yapılan bir eylem olduğunu unuttuğumuz içindir.

Sorgulanmamış bilgi, düşünceyi köreltir.

İnsanların en büyük özelliği, boşlukta oldukları halde o boşluğu iyi bir şekilde gerekçelendirmeleri.

Bir Duygu ve Düşünce Adamı Olarak Afşar Timuçin*

Gülnihal KÜKEN

Ben felsefe öğrenmeyi seven bir insanım. Hocamız Afşar Timuçin'in eserlerini okuyup derslerini almaya başladığımdan beri 'felsefeyi sevinçle yaşamaya' başladım. Filozof Afşar Timuçin insanın düşünce tarihini sosyal, ekonomik ve felsefi bir bilimsel roman akıcılığı içerisinde bizlere sunmuştur. Olağanüstü eğitimcilik özelliğiyle, felsefenin sanıldığının aksine hiç de kavranılması zor olmadığını öğretmiştir. Felsefe, sanat, duygu ve düşünce tarihini geniş kitlelerin anlayacağı bir dil ve akıcılıkla sergilediği eserleri, herkes tarafından kolay anlaşılır olmakla birlikte, felsefenin, sanatın, insan duygu ve düşünce tarihinin ne derece yoğun ve üstün çabalar sonucu meydana geldiğini de aynı zamanda edebî ve bilimsel bir dille anlatması, hocamızın eğiticilikteki gücünü göstermektedir.

Afşar Timuçin eğitimcilikteki bu gücü ile insanlarda -yüce bir erek olarak- iyi'ye ve güzel'e ulaşmanın yolunda bir ışık tutarak başarıya ulaşma arzusunu kamçılamıştır. İnsanlık tarihinin olağanüstü serüvenini günümüz insanına aktarırken her güçlü ve müşfik bilim adamı gibi bizlere uzak gelecekler için omuz veren Afşar Timuçin'in ne övgüye ne de parlak sözlere ihtiyacı vardır. Kendisine yakışan alçakgönüllülüğüyle övmeyi ve övülmeyi sevmediğini biliyoruz ve bu bilinçle onun yetiştirmek istediği insan modeline -mümkün olduğu ölçüde- uyabilmek için hayranlığımızın tamamını sözlere dökmüyoruz. Amacımız günümüz Türkiye'sinde 'değer bilir toplumlardan değerli insanlar yetişir' yargısını unutmayan ender hocalarımızdan biri olan Afşar Timuçin'in bu tutumunu sürdürmeye çalışmaktır. Hiçbir çıkar gözetmeksizin insana sadece insan olduğu için değer veren Afşar Timuçin'in bu özelliği, elbette ki zamanımızda geçerli olan 'adam' olmaktan ziyade 'adamı olmak' kayırmacılığına ters düşmektedir. İşte hocamızın bir bilim adamı ve insan olarak gücü, yaygın olan ve kabul gören bu türden davranışlara karşı gelmesinden kaynaklanmaktadır.

Afşar Timuçin insanların sevgi ve karşılıklı bir anlayış içerisinde olduğu bir düzen özlemekte ve önermektedir. İnsanca yaklaşımıyla aşırı dincilik, laiklik-anti laiklik, sağcılık-solculuk gibi ölçüsünü kaçıran herhangi bir ideolojinin, toplumu anarşi ve çöküntüye götüreceğinin bilinciyle, şu ya da bu esasa dayanmadan insanın tek başına bağımsız fakat kardeşçe birarada olması gerektiğini savunmaktadır.Günümüzde korkunç bir şekilde yaygınlaşmış olan ve geleceğimizi tehdit eder görünen herhangi bir ideolojiye saplanıp kalmayı ya da insanlığın en kötü yanı olan çıkar hesaplarını gözler önüne sererken bile asla kötümserlik ve umutsuzluğa düşmemiş, bizlere kurtuluş yolunu göstermiştir. Bu yol bilginin ve eğitimin yoludur, bu yol bilgiyi, eğitimi, insanı, insanın içinde bulunduğu ve bir parçası olduğu tüm doğayı sevmenin yoludur. Bu yolda yılgınlığa, umutsuzluğa yer yoktur. Yapılması gereken; 'Prometheus'un tutarlılığını, kararlılığını ve sabrını göstermektir' İnsanın trajik durumundan kurtulup yetkinliğe ulaşabilmesini sağlamaya çalışan bir Prometheus'tur Afşar Timuçin. *Uzun Hava* adlı manzum eserinden yapacağımız -esere göre- kısa bir alıntı, filozofça anlattığı insan gerçeğini ve yüceliğini ne kadar güzel dile getirir:

"Umut ve sevinç her zaman vardır
Yıldızlar gibi yerliyerinde
Bu arada inancı ufalar birileri
Birileri bir şeyleri bozar yıpratır
Sanki bir sancıdır gönlümüzde
Sanki bir anlatılmış ama bir türlü
açıklanamamıştır
Yokluklar yoksunluklar araştırılır
Her köşe başında gülünç bir korkuluk
Ve güle oynaya dolaşan kargalar
Zaman iyiden iyiye eskir böylece
Yürek yıpranır tutku sallantılıdır
Ama düşünce sağlam inanç geçerli
Hep yüzümüze bakıp duracak birileri
ne zaman sonu gelecek diye
Oysa sonsuzlukta önceliğimiz var
Baksalar yüzümüzdeki ölümsüz güzelliğe
Anlayacaklar ki dünya küçüklüklerle

Küçültülebilecek kadar küçük değil
Sokaklara saçılmış çöp parçaları
kalıntılar artıklar geçicidir
Bugün ne kadar varsa yarın da
Başka zamanlar da olacaklır
O zaman sevinçler dolar içimize
Sonsuz bir zamanı yaşamak istercesine
çıkarız kendimizden
Kendimize daha da kavuşmak üzere." (1)

İçimizden biri olan, bilen, düşünen, duyan ve yaşayan bir Afşar Timuçin var yanımızda: Bilgisizliğin, eğitimsizliğin, duyarsızlığın ve her türlü çirkinliğin karanlığına ışık veren bir aydınlık. Afşar Timuçin'in kimliğinde ulus, din, dil ayrımcılığıyla insan bilincine vurulan zincirleri kıran, yalanları yokeden ve insanları birbirlerinden ayıran bütün duvarları yıkmak isteyen önder bir insanı görüyoruz. Bu öncü insanın kılavuzluğunda, düşünce ile gönlü barışmış, insanca yaşamanın anlamını kavramış, insana yakışır bir dünyaya umutla yolalan izleyicileri olmaktan kıvanç duyuyoruz.

Afşar Timuçin anlatılmaz. Onu anlamaya çalışmak gerek. İnsanı her yönüyle anlatan bu yüce insanı anlamak için Onun gösterdiği yoldan ilerlemek, izinde olmak gerekir. Ve mutlulukla belirteceğimiz bir olgu olarak şu gerçeği ifade edebiliriz ki Afşar Timuçin'in derslerine girmiş ve Onun sohbetlerinden istifade etmiş hemen tüm öğrencilerinin, kendisine karşı gösterdikleri sonsuz sevgi, saygı ve bağlılık, daha yaşanası bir dünya için öğrettiklerinin devamını sağlayacaktır. Onun gösterdiği yolda insana yakışır bir yaşam için katkıda bulunacak izleyicileri, insana ve düşünceye saygı duyan, insanca değerleri yücelterek kendilerine sadece gerçeği ışık yapan yeni kuşaklar yetiştireceklerdir.

Sayın Afşar Timuçin'i bütün öğrencileri ve izleyicileri adına, insanlık uğruna yaptığı ve yapacağı çalışmalardan dolayı sevgi, saygı ve şükranla selamlıyorum.

1 Timuçin Afşar, Akşam Türküleri (içinde), s.43, İstanbul, 1996, 1 Baskı.

* Beksav'ın düzenlediği Afşar Timuçin'in 40. Sanat Yılı Etkinliği'nde yapılan konuşma.

Son

Tanrım, kemendini bağla hayatıma,
Gitmeye hazırım işte!
Hızlı bir bakış atlara,
Yeter de artar bile.

Sağlam tarafa oturt beni,
Hiç düşmeyeyim diye yolda.
Tanrısal yargıya giderken
Yol kısmen yokuş aşağı.

Hiç umursamadım köprüleri,
Denizi hiç umursamadım.
Sonsuz yarışta tutundum sıkıca,
Kendi seçimimle ve seninle!

Elveda yaşamaya alıştığım hayata
Ve bir zamanlar tanıdığım dünyaya,
Yamaçları öp benim için bir kez,
Şimdi hazırım yolculuğa!

Emily DICKINSON
Türkçesi: Anıl MERİÇELLİ

Yazarın Sıkıntısı

Gün ALTAY

Genç kız yazdığı daktilo makinesinin başından bir ara kalktı. Sabahtan beri devamlı yazıyordu. Daktilonun tuşlarında çıkan sesler odanın köşesindeki külüstür sobada yanan odunun çıtırtılarına karışıyordu. Yazdığı yazıyı bu kez de beğenmemişti.

Özgürlük adına bir öykü yazmak istiyordu. Oysa yazdığı konu benliğinde yaşadığı düşüncelerin tamamen dışındaydı. Açıkcası onu pek sarmamıştı. Bundan önceki yazdığı öyküleri, şiirleri, yazıları hep özgürlük adına yazmıştı. Fakat hangi yayınevine gitmişse kovulmuş, alay edilmiş, aşağılanmış, ağır eleştiriler altında kalmıştı. Açıkçası hiç de haketmediği bir durumla karşı karşıya kalmıştı.

Oda bir ara kağıt yığınları arasında kayboldu. Önce kağıt yığınlarını topladı, sobaya attı. Sobadan çıkan her alev sanki yüzünü okşuyordu. Bir süre odanın içinde sıkıntılı sıkıntılı gidip geldi. Bir ara perdeyi araladı. Gecenin alacakaranlığı ve sessizliği dar sokağı birden sarıvermişti. Perdeyi örttü yeniden yazmak istediği özgürlük öyküsüne döndü. Nasıl ve ne şekilde yazacağını bilmiyordu. Kafası karma karışıktı. Yazmam gerekir, bu benim için çok önemli diye düşünüyordu. Gözlerini kapadı beyninde benliğinde tasarladığı nesneleri toplamaya çalıştı. Sıkıntısı gittikçe artıyordu. İyice kendini karamsarlığa bırakmıştı. Birden gücünün tükendiğini hissetti. Bir boşluğa düşmüştü sanki.

Daha küçük çocukken babasının anlattığı öyküyü anımsadı. Fakat bu da onu sarmamıştı. Şöyle daha değişik, özgünlük içinde özgürlüğü içeren bir öykü yazmalıydı. Bir yerden başlamalıydı, arkadaşlarıyla hep özgürlük üstüne konuşmalar yapıyorlardı. Yine başka bir gün nerdeyse sıkıntıdan boğulacak gibiydi. Bütün gün arayan soran olmamıştı. Akşam olup da evlerin ışıkları yanana dek pencereden ayrılmamış başını cama dayayıp boş gözlerle sabahtan beri dinmeden yağan yağmuru izlemişti. O gece yatmak için çekildiği odasındaki masanın üstündeki bir kitap ilişmişti gözüne. Bir yabancı yazar gerçek yaşanmış olaylardan esinlenerek kaleme almıştı. Fransız direnişçilerinin herşeye rağmen hayatlarını çiğneyerek, insanlığın özgürce yaşaması için bu uğurda verdiği mücadeleyi anlatıyordu. Onların belki bilekleri zincirlenmişti, tüm hakları ellerinden alınmıştı. Ama onlar inandıkları özgürlük için ölüme giderken bile dudaklarında zafer şarkıları vardı.

Ailelerine dostlarına yazdıklar ımektuplarda en güzel örnekleri sergiliyorlardı. Aileleri, dostları bu mektupları okuduklarında onlar çoktan ölüm yolculuğuna çıkmış olacaklardı. Fakat aşkı, mutluluğu, coşkuyu, hüzünü ve acıyı bir kez daha yaşıyacaklardı. Sonsuza dek gurur duyacaklardı. Bu kitabı birkaç kez okumuştu. Kitabın her satırını okuduğunda içinde geçen yoğunlaşmış olayların girdabında bulmuştu kendini. Birden düşüncelerinden silkindi. Yazacağı konuya bir kaynak bulmuştu. Sonunda sevindi, gözleri parladı. Önce babasının kendine anlattığı, arkadaşlarıyla tartışma konusu olduğu şiirler, öyküler, yazılarla, son kez okuduğu kitaptaki olayları bağdaştırdı. Neyse ki yazacağı öyküsüne bir çözüm bulmuştu. Sonunda gecenin hayli ilerlemiş saatine aldırmadan yazdı yazdı yazdı. En sonunda istediği sonuca ulaşmıştı.

Günlüğünde yaşadığı öyküyü yazmanın mutluluğunu, huzurunu yüreğinde duyarak. Yüzündeki tatlı gülümsemeyle uykuya daldı. Öykünün sonunda şu yazı vardı.

Özgürlük, özgürlük için mücadele edenlerindir.

Bir sevda şehrindeyiz şimdi
Kapılar kilitli sevenler yaslı
Bir sevda şehrindeyiz
Korkunun çığlıkları yankılanır
Göz bebeklerimizden.

Selahattin KARAYAKUPOĞLU

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Nisan Perşembe

İlk yaz geldi mi... derken şair Hüseyin Topçugil'in *Gezgin Yürek* (İnsancıl Yayınları) adlı şiir kitabındaki bir şiirin şu bölümü geldi aklıma. "Bir nar ağacıyım / Ateş gibi çılgın / Su gibi ince / İsyancı toprak gibi / Açarım ilkyaz gelince."

Topçugil, *Gezgin Yürek*'le "insanlar arasında bağları güçlendirecek" bir şiir dünyası kuruyor. İşte burası önemli... insanlar arası bağları güçlendirmek. Sanatın bu yönü, çoktandır bütünüyle savsaklandı.

Afşar Timuçin, *Estetik* adlı eserinde (İnsancıl Yayınları) sanat için şöyle der, "Sanatın zaman zaman açmaza düştüğü, gerçek çabasının dışına çıktığı, bir azınlık içi, bir seçkincilik uğraşı durumuna düştüğü olmaz mı? Olur. Sanat, özgerçekliğini, insandan kopmakla, insan araştırması olmaktan çıkmakla yitirir."

Bugün Türkiye'de baskın... egemen sanatın durumu bu. Sanatı, insandan koparanlar... sanatı çabasının dışına çıkaranlar, baskın... egemen olmasa, sorun yok. Bir azınlık bir köşede istediğini yapıyor der, önemsenmez. Bir köşede kendince sanat yapanlar, bununla yetinmiyor... insan için sanat yapanları bir köşeye itiyor.

Benim Sanatta Star Sistemi dediğim yapının da işlevi bu. Star Sistemi bu yanıyla sanatı önemsizleştiriyor... işlevsiz kılıyor. Tabii bu, metalar dünyasına uygun bir yöntem. İşlevini yitirmiş metalar, bol reklamlarla işlevliymişcesine pazara sürülmesi... tüketici sahte bir gerçeklikte yaşatması. Daha beyaz için temizleme tozları... serinlemek için asitli kolalar... farkedilmek için giysiler, erkekleri kadının peşinde, kadınları erkeklerin peşinde koşturan kokular... Bütün bunlar sahte gerçeklik...

Sanatta Star Sistemi taşıyıcılarının ürünleri de böyle. Hegel olsaydı bu duruma, bu imgelerle varlık kavranamaz diyebilirdi. Yine de söylenebilir. Sanatta Star Sistemi taşıyıcılarının ürünleri, burjuva dünyasını bize sahte imgelerle kavratıyor.

Bugün, işkenceler dünyasında yaşayan insanın bu durumundan ciddi şekilde sorumludur sanatçı. Bu sorumluluk pekiştirici bir sorumluluk üstelik. Birincisi, meta sistemine uygun sahte imgelerle insanı kuşatması... ikincisi insani kültürü perdelemesi. Çünkü bugün Türkiye'de egemen olan bu sanat, Balzac'ı, Bethoven'i, Tolstoy'u, Burugel'i, Çehov'u, Puşkin'i, Eluar'ı, Neruda'yı perdeliyor... bu sanatçılarla insanın arasına giriyor.

Bugün bu oluşumun, Türkiye'de en önde gelenleri, Orhan Pamuk'tur, Enis Batur'dur. Düşünebiliyor musunuz. Orhan Pamuk'la, Enis Batur, Türkiye kültürü, Türkiye sanatı üstüne yabancı ülkelerde konferanslar veriyorlar. Orhan Pamuk'la, Enis Batur'un ezici üstünlüğüne... koşulsuz baskısına, bakın sanatçı örgütlerinden ses soluk çıkmıyor.

Şunu hemen söylemeli. Orhan Pamuk, Enis Batur, kendi sanatları üstüne istedikleri ülkede, istedikleri kadar konuşabilirler. Ama hiç kimsenin Türkiye kültürü üstüne konuşmak haddi değildir. Hele Orhan Pamuk'la Enis Batur'un hiç değildir. Çünkü onlar varolan'ın içindeki yok varlık'ı... bu yok varlık'ı, varlık kılacak çelişkinin bilincinde değiller.

Bu, bir kader midir. Hayır. En üst noktalarda geçinen metalar dünyasının sahte gerçekliğinin yaşanmasıdır bu.

İşte ilkyaz geldi. Ama metalar dünyasının yazıcıları, "Dışarda dondurucu soğuk var" diye, insanı 30 derecelik odalarda terletiyor.

İnsan mutlaka dışarı çıkacak. Neyle... sanatla. Bakın ne diyor Afşar Timuçin *Estetik*'te, "Sanat insan içindir, yaşamdan gelir ve yaşama yansır. Sanat, insanlar arasında bağları güçlendirecek, insanları birbirine bağlayacak, onlara ortak bir geçmişin ve ortak bir geleceğin sorumluları olduklarını duyuracak tek ortamdır."

Sanatta Star Sistemi'nin taşıyıcıları... pekiştiricileri bu ortamı tahrip ediyor.

Okurun iyice bellemesi gerekir. *İnsancıl* Afşar Timuçin'in ciddi bir yetkinlikle çerçevesini çizdiği bu ortamın oluşması için mücadele ediyor.

Afşar Timuçin, sanatçı için, "bütün insanlığın anlatım gücü olur" diyor. Oysa bugün Türkiye'de meta dünyasının anlatım gücünü imgeleştirenler egemen. Mücadelenin temeli de işte tam bu nokta. Meta dünyasının anlatım gücünü imgeleştiren köşesine çekilse sorun bi-

ter. Ama onlar maddiyatla ele geçirdikleri egemenliği bırakmıyor. Nerden bakarsanız bakın, bu egemenliğin estetik temeli yok. Bu temel yalnızca... yalnızca maddiyata... paraya dayanıyor. Tabii bu maddiyatın da kullanımı önemli. Meta cephesinde Enis Batur, son derece titiz... son derece dikkatli... son derece atılgan bir mücadele veriyor. Bu mücadele sonucu, birçok yazarı, Afşar Timuçin'in söylendiği "sanat ortamı"ndan kopardı. Bir benzetme yaparsam, hiç ürün vermeyecek topraklara ekti kimi ağaçları. Hem bunu başardı, hem de "hoşgörülü... demokrat" taktiğiyle, "Bak ama Sabahattin Ali'yi de bastı" dedirterek eleştirileri önledi.

Enis Batur, neyin mücadelesini... nasıl vermesi gerektiğini biliyor.

Ahmet Cemal, bugün *Cumhuriyet*'te Enis Batur için "sırf üretiminizin kalitesine her zaman güvendiği için aramıştır" diyor.

Burda ayırıcı kavram kalite. Sola geldikte... sol hiçbir zaman kalite için aramaz. Hep bir yük için arar. Hep kendi için arar. Oysa, solun en kalitesizi, Enis Batur'un en kalitesinden daha kaliteli olmak zorundadır.

Sol bir örgütlenmeye girebilir... bugün Enis Batur'un bastığı kitapların çoğunu basabilirdi. Şunu söylemeliyim. Yarın bir gün Enis Batur, güzel bir çeviriyle Hegel Sözlüğü... ardından yine güzel bir çeviriyle Marks'ın, Engels'in kitaplarını basabilir.

Sol bir örgütlenmeye gidebilir dedim. *İnsancıl*'ın bu konuda bütün girişimleri *İnsancıl*'ın ağır darbeler yemesiyle yarım kaldı. *İnsancıl*'ı darbeleyenler, *İnsancıl*'ın girişimini bir üst aşamaya çıkarabilselerdi üzülmezdim.

Yekinmemiz gerekiyor. Afşar Timuçin, *Estetik*'te, sanatçı için şöyle der, "Sanatçı için önemli olan yaşama etkin bir arayıcı, bir araştırmacı olarak yönelmektir."

Bu ilgiyi Dufrenne şöyle açıklıyor, "Lokomotifin gürültüsü Honçener'i ilgilendirdiği kadar ilgilendirmez makinisti, denizin gürültüsü de denizci'yi Debussy'yi ilgilendirdiği kadar ilgilendirmez."

Bayer de şöyle demiş. "Sanatçının bize gösterdiği o görünmez dünya çok zaman gözlerimizin önündeki dünyadır."

Sanatta Star Sistemi'nin taşıyıcıları, gözümüzün önündeki dünyayı göstermiyor.

Bu konuda bir örnek. Oblomov'da bir sınıfın hayat karşısında çözümsüzlüğünü anlatır Gonçorov. Oblomov'un tembelliği bireysel değildir. Sınıfın çözümsüzlüğü, bireysel sorunlara kadar girmiştir. Gonçorov böyle yapmayıp da bireyin tembelliğini gösterseydi, dünyayı tahrif etmiş olurdu.

Bugün de burjuva sınıfı çözümsüzlükle kıvranıyor. Türkiye üç-dört politikacının elinde inim inim inliyor. Hiçbir insani sorunu çözemeyen sermaye, Türkiye'yi faili bilinmez cinayetler ülkesine dönüştürdü. Bu kişisel bir saldırganlık değil. Sorunları çözemeyenin, o sorunları "kimi insanlar" çıkarıyor sanısıyla harekete geçmesidir.

Bir sanatçı, bunu kavrayamazsa... sorunları kişiselleştirirse, o sanatçı dünyayı gösteremez.

Yekinmemiz gerekiyor. Dünyayı doğru göstermek için... dünyayı doğru gösteren ürünlerle insana ulaşmak için.

Sanatçı, "İnsanlar arasında bağları güçlendirecek, insanları birbirine bağlayacak, onları ortak bir geçmişin ve ortak bir geleceğin sorumluları olduklarını duyaracak" (Timuçin/Estetik) ortamı yaratmak... bu yolda ürünler vermek zorunda.

Meta değerleri insanlar arasındaki bağları bozar. Meta değerleri insanları tarihsiz... geleceksiz bırakır. Tarihsiz insanı anı mutlaklaştırır. Anı geçmişle geleceğe bağlayamaz.

Bugün insan bu durumda. Öykücüye... romancıya... şaire bakıyorum, her nasılsa yazdığı bir an'ı geleneksel bilgiyle değerlendiriyor.

Neden böyle yapıyor. Felsefi birikimden yoksun sanatçı, soyutlama yapamıyor... bütünü göremiyor... ilişkileri göremiyor. Dünyaya Newton'un gözüyle bakıyor.

Einstein yaşamadı mı...

Yekinmemiz gerekir. Dünyayı doğru görebilmek... doğru gösterebilmek için.

3 Nisan Cuma

İnsancıl 90. sayıda. Sekizinci yıl bitecek 6 ay sonra... Bu sekiz yılda, İnsancıl, göğsünü gere gere benimdir diyebileceği bir öykücü yetiştirmedi. Bunun başlıca nedeni, gençlerin, beceriksizce olsa bile üstünde durmaya değer öykü yazmamaları. *İnsancıl*'da öykü yayınlamama noktasına bile geldim.

Türkiye öykücülüğünün kaynağı kurudu diyebilirim. 80'lerde öyküye başlayanların bir bölümü de roman yazıyor. Öykü, romanın ara bir aşaması diye görüldü. Yanlış tabii bu. Yine de 90'larda öykü yazmaya başlayanların hiçbiri Türkiye öykücülüğüne bir katkı yapamadı.

80'lerde öykü yazanların bir çoğu da kanal değiştirdi... Star sistemine girdi. Onların bundan böyle iflah olacağını sanmıyorum.

Kalanlar... öyküye devam edenlerden ilk aklıma gelenler Ali Balkız... Lütfiye Aydın.

Geçenlerde bir öykü geldi... Okumaya da pek gönüllü değildim. Okuyorum, değerlendiriyorum, ondan sonra ses soluk çıkmıyor.

Yine de boş bir zamanımda okudum. Beceriksizce yazılmış bir öyküydü... Yürümek isteyen... ama ikidebir sendeleyen birine benziyordu. Ama gözleri canlıydı... umutluydu... duyarlıydı... yolunu yordamını öğretirsen koşarım bile diyordu.

Oturdum, üç sayfalık öyküye, altı sayfalık değerlendirme yazdım.

Eskiden... *Varlık*'tayken 1980'lerde öyle yapardım. Günler geceler boyu öykü okurdum... en küçük bir kıpırtıyı bile değerlendirirdim... Şimdi sağda solda adını duyduğunuz birçok öykücü, o yıllarda kullandığım kırmızı kalemden nasibini almıştır. O yıllarda kırmızı kalemden nasibini alan biri için geçenlerde bir dergi "biz gördük... bizim eserimiz" yollu bir yazı yazdı. Bir başka biri de "Hayır, ilk kez ben gördüm" dedi. Ben gördüm, hayır ben gördüm diye saçsaça başbaşa geleceklerdi.

Gülümsedim.

Onu ilk kez kimin gördüğünü iki kişi net bir şekilde biliyor. O iki kişiden biri ben, biri o... İkimiz de susuyoruz. Farklı nedenlerle susuyoruz. O korkudan... ben paye çıkarma huyum olmadığından. Bir de çocuğun orda huzuru kaçsın istemiyorum. Orda mutlu o.

Anlatıyordum ya, bir öykü için altı sayfalık değerlendirme yazdım diye... Kaç gün geçti aradan kimbilir, bir mektupla bir öykü dosyası gelmez mi.

Sevindim.

Daha öyküleri okumadım. Yanılmıyorsam, yeni bir öykücü geliyor.

13 Nisan Pazartesi

Batılı marksist, milliyetçilikten bütün bütün kurtaramadı kendini. Türkiyeli marksiste geldikte, Türkiye'de milliyetçi olmadı ama Türkiye'ye karşı milliyetçi oldu.

Bu tuhaf durumu Kıbrıs içinde görebiliriz. Kıbrıslı rumlar, Kıbrıslı türklere saldırdıkta, Türkiye adaya müdahale etti. Kıbrıslı rumların bu saldırısına Batılı Marksistler karşı çıkmadı. Türkiye'nin müdahalesine hem Türkiyeli marksistler, hem Batılı marksistler karşı çıktı.

Türkiyeli marksistler, enternasyonalizm kuramını doğru bir biçimde indiremedi hayata.

Ben, Kıbrıs sorununda hem rumların, hem türklerin milliyetçilikten arındırması gerektiğini savundum. Ayrıca Kıbrıs'ın üslerden temizlenmesini... silahlardan arındırmalarını söyledim.

Yıllar önce bu konuda bir iki tartışmamı anımsıyorum. Derdimi anlatamadım. Hem anlatsam nolacak, kim dinleyecek beni dedim. Sustum. O gün bugün Kıbrıs'la hiç ilgilenmedim. Dün... pazar günü *Cumhuriyet*'in *Pazar Konuğu*'na baktım. Leyla Tavşanoğlu, Dr. Niyazi Kızılyürek'le konuşmuş. Konu Kıbrıs... okumadan geçecektim. "Kıbrıs bütün Kıbrıslılar için vatan olabilmeli" sözünü söyleşinin başına almışlar.

Böyle söylerler, sonra köhnemiş görüşlerini savunurlar dedim. Geçecektim, "Türk ve Yunan milliyetçiliklerinin kökeninde de Balkan milliyetçilikleri var" sözünde durdum. Dur, şunu okuyayım, dedim, okudum.

İyi oldu okuduğum.

Dr. Niyazi Kızılyürek hem türk milliyetçilerle, hem rum milliyetçilerle uğraşıyor. Kızılyürek "Aradığım 'biz' kavramı etnik milliyetçi 'biz' kavramı değildir. Yeni bir 'biz' kavramı kurmak istiyorum" diyor.

Yıllar önce savunduğum bu görüşün... bunu bugün Türkiye için de savunuyorum... karşıma çıkmasına sevindim.

Milliyetçilikten bilinci dumura uğramış insanların çoğunlukta olduğu bugün bu görüş başarısız olabilir. Ama dünya, milliyetçilikten arınmış insanların yeni "biz" kavramıyla esenliğe kavuşacak.

14 Nisan Salı

Gazetelerde okudum. ABD'nin San Fransisco kentinde "Artık Yemek Lokantası" açılmış. Zenginlerin tabaklarda bıraktığı yemekler dargelirli kişilere ucuz fiatla pazarlanacakmış.

Bekliyorum. Bu artık yemekler, dondurulup Türkiye'ye de gönderilir. Akıllı bir kapitalistimiz ithal eder bu yemekleri. Sonra reklamlar başlar. "Sizde filanca kişinin **yemeğini** yiyin, yeni dünyaya girin... Farkediliyor, **tabil fişmekanın yemeğini yiyor**... Bütün kadınlar ona **bakıyor... tabii o, Falancanın yemeğini** yiyor... Başdöndüren **bir kadın... elbette, o hiç** kilo almaz, çünkü onun yemeğini yer." diye.

Bu konuda, o lokantacı geç bile kaldı. Yıllarca, dünya halkı, zenginlerin giydiği pantalonların, gömleklerin, ayakkabıların ucuz sahtelerini giymedi mi.

Gençler bilmez. Eskiden Amerikan pazarları vardı. Bu pazarlarda satılan donların, giyilmişi, hiç giyilmemişden daha pahalıydı.

Bugün gazetede... *Cumhuriyet*'te okudum. Ünlü ressamların resimleri çok pahalıymış... 10 milyon dolarmış. Adamın biri bunların sahtesini yapıp, 10 bin dolara satıyormuş. Bu işi yapan şirketi varmış.

Pazar günü, Sennur Sezer, Berrin Taş, Adnan Özyalçıner, ben kitapçıları geziyoruz Kadıköy'de. Baktım,

Diriliş... ipince, "Özeti" dedi kitapçı, Adnan Özyalçıner, "*Gazap Üzümleri*'ne bak" dedi... *Gazap Üzümleri* de özetmiş.

Kapitalist sistem böyle. Giyilmiş dondan başladılar, artık yemeklere kadar geldiler.

Bir kedimiz vardı. Biz kedimize artık yemek vermezdik.

Giyilmiş dondan, artık yemeğe giden yol, insanın, insanlıktan çıkarıldığı yoldur. Ama kapitalizm için bu yolun sonu yoktur.

20 Nisan Pazartesi

Söylem... Anadolu'dan bir ses... Kapakta "Söylem 3 yaşında" diyor... Pek sevindim buna. Türkiye'de bir kültür-sanat dergisini, hele Anadolu'da üç yıl sürdürmek ne kadar zor, ne kadar çileli bir iştir.

Söylem'e bakarken düşünüyorum... Bu ülkede niye kültür-sanat dergisi çıkarır insan... durup dururken bunca zorluğun altına niye girer.

Sen de dergi çıkaranlardan birisin, bilmiyor musun bunca zorluğun altına niye girdiğini denirse, birçok şeyler söyleyebilirim. Ama söyleyeceğim birçok şeyler bunca zorluğa değer mi.

Dergi çıkarmanın kökeninde akla uygun olmayan bir şey var. Peki, nedir o derseniz, bunu bulabilmiş değilim.

Her neyse, bırakalım bunları. Ben *Söylem*'den söz etmek istiyorum. Güzel bir dergi *Söylem*. Anadolu'da diri bir ses. Şairiyle, yazarıyla, edebiyatın bir kente tutsak edilmesini engelliyor *Söylem*. "Bakın, biz burdayız" diyor. Buna karşın, görmeyenler... bakmayanlar olabilir, önemli değil bu.

Söylem var.

Söylem'in varlığı, insanın varlığı... İşte bu güzel. *Söylem*, üçüncü yılında, direnen... mücadele eden insanın varlığını anımsattı bana.

21 Nisan Salı

Bir gün... belki yakında, belki çok sonra... ama bir gün mutlaka şöyle denecek. *1988 yılında Türkiye'de bir eser yayınlandı. Bu eser, burjuva dünya görüşüne, burjuva dünya görüşünün kavramlarına, sanatta star sistemi'ne ağır darbeler indirdi. Bundan ötürü bu eser, nefretli sessizlikte boğulmak istendi. Çünkü bu eserin yayınlandığı dönemde, yazarların, şairlerin çoğu, sanatta star sistemi'nde bir yer edinebilmek için allanıp pullanıp meta pazarına çıkmıştı.*

Garip bir durum vardı o tarihlerde. Daha gün sökmeden, işsizler, kentin belirli yerlerinde, iş için beklerdi. Yine o kentte, bu kez gün batarken, şairlerin, yazarların çoğu sanatta star sistemi'nin kapılarında iş için bekleşirlerdi. Ama bu şairlerin, bu yazarların hiçbiri, gün sökmeden iş bekleyenlerden söz etmezlerdi eserlerinde. Çünkü onlar kavram sanatçısıydı. Onlar, işsizi değil, işsizliği, acı çekeni değil, acıyı, faşisti değil, faşizmi, aşık olanı değil, aşkı anlatırlardı. Hem de yana yakıla... iki gözü iki çeşme, insanlık dendikte içleri titrerdi bunların. 'Ah ah' derlerdi, 'insanlık bozuldu.'

Oturur, 'bozuk insanlığı' anlatırlardı eserlerinde iç çeke çeke. Ama bu eserlerde, eyleyen, yanlış yapan, yalan söyleyen, doğru söyleyen, sözünde duran, sözünde durmayan insan... somut insan yoktu.

Yine o tarihlerde yürekli bir bilgenin... Afşar Timuçin'in ***Estetik*** *adlı eseri yayınlanmıştı. Yürekli bilge Afşar Timuçin,* ***Estetik****'te şöyle diyordu. "Sanatın zaman zaman açmaza düştüğü, gerçek çabasının dışına çıktığı, bir azınlık işi, bir seçkinlik uğraşına düştüğü olmaz mı? Olur. Sanat, özgerçekliğini insandan kopmakla, insan araştırması olmaktan çıkmakla yitirir." demişti.*

İşte o dönem, sanatın insandan koparıldığı... kavramlara tutsak edildiği, sanatın açmaza düşürüldüğü bir dönemdi.

Ama onlar... bir ödül için, azıcık ün için birbirlerini itekleyip duran o sanatçılar, bütün bunları duymamak için kulaklarını tıkamışlardı.

İşte inatla... ısrarla kulakların tıkandığı... vicdanların satıldığı bu ortama 1988 yılında, büyük kanatlarıyla havayı dalgalandıra dalgalandıra bir kartal indi.

Kartal bir iki adım attı... durdu... kocaman bir göz oldu... bakan... baktığını gören... gördüğünü gösteren kocaman bir göz...

Bir ödül için... azıcık ün için, kan ter içinde haldır haldır, şiir, öykü, roman yazan bu kişiler şaşkınlıkla bakıyorlardı kocaman bir göz olan kartala.

Çünkü onlar unutmuşlardı. Çünkü onlar Amelas ırmağından su içmişlerdi.

Platon ***Devlet****'in son bölümünde, ruhların kaderlerini nasıl seçtiklerini anlatır. Kaderler seçilip, dünyaya yolculuk başladıkta, ruhlar, Amelas ırmağından su içer, hepsi geçmişini unutur... kaderini yaşamak için dünyaya gelir.*

Bir ödül için, azıcık ün için çırpınıp duran bu kişiler, daha önceleri hayatlarında çok sıkıntı çektikleri için bu gelişlerinde burjuva kavramlarıyla yaşamayı seçmişlerdi. Hepsi kaderini yaşıyordu. Ameles ırmağından su içtikleri için özgür yaşadıklarını sanıyorlardı.

Kocaman bir göz olan kartal, işte bu kişileri Ameles ırmağının etkisinden kurtardı. Hepsinin kaderini önüne

koydu. "İşte" dedi kartal... kocaman göz olan kartal, "işte bakın, ruhlar dünyasından getirdiğiniz kaderinize... Değiştirin bu kaderi..."

Hepsi korktu. Hepsi kocaman göze nefretle baktı. Hepsi gördüklerini unutmak için yeniden Ameles ırmağına koştu.

Nereye gitseler kocaman gözü görüyorlardı... kocaman gözün gösterdiğini. Gözün gösterdiği gerçek tutsak bilinçlere giriyordu yavaş yavaş... İşte o dakka, gözlerinizi oyun diye bir buyruk geldi... herkes ne bulduysa, taş, çivi, sopa, tırnak makası, gözler koparıldı. Ama kartal konuşuyordu. Bu kez ikinci bir buyrukla kulaklara çiva döküldü.

Bundan ötürü, o ülkenin sanatçıları, insanı görmez... insanın sesini duymaz oldu.

Bir ödül için... azıcık ün için, sanatın insandan koparıldığı o dönemde, kocaman kanatlarıyla havayı dalgalandıra dalgalandıra gelen kartalın adı Tevfik Taş'tı. Baktığını gören... gördüğünü gösteren kocaman gözün adı da, Bakmak-Görmek adlı eseriydi. (Öteki yayınları)

O tarihlerde, seveni, dostu az, sevmeyeni düşmanı çok, tuhaf bir yazar vardı. Bu tuhaf yazarın adı Cengiz Gündoğdu'ydu. Bu adamın tuhaflığı anlatmakla bitmez. Bulgur, pirinç, sucuk, özellikle cigara karşılığı Felsefe dersleri veren bu adamla ilgili, taban tabana zıt söylentiler dolaşırdı. Bu adam kimine göre namussuz, insan eti yiyen bir yamyam... marksizmin ticaretini yapan bir pazarlamacı, kimine göre erdemli, insansever, ödün vermez biriydi. Kimine göre ulaşılmaz derecede bilgili... kimine göre koyu cahildi. Kimine göre katıksız materyalist, kimine göre katıksız idealistti. Kimine göre kemalist, kimine göre pozitivist, kimine göre anti-kemalist, kimine göre antipozitivistti. Kimine göre çok yakışıklı, kimine göre çok çirkindi. Kimine göre ödlek, kimine göre akılalmaz derecede cesurdu.

Bu tuhaf adam bütün bunları duyar, "Hayır, ben şu değilim, ya da 'ben şuyum' demez, kıkır kıkır gülerdi. İşte bu tuhaf adam, o tarihlerde Tevfik Taş'ın Bakmak-Görmek adlı eseriyle ilgili bir yazı yazmıştı. Neler yazmıştı, görelim bakalım.

Günlerdir Tevfik Taş'ın *Bakmak-Görmek* adlı eseriyle yaşıyorum. Okudum, bitirdim. Şimdi de ordan burdan okuyorum. Her okuyuşta açımlanan bir boyutu var eserin.

Neden böyle bu... neden bir okuyuşta bitiremedim *Bakmak-Görmek*'i: Tevfik Taş, felsefe yapmış da ondan.

Nedir felsefe yapmak.

Kavramlarla mücadele etmektir.

Hep bunu önemsedim. Felsefe yapmak zorundayız dedim. Çünkü yöneten sınıf... egemen sınıf, bütün insanlar egemen sınıfın kavramlarıyla yaşasın ister... kendi kavramlarıyla yaşatır insanı. Böyle bir dünyada ezilen bir insan, egemenler gibi bakar dünyaya... öyle üzülür, öyle sevinir, öyle eğlenir, öyle tad alır.

Tarih sahnesine çıkmaya çalışan sınıfın önünde ciddi bir engeldir egemen sınıfın kavramları. Yeni bir dünya mücadelesine, işte tam burdan başlanmalı dedim...demeye devam ediyorum.

Yeni dünya mücadelesinde felsefeyi en öne koymak zorundayız.

Tevfik Taş, *Bakmak-Görmek*'te işte bunu yapıyor. Burjuvazinin temel kavramlarına cüretle saldırıyor. Bunu... saldırmak kavramını bilerek... sevinçle kullanıyorum. Tevfik Taş, felsefeyle burjuvazinin temel kavramlarına saldırıyor... bu kavramları yerlebir ediyor.

Peki, Tevfik Taş, nasıl felsefe yapıyor. Maddeyle düşünceyi birleştiriyor. Bu, bugün bile devam edegelen son derece kaygı verici... irkiltici bir sorun. Madde nerde, düşünce nerde. Şunu söylemeliyim. Türkiye'de birçok marksist, "en maddeci" görünmek için düşünceyi... insanın tinsel dünyasını yok saydı. Bunun için aşk dendikte tüyleri diken diken oldu birçok marksistin maddeciliklerine toz konar kaygısıyla "aşk, burjuva... küçükburjuva oyunu... aşk maşk yok" dediler.

Demek Tevfik Taş, yalnız burjuvazinin temel kavramlarıyla uğraşmıyor. Birçok kavramı hayatın dışına iten... insanı kavramsız bırakan yanlış marksistlere de el atıyor. Bunu istemese bile yapmak zorunda. Çünkü maddeyle düşünceyi birleştirdikte, "en maddeci"ler de çıkar karşına.

Bakın ne diyor Tevfik Taş; "Kadının ve erkeğin sevgisi ve döşenen ray ve açılan yelken..." Aşk var Tevfik Taş'ta. Ama bu aşk, edilgin, tırıl bir aşk değil. Daha fazla özgürlüğe zorunlu bir aşk bu, eyleyen insanın aşkı.

Tevfik Taş, aşk kavramının içlemini diyalektik maddeci bir bakışla yeniden disipline ediyor. "Aşkı" hem "aşk yapmak" noktasından, hem de en maddecinin yadsımasından kurtarıyor. Böylece düşüncenin maddeyi yozlaştırmasına, maddenin düşünceyi ezmesine karşı çıkıyor. Çünkü aşk, Tevfik Taş'ta daha fazla özgürlüğe zorunlu.

Tabii, *Bakmak-Görmek*'in konusu aşk değil. *Bakmak-Görmek*, insan araştırması. İnsan anlatılıyor.

Peki, nasıl anlatıyor. Tevfik Taş... yöntemi ne. Diyalektik maddeci dedim. İşte önümüzdeki bir sorun bu. Diyalektik maddeciler, Türkiye'de nasılı... nasıl anlatmalıyı pek düşünmediler. Bu yüzden hiç değişmediğini sandıkları bir tözü anlattılar. Oysa, varolan, hiçbir za-

man o varolan değildir. Hep değişir. Bunu hem Marks, hem Engels kaçkez söyledi ama, ondan sonra da herkes söyledi. İşin tuhafı, hep tözü anlatanlar da söylüyor bunu. Demek, söylemek başka... yapmak başka. Tevfik Taş, işte bunu yapıyor. *Bakmak-Görmek*'te. Tözü değil, oluşu anlatıyor... süreci anlatıyor.

Nasıl yapıyor bunu. İlişkileri... çelişkileri anlatarak... göstererek yapıyor.

Kimi sorunlar var, bıkkınlık veriyor bana. Çok söylediğim... çok söylediğim sorunlara kimse aldırmadığı için susuyorum. Bunlardan biri de dil. Dil, bir araç ya da bir amaç değil, yöntemdir demiştim. Egemen sınıf bu yöntemi iyi bilir. Dilin doğru kullanım kurallarıyla bir hapishane kurar. Meta dili diyorum buna. Egemen sınıfın meta diliyle kurduğu bu hapishaneyi kökten yıkmalıyız. Dış dünyanın başka türlü de anlatılabileceğini göstermeliyiz. Tevfik Taş, bu sorun için şöyle diyor. "Yaşamın anlamına ulaşmak için yeni bir dil../ Mutlaka" diyor.

Yarın, bugünü değerlendirenler, dilde verilen kavganın nedenini daha iyi anlayacak *Bakmak-Görmek*'le. İşte Tevfik Taş'ın söyledikleri, "Yeni bir dil sokulmalı yaşama /Kavganın dili/ Yeni bir dil sokulmalı yaşama / Öyle ki/ hep kalbi titretsin zamanın / bugünün insanı çıldırsın aşkından / geleceğin insanı açık olsun o dile."

Kafa emeğiyle, kol emeğinin ayrımının acısıdır bugün çekilen. Dil, insan... eyleyen insan emeğinin bir edimi. Bu unutuldu, dil, "ruhun" uyanışı sanıldı. "Ruhun uyanışı" görüşü yazara, şaire insan emeğine borcunu unutturdu.

Taşla, toprakla, suyla mücadeleden... insan emeğinden çıkan dili, insana karşı dili kullanma hakkı yoktur.

Tevfik Taş, bu gerçeğin bilincinde. Tevfik Taş, bu bilinçle, emeğe karşı edebiyatla kıyasıya bir mücadeleye girişmiş *Bakmak-Görmek*'te. Lime lime etmiş insana karşı edebiyatın yapısını.

Dil dendikte... kavram dendikte, işin en tatsız yanı marksist kümelerin de taban tabana zıt dünya görüşünün kavramlarını kullanmaları. Kimsenin kimseyi sömürmediği bir dünya için mücadele edeceksin, ama meta dilini kullanacaksın.

Bu, olmaz. Bu olmamalı. Ama oluyor. Bakın ne diyor Tevfik Taş, "Şehit kavramının devrimi, tutulmayacak matemin işi ve törenlerin özgürlüğü gölgelemesi, gazete ilanlarına yansır ve belki de en çok devrimi ve bilimi utandırır."

"Dildeki harabet" diyor buna Tevfik Taş. Doğru. Dildeki harabetten kurtulmalı. Kurtulmak zorundayız. Dildeki harabetin temelinde yüzlerce yıllık geleneksel kültür var. *Bakmak-Görmek* yüzlerce yılın derinliğine kadar iniyor.

Tevfik Taş, oluşu... ilişkileri göstere göstere bugünün gerçeğine geliyor. İşte bu nokta diyalektik akışta maddeyle düşüncenin görkemli birleşmesi... Tevfik Taş, insani birikimin gücüyle... diyalektik yöntemi son derece başarılı kullanmış. Niceliksel çatışmalar eser boyunca sürüyor... eserin sonunda niteliksel bir sıçramayla, yalanın üstüne peşpeşe yıldırımlar düşüyor. Şöyle. "Sınıflara bölünmüş dünyada/baştan başa insanlaşamaz, özgürlük/ve büsbütün özgürleşemez insan."

Paramparça oluyor töz. İşte o kadar.

Bakmak-Görmek'i okudukta bir de şuna sevindim. Ben, sınıflara bölünmüş bir dünyada insanın özgür olduğunu savunan biri olsaydım, bu eserden sonra n'apardım. Kalemi bırakır, pılıyı pırtıyı toplar çeker giderdim. Sevincimin bir yanı bu durumda olmamam. Sevincimin öte yanına geldikte... Işıklandım.

Tevfik Taş'la... *Bakmak-Görmek*. Siz de ışıklanın.

24 Nisan Cuma

Daha çok işimiz var. Böyle yazılar daha çok yazılır Türkiye'de... Sorun yine düşünce özgürlüğü... İstanbul Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, bir şiirle düşüncesini dillendirdiği için 10 ay hapisle cezalandırıldı. Yargıtay'dan belki döner. Ama sorun bu değil. Sorun, düşüncesini söyleyene ceza vermeye devam etmemiz.

Bu sorunun temelinde Türkiye'nin ekonomi politiği... bu ekonomi politiğin pekiştirdiği kırım kültürü var Bu kırım kültürü bugün islamcıları vuruyor. Buna karşın Fazilet Partisi, kırım kültürü değiştirmek için bir milim bile harekete geçmiyor. Bu kültür, değişim sürecine girdikte yerlebir olacağını biliyor. İstedikleri, kendilerine dokunulmaması. Ama bu yapıyı yürütenlerin kime ne zaman vuracağı belli olmaz. İşte şimdi Recep Tayyip Erdoğan'a vurdu.

Erdoğan, şimdi yandaşlarıyla basın toplantıları düzenliyor... yolundan dönmeyeceğini söylüyor. Ama sorunun önemli yanı bu değil. Sorunun önemli yanı, düşünce özgürlüğünü sağlayacak bir yapılanma.

Erdoğan sorunun bu noktasıyla ilgilenmiyor.

Düşüncesinden ötürü 10 ay hapse çarptırılan birinin, sorunun bu yanıyla ilgilenmemesi de bir başka sorun.

27 Nisan Pazartesi

Yaşlılık bir anlamda hareketsizliktir. Yaşlılıkda hızlı çıkışlar görülmez. Ayrıca yaşlı, bir işe girişirken eni konu düşünür. Olumsuzluk diye söylemiyorum bunları.

Körkütük

Anlatması boşa değil
Nafile hiç
Çığrışır içimdeki güzel kadınlar
Ağıtları bu kör günlere
Uzatma o kopası ellerin kiraz dallarına
Çocuklar onları küpe yapacak kendilerine.

Söyle
Nedir bu halin
Bu yılan kıvılında telaşın
Toza toprağa bulanmış bu umut kefeninde
Nerden desem
Nereye
Ve de niçin böyle.

Çağrışır içimdeki güzel kadınlar
Ağıtları gelecek güzel günlere
Şu hayvanın haline bak
Bir kuduz gibi
Silahı geçirmiş eline

Müştak ERENUS

Yaşlılığın olumsuz yanı, gençliğini unutmasıdır. Bu unutkanlık yüzünden gençlerin de yaşlı gibi davranmasını ister.

Türkiye'yi, ya gençliğini unutan... ya da hiç gençliğini yaşamamış yaşlılar yönetiyor. İşte bu yüzden Meclis'te pankart açtı diye, gençlere yüzyıla yaklaşan cezalar tasarlanıyor... gençler işkencelerden geçiriliyor.

Gençlerin deli-kanlı olduğunu unutuyoruz. Arada bir ben de unutuyorum, gençliğimi. Ama hemen toplıyorum kendimi. Bütün bunları şunun için yazıyorum. Hem cumartesi... hem pazar benim için güzel oldu. Cumartesi günü *Özgür Üniversite*'de genç bir arkadaşım, aylardır hazırladığı bir konuda seminer verdi. *İlklerde Düşünce*. Pazar günü, *Beksav*'da iki genç arkadaş, ayrı ayrı *Din Olgusu* ile *İnsanın Ayağa Kalkması*nı anlattılar.

Beksav'da seminer veren iki arkadaş da aylardır hazırlanmışlardı.

Türkiye'de eğitimde edilgin yöntem uygulanır. Ta ilkokuldan başlayarak etkin yöntem uygulansa... öğretmen öğretici değil, yol gösterici olabilseydi Türkiye bu derkeye düşmezdi. Neyse, bunu bırakalım şimdi... Dün *Beksav*'da Afşar Timuçin'in *40. Sanat Yılı* için toplandık.

Hakbilmez... kadir bilmez bir ülkede *Beksav*'ın bu tür etkinlikleri son derece önemli.

Yaşadığımız günler, n'aptığımızı... kimle yolarkadaşı olduğumuzu, kısacası seçimimiz belki de geleceğimizi belirliyor.

BU KİTAPLARIMIZ GAZETE BAYİLERİNDE SATIŞA SUNULMUŞTUR.

İNSANCILDAN

Afşar Timuçin

FELSEFE BİR SEVİNÇTİR

"Felsefeye şöyle bir cümle kapısında bir girin, onun bir çilecilikten çok, bi sevinç olduğunu göreceksiniz."

Fiatı: 400.000 TI

Cengiz Gündoğdu

ELEŞTİRİ

Her türlü alkışı kuşkuyla karşıla. Alkışın seni allak bullak etmesine, eleştiri yeteneğini körletmesine izin verme Şunu hiçbir zaman unutma. Alkışlayan sorumludur

Fiyatı: 400.000 TL.

DAĞITIM BİR-YAY

ANIL MERİÇELLİ'NİN HAZIRLADIĞI

Umutsuz Bir Aşkın
Şairi

EMILY DICKINSON'dan

SEÇİLMİŞ ŞİİRLER

Yakında.. İNSANCIL YAYINLARI'nda çıkacak...

Bu kitapta
Ahmet Necdet'in,
Dost Körpe'nin,
Oğuz Cebeci'nin,
Selahattin Özpalabıyıklar'ın
ve
Anıl Meriçelli'nin
çevirilerini büyük bir heyecanla
okuyacaksınız.

YAKINDA

BÜTÜN TÜRKİYE'DE GAZETE BAYİLERİNDE

DAĞITIM BİR-YAY